RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1908. Andra Kammaren. N:o 64.

Tisdagen den 19 maj.

Kl. $^1/_2$ 3 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 12 och den 13 innevarande maj.

§ 2.

Föredrogos, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtande n:o 20, statsutskottets utlåtanden och memorial n:is 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157 och 158, lagutskottets utlåtanden n:is 68, 69, 70, 71, 72, 73 och 74 samt första särskilda utskottets utlåtande n:o 2.

§ 3.

Ordet lämnades härefter på begäran till

Herr vice talmannen, som yttrade: Herr talman! Jag ber att till kammaren få hemställa, att kammaren ville besluta att bland två gånger bordlagda ärenden å föredragningslistan för morgondagen uppföra först andra särskilda utskottets utlåtande n:r 1, Andra Kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande n:r 35, Andra Kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande n:r 36, lagutskottets utlåtande n:r 68, lagutskottets utlåtande n:r 69, lagutskottets utlåtande n:r 70, lagutskottets utlåtande n:r 71, första särskilda utskottets utlåtande n:r 2, första särskilda utskottets utlåtande n:r 3, första särskilda utskottets utlåtande n:r 4, första särskilda utskottets utlåtande n:r 5, första särskilda utskottets utlåtande n:r 6, i nu nämnd ordning, samt därefter öfriga ärenden i den ordning, hvari de förekomma på föredragningslistan för i dag.

Denna hemställan bifölls af kammaren.

§ 4.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till Riksdagens skrifvelser till Konungen:

n:o 126, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till en vetenskaplig expedition till Spetsbergen år 1908;

n:o 127, i anledning af Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under nionde hufvudtiteln gjorda framställning i fråga om bidrag till åtgärder för höjande af det mindre jordbruket; och

n:o 128, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition i fråga om vissa af magnesitaktiebolaget Tarrekaise arrenderade mineralfyndigheter å kronojord i Norrbottens län.

§ 5.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets memorial:

n:o 159, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut angående lönereglering för rikets universitet och karolinska mediko-kirurgiska institutet; och

n:o 160, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut angående aflöningsförhöjning för riksförsäkringsanstaltens tjänstemän och betjänte; samt

första särskilda utskottets utlåtanden:

n:o 7, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition angående upphörande af det från viss jord i Skåne, Halland och Blekinge utgående landgille m. m., dels en inom Andra Kammaren i ämnet väckt motion; och

n:o 8, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i grunderna för upphörande af den i Göteborgs och Bohus län utgående landskyld, dels en inom Andra Kammaren i ämnet väckt motion.

§ 6.

Justerades ett protokollsutdrag.

§ 7.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr *A. Ekman* i Mo gård under 2 dagar f. o. m. den 20 maj och
» *J. E. Centerwall* » 4 » » » 23 ».

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 2.54 e. m.

In fidem
Herman Palmgren.

Onsdagen den 20 maj.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Upplästes följande till kammaren inkomna dödsattest:

Dödsbevis.

Att Gullbrand Elowson med nedanstående ålder: 72 år 6 månader 3 dagar; civilstånd: gift — samhällsställning (egen): lektor, riksdagsman; bostad: Karlstad n:o 10 Hamngatan; afled i Stockholm Vasagatan 8 den 19 maj 1908 kl. 8.20 f. m.

Hufvuddödsorsak: Nephritis chronica + diabetes. (Kroniskt njurlidande + sockersjuka).

Intygar härmed

Stockholm den 19 maj 1908.

J. G. Edgren,

e. o. professor i medicin.

Sedan berörda attest blifvit uppläst, yttrade

Herr talmannen: Mina herrar! Vi ha nu hört officiellt bekräftas det sorgebud, som i går spreds, att representanten för Karlstad i Andra Kammaren lektor Gullbrand Elowson skördats af döden. Med honom bortgick ur tiden en af denna kammares både till lefnadsår och riksdagsår äldste ledamöter. Varm fosterlandsvän, deltog han med allvarligt nit och lifligt intresse under sin krafts dagar i riksdagsarbetet, och framstående förtroendeuppdrag tilldelades honom af denna kammare. Väl bevandrad i våra grundlagar, omfattade han med särskildt intresse viktigare grundlagsfrågor, och såväl hans anföranden som de af honom afgifna motionerna bära därom vittnesbörd. Vi hafva i honom förlorat en god kamrat och en värderad vän, och jag är förvissad om, att kammarens ledamöter gärna önska, att det gifves uttryck såväl åt vår sorg och saknad öfver den bortgångne som åt våra känslor af deltagande för dem, som nu närmast stå sörjande vid hans bår.

Vi bevara den bortgångne kamraten och vännen i aktad hågkomst och lysa nu frid öfver hans minne.

Kammaren, hvilkens ledamöter stående åhörde herr talmannens yttrande, beslöt, på hemställan af herr talmannen, att jämlikt 28 § riksdagsordningen ingå till Konungen med anmälan om den inom kammaren uppkomna ledigheten; och blef ett i sådant afseende på

förhand uppsatt skrifvelseförslag, som nu upplästes, af kammaren godkändt.

§ 2.

Anmäldes och godkändes Riksdagens kanslis förslag

dels till Riksdagens skrifvelser till Konungen:

n:o 129, angående utredning, huru s. k. moderskapsförsäkring må genom statens försorg kunna beredas barnaföderskor;

n:o 130, angående inskränkning i tiden för jakt å älg m. m.; och

n:o 131, angående ersättning åt vissa ledamöter i inskrifningsnämnd och inskrifningsrevision;

dels ock till paragrafer i riksdagsbeslutet:

n:o 25, angående kreditivsummorna;

n:o 26, angående inskränkning i rätten att å tillverkningsställe till afhämtning försälja därstädes tillverkadt vin och öl;

n:o 27, angående ändring i 20, 21 och 22 §§ i lagen om hemmansklyfning, ägostyckning och jordafsöndring den 27 juni 1896;

n:o 28, angående upphäfvande af bestämmelser om kapellförsamlings skyldighet att deltaga i moderkyrkans byggnad och underhåll; och

n:o 29, angående vissa bestämmelser rörande gränstrafiken mellan Sverige och Norge.

§ 3.

Statsutskottets häruppå föredragna memorial, n:o 159, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut angående löneregleringen för rikets universitet och karolinska mediko-kirurgiska institutet, lades till handlingarna.

§ 4.

Vidare föredrogs statsutskottets memorial, n:o 160, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut angående aflöningsförhöjning för riksförsäkringsanstaltens tjänstemän och betjänte; och blef den i detta memorial föreslagna voteringspropositionen af kammaren godkänd.

§ 5.

Föredrogos, men bordlades åter första särskilda utskottets utlåtanden n:is 7 och 8.

§ 6.

Angående anslag till tuberkulossjukvårdsanstalter.

Andra särskilda utskottets utlåtande, n:o 1, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till uppförande af tuberkulossjukvårdsanstalter m. m. dels ock sex med föranledande af propositionen väckta motioner, föredrogs häruppå.

Punkten 1:o).

Utskottets hemställan bifölls.

Angående anslag till tuberkulossjukvårdsanstalter. (Forts.)

Sedan utskottets hemställan i *punkten 2:o)* blifvit uppläst, lämnades på begäran ordet till:

Herr Olsson i Heden, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Det är med en viss tvekan jag tager till ordet i denna fråga, då man möjligen i denna sena timme af riksdagen skulle kunna riskera att därmed skada själfva den förevarande saken. Jag skall dock tillåta mig att göra ett yrkande i en punkt, som visserligen i och för sig är af väsentlig betydelse, men som jag dock tror icke vara af beskaffenhet att genom mitt yrkande skada frågan i sin helhet.

Såsom framgår af föreliggande betänkande, har Kungl. Maj:t i den proposition, som ligger till grund för detsamma, föreslagit, att ett statsbidrag, motsvarande en fjärdedel af byggnadskostnaden, oberäknadt kostnaden för anskaffande af tomt, skulle utgå för uppförande af tuberkulossjukvårdsanstalter af den beskaffenhet, som Kungl. Maj:t närmare angifvit. Åtskilliga motionärer ha däremot yrkat, att detta statsbidrag skulle utgå med hälften af den beräknade byggnadskostnaden. Jag har varit en af dessa motionärer och har t. o. m. i vissa fall haft vidsträcktare yrkanden. Då det emellertid icke skulle tjäna någonting till att beträffande öfriga delar af min motion göra något yrkande, skall jag stanna vid yrkandet med afseende på storleken af statsbidraget.

Utskottet har på sätt och vis tillstyrkt bifall till motionärernas förslag, att statsanslaget måtte utgå med hälften af beräknade byggnadskostnaden, men kommer till samma resultat som Kungl. Maj:t med afseende på det maximibelopp, med hvilket detta anslag får utgå per sjukplats. Kungl. Maj:t har i denna del, under förutsättning att bidraget utgår med en fjärdedel af byggnadskostnaden, föreslagit, att maximibeloppet för statsbidraget skulle sättas till 1,000 kronor för hvarje plats. Utskottet har likaledes hemställt, att det skulle utgå med högst 1,000 kronor, men förutsätter härvid, att statsbidraget skulle utgöra hälften af byggnadskostnaden. Denna utskottets hemställan är föranledd särskildt af en motion, som är aflämnad dels i Första Kammaren och dels här i Andra Kammaren, i hvilken ett sådant yrkande framställts. Dessa motionärer ha därmed afsett att främja uppförandet af den billigaste typen af dessa sjukvårdsinrättningar. Tuberkuloskommittén har nämligen, såsom vi torde erinra oss, beräknat, att en sjukvårdsinrättning af den billigaste typen skulle draga en kostnad af omkring 2,000 kronor för hvarje sjukplats. Emellertid ha de myndigheter, medicinalstyrelsen och andra, som yttrat sig öfver förslaget, ansett denna beräkning alldeles för låg och i stället stannat vid ett belopp af 3,000 kronor för hvarje sjukplats för denna billigaste typ, och denna beräkning har Kungl. Maj:t också lagt till grund för propositionen.

Emellertid anser jag, att, om Riksdagen nu verkligen vill besluta, att bidrag af statsmedel skall lämnas med hälften af kostnaden för

Angående anslag till tuberkulossjukvårdsanstalter. (Forts.)

dessa mindre sjukvårdsanstalter, beslutet därom också bör vara så affattadt, att hälften i hvarje fall kan komma att utgå. Utskottet har tänkt sig, att 1,000 kronor för hvarje sjukplats skulle räcka till hälften i de fall, där man kan köpa gamla byggnader och aptera dem till sjukstugor eller har särskild utsikt att på annat sätt kunna bringa ned anläggningskostnaderna. Men man har ingen garanti för, att det blir de, som bäst behöfva stöd i form af statsbidrag, som ha förmånen att kunna skaffa gamla byggnader, som lämpligen kunna användas, och därför anser jag, som sagdt, att, om bidraget skall utgå med hälften till dessa mindre anstalter, man måste ställa så till, att maximibeloppet också i hvarje fall räcker till hälften. Ty statsbidraget får icke öfverstiga hälften af byggnadskostnaden, och till grund för beräkningen häraf läggas rividerade och godkända räkenskaper, som visa den verkliga kostnaden. Detta är således ett maximibelopp, som icke får öfverskridas, och är det så, att den verkliga kostnaden öfverstiger 2,000 kronor, stannar dock statsbidraget vid 1,000 kronor. Från det län jag tillhör, har jag en färsk erfarenhet af, huru svårt det är att i dessa fall kunna åstadkomma något, och detta föranledde mig att motionera om, att i den beräknade kostnaden utgift jämväl för anskaffande af byggnadstomt skulle få inräknas. Jag anser detta vara en riktig och rättvis konsekvens af hvad som föreslås i den kungliga propositionen och som också utskottet tillstyrkt, nämligen att byggnadstomt skulle kunna erhållas gratis å kronans mark. I landstingsområden, som hafva denna förmån och där tjänlig mark finnes att tillgå, får man tomt gratis, under det man i andra däremot får betala sådan ganska dyrt. Vi hafva i Bohuslän haft en kommitté, som utredt dessa frågor, och denna kommitté hemställde hos förra årets landsting att för en dylik anläggning inköpa ett föreslaget tomtområde, som skulle kosta 32,000 kronor, och häraf ser man, att kostnaden för tomt spelar en mycket stor roll. Jag har emellertid ingen utsikt att vinna något i denna del — jag nämner detta i förbigående — och jag skall därför endast med afseende på första punkten under B i momentet 2 yrka, att maximibeloppet måtte sättas till 1,500 kronor i stället för 1,000 kronor. Detta maximibelopp skulle enligt Kungl. Maj:ts beräkning i hvarje fall räcka till sådana billiga typer af sjukvårdsinrättningar, som man företrädesvis vill understödja.

Man kan nu säga, att kammaren i första punkten redan fattat beslut med afseende på hela det belopp, som man skall reservera för ändamålet. Men jag tror, att vi, därest kammaren skulle bifalla mitt yrkande, icke riskera, att detta skulle föranleda några svårigheter, ty jag antager, att för nästa år icke så många dylika anstalter komma att uppföras, att icke 400,000 kronor godt räcka till. Och för öfrigt, därest det är så, att man icke genom denna begränsning afser att göra någon synnerligt stor inskränkning i hvad man eljest skulle utgifva och om man är öfvertygad om att 1,000 kronor i de flesta fall räcka till, är det ingen risk att gå med på mitt yrkande. Jag anser konsekvensen och rättvisan bjuda, att, om staten skall bidraga med hälften af den beräknade byggnadskostnaden, man också bör fatta ett sådant beslut, att i alla fall denna hälft kan utgå för den typ, som man vill förnämligast understödja.

Angående anslag till tuberkulossjukvårdsanstalter. (Forts.)

Ja, som sagdt, jag skall be att få yrka, att i första punkten under B) i momentet 2 måtte införas 1,500 kronor i stället för 1,000 kronor.

Herr Wawrinsky i Saltsjöbaden: Såsom kammaren vid en jämförelse mellan Kungl. Maj:ts proposition och utskottets förslag torde finna, är den enda skillnaden dem emellan den, att då Kungl. Maj:t föreslagit, att statsbidraget måste bestämmas till en fjärdedel af den verkliga byggnadskostnaden, har utskottet höjt detta bidrag till hälften. Skälet, hvarför utskottet gjort denna ändring, är helt enkelt det, att utskottet önskar understödja eller så att säga premiera billiga byggnader.

Genom att sätta bidraget till en fjärdedel af byggnadskostnaden skulle uppenbarligen kommuner eller län, som för en ringa kostnad lyckats få en gammal byggnad omändrad till sjukhus eller fått ett sjukhus uppfördt för en kostnad af exempelvis 2,000 kronor per sjuksäng, endast få en fjärdedel af denna summa i understöd och alltså i senare fallet blott 500 kronor per säng. Däremot skulle de, som bygga dyrt, t. ex. för 3,000 eller 4,000 kronor per sjuksäng, få en absolut taget större summa i understöd sig tilldelad. Detta har utskottet ansett icke vara en riktig princip, utan hellre önskat att såvidt möjligt understödja de kommuner, som byggde billigt, synnerligast som dessa kommuner i allmänhet kunna antagas hafva den minsta ekonomiska bärkraften.

Nu blir, om utskottets förslag antages och byggnadskostnaden betalas af statsverket intill hälften, följden naturligtvis den, att den föreslagna anslagssumman för år 1909 af 400,000 kronor eller 4,000,000 kronor för de 10 byggnadsåren tillsammans icke räcker till, såvida man icke sätter en bestämd gräns för kostnaden, och detta är just skälet till att utskottet bibehållit Kungl. Maj:ts förslag om att ett *maximum* af 1,000 kronor per sjuksäng skulle ställas till vederbörandes förfogande. Härigenom riskerar naturligtvis statsverket icke att få betala mer, än enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle blifva fallet. Åtminstone skulle det blifva ytterst obetydligt mera.

Skulle däremot herr Olssons i Heden förslag bifallas, fruktar jag, att man icke kan förutsäga, hvart det bär hän. Det är mycket möjligt, att för år 1909 400,000 kronor skulle blifva tillräckligt på grund af det utaf herr Olsson anförda skälet, att icke så många kommuner skola vara beredda att redan första året bygga sjukvårdsanstalter. Men sedermera torde nog förhållandena blifva något förändrade, och vi kunna icke i detta ögonblick öfverskåda, hvarthän det skulle leda, om vi höja maximisiffran till 1,500 kronor per sjuksäng. Möjligt är ju, att detta icke skulle vara förenadt med någon risk, men det är också lika möjligt, att den summa af 4,000,000 kronor, som nu beräknas, kommer att växa ej så obetydligt.

Då härtill kommer, att utskottets förslag redan bifallits i Första Kammaren och sålunda ett bifall till herr Olssons förslag i Andra Kammaren skulle medföra antingen gemensam votering eller sammanjämkning af besluten, i alla händelser ett nytt beslut, förefaller det mig i anseende till den långt framskridna riksdagstiden vara klokast att icke fatta annat beslut än det, som Första Kammaren förut fattat.

Angående anslag till tuberkulossjukvårdsanstalter. (Forts.)

Det finnes ju alltid den möjligheten kvar, att, om det framdeles skulle visa sig, att 1,000 kronor är för litet och att en höjning erfordas, en ändring då kan komma till stånd. Vid sådant förhållande anser jag, som sagdt, det lämpligaste vara att biträda utskottets hemställan, hvartill jag yrkar bifall.

Häruti instämde herr *Sundin*.

Herr Tengdahl: Herr talman, mina herrar! Jag skall be att med några ord få påpeka en brist i de uppställda villkoren.

Jag har i utskottet sökt få gehör för upptagande bland de särskilda villkoren äfven af det, att de sjuka skulle hafva rätt till vård å den anstalt, som de hade närmast till eller som vore för dem lämpligast utan hänsyn till hemortsrättsförhållandena. Detta har utskottet icke velat gå med på, oaktadt staten för sin medverkan ju kan uppställa hvilka villkor den vill och oaktadt min idé ju redan tillämpas vid fall af könssjukdomar och eljest vid akuta fall. Det finnes icke heller något rimligt skäl, hvarför den icke äfven skulle gälla vid kroniska sjukdomar. Om de sjuka vilja nöja sig med den vård, som lämnas å fattigvårdsanstalter, kunna de ju visserligen få vård, där de vistas — sådan den kan blifva — men här gäller nu att få de tuberkulösa bort från fattigvården in på speciella sjukhus. Inom fattigvården är ju förbjudet att transportera en sjuk människa från hennes hemort, om understödet varit ringa eller hon kan lida men af transporten. När man nu skall öfvergå till att bereda de tuberkulösa verklig sjukvård i stället för fattigvård, vore det rimligt, att de icke blefve sämre behandlade, än om de fortfarande låge under fattigvården.

Jag hoppas, att, när utskottet icke har behjärtat mina synpunkter, Kungl. Maj:t i stället måtte göra det vid bestämmandet af de särskilda villkoren.

Att hemortsrätten verkligen spelar en roll i denna fråga är alldeles säkert, ty på alla möjliga orter gå människor, som i det längsta draga sig för att komma på fattigvården, och vänta på att få hemortsrätt för att komma in på någon sjukvårdsanstalt för tuberkulösa.

Min ståndpunkt är alltså, att läkarens samvete och icke hemortsrättsförhållandena skall afgöra, i hvilken tur och ordning patienter skola intagas.

För öfrigt skall jag be att få anmärka såsom en brist i den kungl. propositionen, och till följd däraf äfven i utskottets utlåtande, att man saknar tvång att bygga sjukvårdsanstalter. Men detta tvång, som, enligt hvad jag misstänker, behöfves i framtiden, kan ju komma sedermera.

Herr Ericsson i Ofvanmyra: Herr talman! Sedan jag begärde ordet, har utskottets vice ordförande besvarat den framställning, som gjordes af herr Olsson i Heden, hvarför jag icke behöfver vidare ingå därpå.

Sedermera har emellertid herr Tengdahl gjort vissa anmärkningar mot utskottets förslag och Kungl. Maj:ts proposition, och det är med anledning däraf jag skall säga några ord. Jag tror då, att det är för

Angående anslag till tuberkulossjukvårdsanstalter. (Forts.)

tidigt att redan nu biträda det förslag, som herr Tengdahl framställde. Jag tror, att det är tids nog att taga frågan om de sjukes rätt till vård utan afseende å hemortsrättsförhållandena i betraktande, då vi nästa gång få saken före, nämligen då det gäller statens bidrag till driftkostnaderna, i hvilket afseende Kungl. Maj:t utlofvat, att förslag framdeles skall föreläggas Riksdagen. Jag tror, att det är lämpligare att då taga denna fråga i betraktande.

På samma sätt förhåller det sig med frågan om tvånget att bygga sjukhus. Jag tror, att denna fråga är alldeles för tidigt väckt, ty först bör man se hvad som kan vinnas på frivillighetens väg. Jag har visserligen hört sägas, att man såväl i Danmark som i Norge slagit in på den vägen, och att man t. o. m. tvingar de tuberkelsjuka in på vårdanstalterna. Men, som sagdt, äfven denna fråga lär väl vara för tidigt väckt, då det nu endast gäller att söka åstadkomma anstalterna frivilligt. Jag anser således, att ej heller den senast omnämnda anmärkningen afser något, som nu bör tagas i öfvervägande, hvadan jag yrkar bifall till utskottets hemställan oförändradt.

Efter härmed slutad öfverläggning gaf herr talmannen propositioner å de därunder förekomna yrkandena; och blef utskottets hemställan af kammaren bifallen.

Punkten 3:o.)

Kammaren biföll utskottets hemställan.

§ 7.

Angående vården af vissa statsskogar i lappmarken.

Till afgörande förelåg vidare Andra Kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, n:o 35 angående herr C. A. Lindhagens motioner n:is 212 och 260 om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående vården af de till lappmarksbefolkningen upplåtna statsskogarne.

Herr Lindhagen hade föreslagit, att Riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om en undersökning ur olika synpunkter rörande de till lappmarksbefolkningen donerade statsskogarnes vård och brukande samt förslag till lagstiftning och eventuellt äfven andra åtgärder för upprätthållande af dessa skogars vid afvittringen afsedda ändamål.

Utskottet hemställde dock, att herr Lindhagens ifrågavarande motioner icke måtte af Andra Kammaren bifallas.

Efter uppläsandet af utskottets hemställan begärdes ordet af:

Herr Lindhagen, som anförde: Det är i denna sena riksdagstimme, såsom man brukar säga, knappast lönt att vidare försvara motionen. Jag vill emellertid till en början förklara, att jag icke vet, hvem som är mest att beklaga, utskottet eller motionären. Utskottet har hållit på med detta ämne hela riksdagen, och hvarannan vecka ungefär har från en eller annan medlem af utskottet till mig rapporterats, att utskottet vore betänkt på att tillstyrka en skrifvelse, och

Angående vården af vissa statsskogar i lappmarken. (Forts.)

hvarannan vecka har det meddelats mig, att utskottet ämnade afstyrka motionen.

Nu har emellertid utskottet slutligen fattat sin position för afslag, och så godt kan ju detta vara, ty dylika saker äro icke vidare populära, märkligt nog i synnerhet ej bland dem, som föra på läpparne talet om nödvändigheten, att bönderna skola ha oinskränkt äganderätt till sin jord.

Jag skall dock, herr talman, tillåta mig att ur den befolknings synpunkt, som det här gäller och som är vida mer att beklaga än både utskottet och motionären, säga några ord till försvar för motionerna.

Såsom framgår af motionerna, har ju staten ägt skogarna i Lappmarken, och meningen var att genom afvittringen där uppe befolkningen skulle få dessa skogar för att kunna självständigt utveckla sig. Detta har nu gått om intet, och motionärens förslag afser att göra ett sista försök att förmå statsmakterna att på något sätt upprätthålla sina afsikter.

Nu är ju detta icke en sak, där man så mycket behöfver kunna redan nu peka på vissa detaljer att tillämpa vid utförandet, utan det gäller, om jag så får uttrycka mig, en stämningsfråga. Det är en fråga, där man bör visa en viss indignation öfver att statens alla afsikter gått om intet, och det är också en stämningsfråga i det afseendet, att man bör känna medlidande med den befolkning, som bygger och bor där uppe. Vid sådant förhållande komme en skrifvelse att få karaktären af en opinionsyttring, ett uttryck för att något bör göras, och ur denna synpunkt är det alldeles tillräckligt, att Riksdagen skrifver om saken, äfven om Riksdagen icke kan redan nu hitta på hvad som bör göras beträffande de särskilda detaljerna.

Emellertid har motionären tillåtit sig att i sin tilläggsmotion exempelvis söka angifva några punkter, i hvilka man äfven under nuvarande förhållanden kunde tänka sig ett ingripande. Utskottet har inlåtit sig på dessa punkter och förkastat dem hvar för sig samt har därför också kommit till det resultat, att motionen i dess helhet icke bör föranleda till någon åtgärd.

Motionären har först framhållit, att det förbud mot bolags skogsförvärf, som blifvit utfärdadt, borde utsträckas till att gälla all skog. Detta är något, som bör tagas under öfvervägande. Härom har utskottet sagt, att detta är mycket viktigt och riktigt, men att motionären i en annan motion vid denna riksdag uttalat, att han icke vågade sig på att framföra ett yrkande i denna riktning. Då alltså motionären afstått från saken, har äfven utskottet afstått. Detta är ett mycket underligt resonemang, då motionären just i denna motion säger, att denna sak bör komma under öfvervägande i samband med andra åtgärder, äfven om motionären ej tilltrott sig kunna påpeka, att totalförbudet redan vid denna riksdag beslutes. Vill man just slå ihjäl motionären med hans eget påstående, skall man åtminstone gå till de påståenden, han gör i de motioner, hvarom nu är fråga. Där förordar han just denna sak. Då är det en lång omväg att gå till en annan motion och säga, att detta vill motionären icke vara med om.

Vidare har motionären ifrågasatt, att de rättigheter till utsyning af skog i lappmarkerna, som ju varit afsedda för befolkningen, måtte

Angående vården af vissa statsskogar i lappmarken. (Forts.)

i vidsträcktare mån, än sedermera skett, verkligen komma befolkningen till godo. Motionären har ifrågasatt, att det skulle uttryckligen fastslås, att utsyningarna äro afsedda just för befolkningen, och att det icke får utsynas åt främmande personer, åt engelsmän, tyskar, göteborgare och stockholmare exempelvis. Detta måste anses såsom en minimal och rimlig fordran.

Motionären har äfven ifrågasatt, att, när förskottsutsyningar beviljas för längre tid framåt, hvilket i all synnerhet kommer bolagen till godo, enär det är de, som i stor utsträckning erhålla sådana utsyningar, man, om man verkligen skall inlåta sig på denna sak, bör bestämma, att dessa bolag skola se till, att under den tid, då på grund däraf afverkning icke äger rum, befolkningen i stället får arbetsförtjänst på annat sätt, ty det var ju meningen, att folket genom utsyningarna skulle stadigvarande gagnas.

Slutligen har ifrågasatts, att vid extra utsyning af skadad skog, som i stor utsträckning beviljats i strid med författningarne, värdet af det afverkade icke helt och hållet skall såsom god pris tillfalla dessa engelsmän, tyskar, göteborgare och stockholmare, utan att det afsättes till en fond till förmån för befolkningen, af hvilken fond dessa utlänningar, till hvilka jag äfven räknar göteborgare och stockholmare, få uppbära räntan, så länge de hafva utsyningsrätt, men som sedermera också stannar kvar hos befolkningen och icke går till främlingarna.

Jag har också tillåtit mig framhålla, att den skogsvårdskommitté, som tillsatts för att för Norrland och Dalarne afgifva förslag till förbättrad skogsvård å statens och de under statens tillsyn stående hemmans skogar, måhända kan komma in på den tanken, att man i skogsvårdens intresse just bör hugga ut en massa skadad skog, hvarigenom en stor del af skogskapitalet skulle förbrukas. Det är då af vikt, att denna kommitté och eljest alla, som vederbör, också få klart för sig, att förevarande fråga äfven har en social sida och att värdet af de extra utsyningarna måste fonderas samt fonderna stanna däruppe, hvarest utsyningen äger rum.

Nå, hvad säger nu utskottet om allt detta? Jo, utskottet säger endast: detta kan nog hafva skäl för sig, men kommittén kan ej undgå »att ägna sin allvarliga uppmärksamhet däråt, i hvad mån de i lappmarkerna förekommande *utsyningar af skadad skog* och så kallade *förskottsutsyningar* äro berättigade och med en rationell skogsvård och *uthållighetsbruk* af skogen förenliga». Domänstyrelsen har, fortsätter utskottet, också visat stort intresse för en rationell skogsvård.

Ja, à la bonneheur, men det är ej detta, motionen talar om, utan motionen talar om att det är icke blott den rationella skogsvården utan äfven det rationella användandet af de för afverkad skog inflytande medel, som man skall befatta sig med. Utskottet svarar alltså icke alls på hvad motionären framhållit, utan genom det sätt, på hvilket utskottet resonerar, har på ett synnerligen markeradt sätt understrukits just behofvet af motionärens framställning i denna punkt.

Så har vidare motionären, för att utskottet må hafva något att fästa sig vid, framhållit, att man nödvändigt måste se till, att det blir en förnuftig fördelning af utskylderna där uppe. Nu är det så, att den stackars bonden, som sitter på hemmanet och har fått en

Angående vården af vissa statsskogar i Lappmarken. (Forts.)

ringa spottstyfver för 50 års upplåtelse af afverkningsrätten till skogen, fortfarande skall betala alla utskylder för hela hemmanet, oaktadt han icke får någon som helst inkomst af skogen, under det att de, som hafva inkomsten af skogen, de utlänningar jag nyss talade om, slippa ifrån alla utskylder för hemmanet. Man har petitionerat till mig i lappmarken om rättelse i detta afseende, och när staten har skänkt skogen för att hjälpa befolkningen, måtte den väl hafva i sin hand att ordna så, att något af skogens afkastning går till betalning af utskylderna.

Härom säger nu utskottet för det första, att de utsyningsrättigheter, som sträcka sig mer än 10 år framåt, inom Lappmarken äro »synnerligen talrika». Det har upplysts, att detta är ett tryckfel och att det skall stå »ej synnerligen talrika». Utskottet menar sålunda, att det endast är 10 år framåt, man har att räkna med, och det är icke så långt. Jag skulle hafva föreslagit, att utskottet låtit sitt nu använda uttryck stå kvar, ty det är verkligen så, att, när ordet »ej» tages bort, omdömet blir riktigt, men att, om man skjuter in detta ord, det blir alldeles oriktigt. Man behöfver endast gå till Norrlandskommitténs statistik för att inse detta. Den omfattar ungefär hälften af de inom Västerbottens lappmark upplåtna utsyningsrätter. Denna hälft utgör 165,000 hektar, och till 150,000 hektar af denna areal utgår afverkningsrätten först efter 1920 och sålunda efter förloppet af den tidsperiod, inom hvilken utskottet påstår, att det skulle vara slut. Nu säger utskottet, att utskottet har fått sin uppgift från den nyligen tillsatta skifteskommittén. Jag har läst primäruppgifterna, som denna skifteskommitté infordrat från jägmästarne i Lappmarken, och dessa visa precis samma resultat, som Norrlandskommittén kommit till, nämligen att i den allra största delen af Västerbottens lappmark afverkningstiden utlöper efter 1920. Jag talar nu icke om antalet afverkningsrätter, utan om arealen, ty de största upplåtelserna afse hela byalag. Inom ett sådant finnes kanske endast en upplåtelse, men den kan omfatta en oerhörd areal och många bönder, och det är med arealen man skall räkna. Jag har också i motionen framhållit, att t. ex. i Sorsele socken de flesta afverkningskontrakten utgå först 1939, och liknande är förhållandet på andra ställen. Den befolkning, som skall vänta så länge på att få tillbaka sina skogar, kommer under tiden att pinas till döds, och det är detta, som motionären vill, att Riksdagen i möjligaste mån skall söka förekomma.

Nu säger emellertid utskottet vidare, att vid den taxering af hemmanen där uppe, som ligger till grund för utskylderna, icke så mycket hänsyn tages till skogens afkastning. Nej, detta är mycket riktigt, men det finnes alltid ett visst taxeringsvärde på dessa hemman. I detta ingår både skogen och jorden, och det är ju nästan mest skog. Det kan icke hjälpas, hur man vänder på saken, att dessa utskylder, som äro oerhördt betungande — i all synnerhet är det vägskatten, som är upprörande tung — komma att drabba bonden så hårdt, att han är den mest beklagansvärde slaf man kan tänka sig, när han skall försöka att genom ett illa aflönadt arbete i skogarna skaffa ihop medel att betala utskylderna i stället för att få taga af den skog, som staten gifvit honom.

Angående vården af vissa statsskogar i lappmarken. (Forts.)

Ja, men sedermera kommer utskottet med en stor trumf och det är, att vi fått ett förslag om skogsaccis, hvarigenom man tänkt sig, att en viss del af den afverkade skogens värde skulle i form af skatt indragas till det allmänna och användas till kommunernas gemensamma bästa. Ja, detta är ett steg i rätt riktning, det är jag villig att medgifva. Men för det första drabbar denna skogsaccis mycket ojämnt. Det beror helt och hållet på, när afverkningen äger rum, och det blir sålunda icke en jämn tillgång för hvarje år. Dessutom hafva vederbörande till förmån för förslaget anfört, att accisen blefve så obetydlig, att den icke spelar någon stor roll. Det är just därför att den icke spelar någon stor roll som man har förhoppning, att den skall gå igenom.

Vidare och framför allt måste man också taga hänsyn till att, äfven om kommunerna få någon inkomst af accisen — den kommer både bolagens och böndernas hemman till godo i lika mån — i alla fall kvarstår, att förhållandet mellan bönderna och innehafvarne af afverkningsrätten till skogen måste regleras — ty utskylderna komma ju i alla fall att blifva högst betydliga.

Slutligen har motionären antydt, att man kunde göra något ingrepp till förmån för bönderna i skifteslagstiftningen. Bland annat har uppmärksamheten fästs på dessa orimliga ståndskogslikvider, som vid laga skifte uttagits och gått ut öfver skogskapitalet samt med hela sitt belopp tillfallit innehafvarne af afverkningsrätten. Förra året beslöt på motion af mig Riksdagen en skrifvelse om att man borde råda bot på dessa missförhållanden. Nu anmärker utskottet — och jag betviflar icke, att utskottet har rätt däri — att skifteskommittén kommer fram med ett förslag att reglera saken på det sätt, att hela ståndskogslikviden icke vidare skall såsom god pris tillfalla den, som begärt skiftet och innehar afverkningsrätten, utan skall fördelas på flera år framåt efter ordinarie utsyning. Men hvad denna kommitté alldeles icke kommer att inlåta sig på, är den för lappmarksbönderna synnerligen aktuella frågan om att de ståndskogslikvider, som redan uttagits, också skola fördelas på en lång tid framåt. Nu är det så, att afverkningsrättens innehafvare tagit hela den stora ståndskogslikviden, som icke ingick i köpet af skogen, utan som de genom en dålig lagstiftning fått gratis, och sedermera få de därjämte utsyning. Hvad den nuvarande generationen af småbönder där uppe intresserar sig för, är, att redan uttagen ståndskogslikvid måtte beräknas på kommande ordinarie utsyningar. Därmed lärer nämnda kommitté icke befattat sig med det allra minsta.

Slutligen har jag antydt, att det är alldeles nödvändigt, att dessa oerhörda lagaskifteskostnader, som uppstå där uppe, icke betalas endast af småbönderna, hvilka ej hafva någon inkomst af skogen, utan att äfven skogsafverkningsrättens innehafvare få bidraga till desamma. I anledning häraf säger utskottet, att det är anledning antaga, att skifteskommittén möjligen upptager denna sak i den form, att staten skall betala kostnaderna. Ja, hur det går med detta, vet man ju icke, men det är nog bättre att säga ifrån, att något bör göras i denna sak.

Ja, nu har utskottet ansett, att man genom att på detta sätt resonera om hvarje särskild af de utaf motionären föreslagna åtgärderna för sig kan komma ifrån saken, i förhoppning att något kommer att

Angående vården af vissa statsskogar i lappmarken. (Forts.)

på de olika hållen göras. Jag har fäst uppmärksamheten på, att utskottet därvid i väsentliga delar misstagit sig. Men det är icke detta, det främst är fråga om. Låter man hvar och en handla för sig med sin lilla utredning, kommer den stora, enhetliga, sociala synpunkten alldeles till korta. Det är för att få detta stora grepp på det hela, för att få denna enhet i mångfalden, som det är nödvändigt, att en opinionsyttring sker. Och då man för någon tid sedan i kammaren så varmt ordade om, att staten borde upplåta sin jord på det sätt, att småbönderna erhölle äganderätt, kan jag icke finna annat, än att det är en full konsekvens häraf att understödja den tanken, att det verkligen bör komma därhän, att dessa småbönder, som staten velat gifva äganderätt till jorden, också få behålla något däraf. Men när man kommer in på denna sak, finnes ingen solidaritetskänsla mellan Sveriges bönder, utan hvar och en, som sitter besutten inom sin hank och stör, tycker, att han där har det bra. Blir det fråga om att ställa sig solidarisk med andra bönder, som gått under i kampen för tillvaron, samt åt dem återbörda deras hemman, då är man icke med längre.

Herr talman! Det är hopplöst att yrka bifall till motionen, men jag skall i alla fall göra det såsom en opinionsyttring. Jag hemställer alltså, att kammaren med afslag å utskottets förslag måtte bifalla motionen.

Med herr Lindhagen förenade sig herr *Eriksson* i Rödsta.

Herr Martin: Det är riktigt, att, såsom motionären upplyste, denna fråga inom utskottet varit föremål för ganska olika meningar och att utskottet från början tänkt sig, att motionen under någon form skulle kunna tillstyrkas. Men utskottets beslut måste blifva beroende på ett inhämtande af upplysningar om de åtgärder, som redan voro vidtagna eller kunde väntas blifva vidtagna på grund af taget initiativ i den riktning, som motionären åsyftade, nämligen att ifrågavarande lappmarksskogar skulle komma dem till godo, åt hvilka de ursprungligen voro upplåtna.

Utskottet har då funnit, att de flesta af de åtgärder, som på allvar kunna ifrågasättas för att vinna detta mål, redan på ett eller annat sätt äro under behandling, och anledningen till att utskottets utlåtande inkommit så sent har varit, att skifteskommitténs arbeten pågått och att kommittén först nu efter påsk eller i slutet af april månad kunnat meddela, till hvilket resultat den skulle komma.

En fråga, hvarpå utskottet icke kunnat inlåta sig, är frågan om expropriation af civila rättigheter, som otvifvelaktigt innebära laglig befogenhet för innehafvare af afverkningsrätt i Lappmarkerna att åtnjuta denna afverkningsrätt. På denna expropriationsfråga har utskottet icke kunnat ingå, då utskottet har vetat, att ett förslag i ämnet icke för närvarande skulle hafva någon som helst utsikt att vinna kamrarnes bifall.

Frånsedt nyssnämnda fråga, har utskottet funnit det vara klart, att hvad i denna sak skall åtgöras är att förhindra, att de förut förekommande missbruken af skogsafverkningsrättigheter skola kunna fortsättas.

Angående vården af vissa statsskogar i lappmarken. (Forts.)

Dessa missbruk ha uppenbarligen legat däruti, att utöfver den med ett uthållighetsbruk af skogen förenade ordinarie utsyningen har utsynats skadad skog, och denna utsyning af skadad skog har icke inräknats i kvantiteten af den ordinarie utsyningen. Vidare har genom de s. k. ståndskogslikviderna vid laga skiften stora skogsafverkningar kunnat ske, och icke heller dessa hafva blifvit inräknade i den ordinarie utsyningen. Därigenom har uthållighetsbruket uti skogarna i lappmarkerna i hög grad äfventyrats. Nu är förhållandet, att den ena af dessa kommittéer, den s. k. skogsvårdkommittén, uttryckligen har sin verksamhet inriktad på att förhindra, att utöfver hvad som är förenligt med ett uthållighetsbruk någon afverkning får äga rum af skadad skog eller genom ståndsskogslikvider, d. v. s. att dessa ståndsskogslikvider och utsyningar af skadad skog skola *inräknas i den ordinarie utsyningen.* Men i fråga om ståndsskogslikvider har en förändring icke kunnat göras, utan att äfven skiftestadgans bestämmelser bli förändrade, och därför har Kungl. Maj:t, med öppen blick därför, uppdragit åt skifteskommittén att i detta afseende inkomma med ett särskildt utlåtande, och är det bekant, att skifteskommittén med synnerlig kraft tagit itu med denna sak och snart skall inkomma med utlåtande, i syfte att dessa ståndskogslikvider skola inräknas i de ordinarie utsyningarna.

Hvad beträffar frågan därom, huruvida några åtgärder kunna vidtagas mot dem, som, såsom påpekats, erhållit afverkningsrätt genom kontrakt, så har utskottet funnit, att sådant icke låter sig verkställas, och jag kan för min del icke annat än uttrycka en förundran däröfver, att Stockholms stads borgmästare utmålat stockholmare, likasom äfven göteborgare och utlänningar, så som om de skulle vilja plundra lappmarksbefolkningen. Det är icke förhållandet. De åtnjuta de af dem lagligen förvärfvade rättigheter och kunna ej hindras att begagna dem, men lagstiftaren bör se till att dessa rättigheter få begagnas allenast i den utsträckning, som varit lagstiftarens mening.

Om den lagstiftning blir genomförd, som sålunda är planerad, torde otvifvelaktigt följden bli den, att hvad som är förenligt med ett uthållighetsbruk i Norrbottens och Västerbottens lappmarker kommer att vidtagas, och då är skogen skyddad på sådant sätt, som för närvarande kan ske.

Den sociala frågan, som herr Lindhagen velat framhålla såsom hufvudsak, har Kungl. Maj:t lagt skifteskommittén på hjärtat; och utaf ett utlåtande, som jag här har i min hand, men som är konfidentiellt, därför att det ännu icke är afgifvet, skall hvar och en kunna finna, att skifteskommittén i synnerligt hög grad har behjärtat de omständigheter, som herr Lindhagen nu har påvisat. Utskottet har heller icke kunnat underlåta att påpeka, att den omständigheten, att Kungl. Maj:ts till årets Riksdag afgifna förslag om skogsaccis till gynnande af kommunerna också har synnerligt stor betydelse i denna fråga.

Utskottet har, med all den välvilja, som det velat ägna herr Lindhagens motion, dock icke, med dessa förhållanden för ögonen, kunnat komma till annat resultat än att för närvarande afstyrka motionen, och anhåller jag, herr talman, om bifall till detta yrkande.

Angående vården af vissa statsskogar i lappmarken. (Forts.)

I detta anförande instämde herrar *Olsson* i Tyllered och *Neess*.

Herr Lindhagen: Herr talman! Den siste ärade talarens försvar bestyrker endast riktigheten af hvad jag anfört. Han har icke kunnat bemöta hvad jag i de olika punkterna framhöll, och då han här särskildt har omnämnt, att man lagt vissa kommittéer på hjärtat, att de skola taga saken om hand, så vill jag först och främst fästa uppmärksamheten på, att kommittéer icke ha något hjärta, och för det andra, att om de också hade det, måste de följa sin instruktion, och i detta fall ingår icke i deras instruktion att på något sätt befatta sig med den sociala frågan, och för det tredje berör saken många frågor, som icke alls äro föremål för någon som helst utredning. Detta är alldeles säkert. Jag har frågat ledamöter af dessa kommittéer om saken, och de ha då sagt: nej, denna fråga komma vi icke in på. De pågående utredningarne gälla således icke äganderättsfrågan, hvem som skall ha skogen, själfva »fickfrågan», utan bara hur den skall skötas.

Jag erkänner villigt, att utskottet i sin motivering har sagt, att motionen är synnerligen behjärtansvärd, men ändå har det afstyrkt den i klämmen. Jag skulle dock ha varit utskottet mera tacksam, om det varit hur ovänligt som helst i skälen, men tillstyrkt yrkandet. Jag vidhåller mitt yrkande.

Öfverläggningen var härmed slutad. Sedan herr talmanen framställt propositioner å de yrkanden, som därunder förekommit, blef utskottets hemställan af kammaren bifallen.

§ 8.

Om låneanstalt för kommuner m. m.

Härefter företogs till behandling Andra Kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, n:o 36, i anledning af väckta motioner angående skrifvelse till Konungen i fråga om anordnande af en låneanstalt för kommuner inom riket m. m.

Till utskottets behandling hade blifvit hänvisade

1:o) en af herr *A. O. Rune m. fl.* väckt motion, n:o 216, hvaruti hemställdes, att Riksdagen ville besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, huruvida och på hvilket sätt en allmän lånekassa för Sveriges kommuner kunde inrättas och, såvida utredningen därtill gåfve anledning, vidtaga de åtgärder, som för kassans bringande till stånd kunde erfordras.

2:o) en af herr *J. Jeansson* i Kalmar *m. fl.* väckt motion, n:o 252, hvaruti föreslogs att i skrifvelse hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, under hvilka villkor allmänna hypotekskassan för Sveriges städer skulle kunna af staten erhålla en grundfond å exempelvis trettio miljoner kronor i af staten utgifna räntebärande obligationer för att därigenom sättas i stånd att på fullt tillfredställande sätt tillgodose kommunernas och fastighetsägarnes i städer och stadsliknande samhällen lånebehof, och

3:o) en af herr *C. R. Johansson* i Jönköping väckt motion, n:o 268, hvaruti föreslogs, att Riksdagen ville beluta att i skrifvelse hos

Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, dels huruvida och under hvilka villkor allmänna hypotekskassan för Sveriges städer skulle kunna af staten erhålla, i af staten utgifna räntebärande obligationer, en grundfond af sådan storlek, att hypotekskassan därigenom sattes i stånd att på ett tillfredsställande sätt tillgodose kommunernas och fastighetsägarnes i städer och med dem jämförliga samhällen lånebehof, dels ock, om denna utredning skulle gifva vid handen, att dessa lånebehof ej lämpligen kunde tillgodoses af en för dem gemensam kreditanstalt, huruvida och på hvilka villkor staten skulle kunna på nyss angifna sätt garantera såväl en lånekassa för rikets kommuner som äfven allmänna hypotekskassan för Sveriges städer för att sätta dem i stånd att på ett fullt effektivt sätt fylla, den förra kommunernas och den senare fastighetsägarnes i städer och med dem jämförliga samhällen kreditbehof.

Utskottet hemställde, att Andra Kammaren ville för sin del besluta, att Riksdagen måtte i skrifvelse hos Kungl. Maj:t anhålla,

att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, huruvida och under hvilka villkor en eller flera hypotekskassor med grundfond af statsobligationer, tillhandahållna af staten, skulle kunna organiseras i ungefärlig öfverensstämmelse med motionärernas förslag, eller huruvida kreditväsendet för kommuner och fastighetsägare i städer och stadsliknande samhällen kunde på annat sätt ordnas under statens medverkan; samt

att Kungl. Maj:t därefter ville till Riksdagen inkomma med det förslag, hvartill utredningen möjligen kunde föranleda.

Utskottets hemställan föredrogs, hvarefter

Herr Rune yttrade: Herr talman, mina herrar! Då Första Kammaren afslagit sitt utskotts hemställan, som gick i samma riktning som nu föreliggande utskottsbetänkande, så kunde man ju tänka sig, att frågan här i denna kammare icke vore förtjänt utaf någon vidare uppmärksamhet. Men då jag anser, att frågan är synnerligen viktig, och då jag vidare under de senare dagarna hört framkastas den möjligheten, att, om denna kammare nu bra nog mangrant eller enhälligt bifölle detta utskotts hemställan, skulle regeringen måhända däraf finna anledning att ägna denna fråga en utredning och därpå grunda ett förslag, anser jag, att det skulle kunna vara af vikt, huru kammaren beslutar; och jag är därför intresserad utaf att något närmare beröra detta ämne.

Jag åhörde debatten i Första Kammaren, och jag fick då den uppfattningen, att egentliga orsaken, hvarför Första Kammaren icke ville vara med om förslaget, var den, att, då kommunerna liksom hela svenska folket som bekant äro mycket skuldsatta, — kanske mera skuldsatta än tillbörligt är —, det därför icke skulle vara nyttigt att underlätta en ytterligare skuldsättning genom anordnande af en sådan statsanstalt, enär detta skulle kunna tänkas innebära en uppmuntran till slöseri genom att man finge räntan sänkt på dessa lån. Såsom herrarna erinra sig, uttalades i en reservation mot utskottets utlåtande i fjol den meningen, att man icke skulle få billigare

Om låneanstalt för kommuner m. m. (Forts.)

lån genom att arrangera sådana lånekassor än man kunde få dessförutan. Detta skäl har jag dock icke i år hört så mycket betonas, utan det vill synas, som om alla i år vore ense om, att någon lindring i räntesatserna skulle man få, om man arrangerade upplåningen på det sätt, som i utskottets betänkande nu föreslagits.

Nu skall jag be att få närmare ingå på frågan, huruvida, om man antager, att dessa lån skulle bli billigare, detta skulle gifva anledning till att kommunerna därigenom skulle komma att skuldsätta sig mera än förut.

Den, som känner till det sätt, på hvilket, åtminstone hittills, våra kommunala angelägenheter i allmänhet ha skötts, tror jag icke kan säga, att det är på samma sätt med kommunerna som möjligen med många enskilde, att de äro lättsinniga och låna upp medel för ändamål, hvilka icke kunna anses vara nödiga eller nyttiga. Visserligen är kommunernas upplåning stor, men det beror på att verkliga kraf framstått, och med hänsyn till dessa tvingas kommunerna att låna upp penningar. Vidare, om det nu anses vara nödvändigt att räntan skall vara bra nog hög för att kommunerna skola låta bli att sätta sig i skuld, så frågar jag: finns det då icke något annat sätt att förebygga detta, hvilket jag också anser vara ett mycket lofvärdt syfte. Jag har, mina herrar, redan i den motion jag i fjol väckte påpekat en sak, som är värd uppmärksamhet. Det heter där: »Därvid torde äfven beaktas, att vissa ändringar uti kommunallagarna kunna blifva nödiga för att noggrannare reglera kommunernas rätt att låna samt närmare bestämma sättet att af en kommun uttaga fordran». Jag tror, att jag därmed anvisat det rätta sättet. Ty är det på det sätt, att kommunernas ansvarskänsla icke hindrar dem att sätta sig i för stor skuld, tror jag att bästa korrektivet däremot är att betaga kommunerna förmågan att göra detta. Lagens bestämmelser härutinnan innehålla, som bekant, att för att upptaga lån på längre tid än 2 år fordras Kungl. Maj:ts samtycke; men kommunerna ha rättighet att upptaga lån med återbetalningsskyldighet inom 2 år utan någon kontroll. I många fall missbrukas naturligtvis denna befogenhet, men för att förmå kommunerna att låta bli det, tror jag rätta sättet är att införa skärpta kontrollbestämmelser för rätten att upptaga lån. Jag tror däremot *icke* att rätta sättet är att låta räntan vara hög. Man skall betänka, hvem det är som egentligen uppbär den högre räntan, som måste betalas på våra kommunlån. Det är i de fleste fall obligationsinnehafvarne, d. v. s. de, som innehafva kommunernas obligationer, och jag tror, att dessa obligationsinnehafvare i allmänhet äro att finna i utlandet. Det är, såvidt jag kan förstå, således en brist på sparsamhet, om man icke försöker att inskränka denna tribut, som i form af räntebetalningar går till utlandet. Således har äfven jag tänkt på sparsamhetens intresse, och för att befordra sparsamhet har jag tänkt mig, att man i främsta rummet skulle försöka att inskränka de kommunala utgifterna genom att minska ränteutbetalningarna, och vidare har jag, som jag nyss antydde, kommit till den uppfattningen, att man borde utöfva närmare kontroll öfver kommunernas rätt att låna. Äfven om jag nu skulle förutsätta, att det verkligen förhåller sig på det sättet, att den omständigheten

att räntan är tämligen hög i sin mån bidrager till att hålla sparsamheten vid lif, så vill jag ändå fråga, om någon kan tro, att det icke finnes någon möjlighet att nå det önskemålet på annan än denna väg. Jag tänker mig, att Kungl. Maj:t skulle kunna säga ungefär så till Sveriges kommuner: »Vi vilja vara med och hjälpa eder till billigare lån genom sådana kassor som de föreslagna; kanhända ni då missbrukar denna lättnad genom att skuldsätta eder mera. Detta måste förebyggas, men icke genom att minska möjligheten att få billiga lån, utan på det sätt, att staten för sin garanti förbehåller sig viss provision, som kan anses skälig». Hvad blir följden? Jo kommunerna skulle låna med ungefär samma ränta som nu, men förtjänsten af den högre räntan komma svenska staten till godo i stället för utlandets obligationsinnehafvare.

För min enskilda del är jag icke alls tilltalad af det framtidsperspektiv, som jag nu framkastat. Men jag har endast velat antyda, att af en blifvande utredning bör kunna framgå, huru man skall kunna finna botemedlen både i det ena och det andra afseendet. Och det är därför bestämdt icke klokt att motsätta sig en sådan utredning som den föreslagna.

När fråga uppstår, huruvida man bör inrätta en dylik låneanstalt, som här är ifrågasatt, då kommer man in på en fråga, i hvilken jag yttrade mig härom aftonen i denna kammare, nämligen om möjligheten för kommunerna att få lån på billiga villkor och mot skälig ränta. Mitt anförande vid detta tillfälle tyckes på vissa håll ha uppväckt något missförstånd. Jag vill t. ex. nämna, att en aftontidning för ett par dagar sedan refererade mina ord på följande sätt: »Herr Rune framdrog ett drastiskt exempel på huru riksbanken behandlar kommunerna såsom lånesökande, och belyste detta med skildringen af en låneoffert från enskildt håll, som han tydligen ville sätta i något slags förbindelse med riksbankschefen».

Jag får verkligen säga, att jag icke yttrade mig så, att det kunde gifva anledning till några sådana reflektioner som denna. Jag ber att få ytterligare betona, att jag af den lånetransaktion, som jag refererade, icke har dragit eller haft anledning att draga annan slutsats, än att jag naturligtvis ansåg, att riksbanken var bra nog angelägen att snart få igen sina pengar. Jag ansåg, att detta från riksbankens sida kanske var nödvändigt under nuvarande penningkonjunkturer, men att sätta riksbankschefen personligen i något slags förbindelse med låneofferten, var icke min mening, och jag gjorde det absolut icke heller.

Jag anser tillfället vara lämpligt att nu beriktiga denna notis. Emellertid, då jag under den nämnda debatten, med anledning däraf att det var en sen timme, sökte begränsa mig så mycket som möjligt, är det tänkbart, att mitt anförande icke blifvit så tydligt och öfverskådligt, som jag skulle önska, och därför skall jag be att nu, när vi ha bättre om tid, få något närmare relatera hvad jag då ville berätta, så att i fall något missförstånd möjligen skulle vara på väg att uppstå, detta må varda undanröjdt. Saken förhåller sig på följande sätt: Västerviks stad beviljades år 1907 i riksbanken ett lån å 750,000 kronor med återbetalningsskyldighet den 31 januari 1908.

Om låneanstalt för kommuner m. m. (Forts.)

Meningen var naturligtvis, att detta lån skulle vid den tiden fonderas genom upptagandet af ett obligationslån. Anbud å sådant lån hade också erhållits här i Stockholm i slutet af januari. Villkoren voro 5 procent ränta, 3 procent kapitalrabatt, konverteringsrätt efter 10 år. Då detta meddelades mig, afrådde jag staden från att antaga lånet, enär jag ansåg villkoren för hårda, — en åsikt, som sedermera visade sig riktig. Jag försökte genast skaffa anbud på annat och billigare lån. Under det jag var sysselsatt härmed, anlände den 3 februari från drätselkammarens ordförande i Västervik telegram, däri denna begärde, att jag skulle — som orden lödo — »i dag eller i morgon» telegrafera drätselkammaren fast anbud å tillfälligt årslån att underställas stadsfullmäktige å extra sammanträde, enär en stadens underhandlare med riksbanken uppgifvit, att lånet i riksbanken, 750,000 kronor, måste inbetalas inom närmaste dagarne, om obligationslånet icke genast toges. Med anledning af telegrammet besökte jag riksbankschefen rörande denna angelägenhet, och antog jag då, att denne genast skulle bemyndiga mig att meddela stadsfullmäktige, att några veckors anstånd för att söka anskaffa annat och fördelaktigare lån af riksbanken beviljades. Jag kunde emellertid icke af riksbankschefen erhålla löfte att göra stadsfullmäktige sådant meddelande. I stället tillråddes stadsfullmäktige att antaga obligationslånet, enär riksbankschefen med hänsyn till den svåra penningställningen icke fann villkoren öfverdrifna. Jag vidhöll i detta afsende min åsikt. Då jag emellertid icke kunde telegrafera drätselkammaren ett sådant anbud, som i telegrammet begärts, hade stadsfullmäktige å det extra sammanträdet utsett två ombud att jämte mig afsluta lånet. Några få dagar därefter hade vi också kunnat anskaffa obligationslån på betydligt billigare villkor än det först erbjudna. Under tiden hade emellertid riksbanken låtit staden omsätta lånet till den 31 mars, och vår skuld till riksbanken blef genom det antagna obligationslånet gulden. Nu skedde staden ingen förlust, därför att det först erbjudna obligationslånet icke antogs, men detta hade lätt kunnat hända genom det bristande stöd från riksbankens sida, staden sålunda rönte. Jag vill icke ingå på frågan, huruvida riksbankens tillvägagående i detta fall var från bankens sida klokt, men ses saken från en låntagande kommuns sida, synes den mig tala för behofvet af en kommunal lånekassa.

Hvad sedan beträffar lånekassan för städernas fastighetsägare, så skall jag be att få säga, att, ehuru jag icke väckt motion om en sådan kassa, så behjärtar jag lika mycket det berättigade i städernas fastighetsägares önskan att nedbringa sin låneränta. Och jag anser, att i detta fall ungefär samma skäl gälla för bifall till förslaget om en sådan lånekassa, som beträffande en kommunal lånekassa.

Med anledning af hvad jag nu anfört, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare anförde:

Herr Palme: Med anledning af det anförande, som herr Rune nyss uppläst, skall jag be att få meddela, att jag i morse varit inne

Om låneanstalt för kommuner m. m. (Forts.)

i riksbanken och där beredts tillfälle att taga del af den korrespondens, som förts med anledning af det här vid två särskilda plena ifrågavarande lån till Västerviks stad. Jag gjorde det, därför att det ju är så, att den, som det här närmast gäller, nemligen riksbankschefen, icke är i tillfälle att försvara sig inom denna kammare.

Förliden höst, då förhållandena på penningmarknaden allvarligen och definitivt började stramas till, fann sig riksbanken, ehuru det naturligtvis icke ligger inom riksbankens verksamhetssfär att gifva hvad man i allmänhet kallar kommunallån, böra, för att kunna tills vidare tillgodose kommunernas lånebehof, uppställa vissa regler, hvilka skulle utgöra villkor för kommunerna vid erhållande af lån i riksbanken. Det första villkoret var, att en kommun, som ville ha ett tillfälligt lån i riksbanken, ovillkorligen skulle ha sökt Kungl. Maj:ts tillstånd att upptaga ett lån. Det andra var, att vederbörande kommun skulle ha gifvit sin drätselkammare i uppdrag att upptaga detta lån eller att sälja obligationer. Det tredje villkoret innebar, att kommunen skulle ha vändt sig till någon bank eller penninginrättning åtminstone med bestämda underhandlingar om öfvertagandet af lån, men helst med uppdrag att sälja kommunens obligationer till kurs, som skulle af riksbanken kunna godkännas. Västerviks stad delgafs ungefär just dessa villkor, då staden på hösten 1907 vände sig till riksbanken för att få ett sådant här lån, och räntan bestämdes af riksbanken till 6 procent, oafsedt den räntefot, mot hvilken obligationerna skulle förskrifvas. Dessa villkor måste man väl anse innebära ett tämligen stort tillmötesgående, då det gällde ett kort, tillfälligt lån, som skulle kunna omedelbart inbetalas, när helst kommunen fick tillfälle att placera sitt lån på fast hand. På dessa villkor kontrakterade också riksbanken med Västerviks stad ett lån, som skulle återbetalas den 31 januari i år. Som det framgår af herr Runes meddelande, hade Västerviks stad redan i höstas erhållit ett anbud på stående lån från annat håll. Detta anbud meddelades riksbanken. Anbudet var emellertid dyrt, och därför trädde staden i underhandling med andra penningeinrättningar. Under dessa underhandlingar förgick tiden och den 31 januari kom, utan att man hade lyckats att få lånet placeradt. Då skrefvo vederbörande i Västervik till riksbanken med begäran att få lånet prolongeradt till den 31 mars. Detta bref är dateradt den 31 januari och kom således till Stockholm den 1 februari. Samma dag, den 1 februari, skrefs det från riksbanken två bref, det ena till afdelningskontoret i Kalmar, däri kontoret bemyndigades att prolongera Västerviks lån till den 31 mars, och det andra till Västervik, där det talades om, att riksbanken hade bemyndigat sitt kalmarkontor att prolongera stadens lån till den 31 mars, och tillades därjämte — det var baron Langenskiöld, som själf affattat brefvet —: »Jag vågar hoppas, att drätselkammaren skall med all energi söka placera lånet i någon kassa.» Jag hemställer, om detta handlingssätt från riksbankens sida kan betraktas såsom en strypning eller såsom bristande tillmötesgående. Jag tror, att bankledningen med lugn kan möta dylikt påstående.

Jag skall nu be att få yttra mig något om de motioner och det utskottsbetänkande, som här föreligga. Samtliga motioner, som Andra Kammarens femte tillfälliga utskott har sammanfört i ett gemensamt utlå-

Om låneanstalt för kommuner m. m. (Forts.)

tande, böra liksom detta utskottsbetänkande ses mot bakgrunden af den penningknapphet, som för närvarande råder. Under normala förhållanden möter det, såsom det yttrades från landtmannahåll, då denna fråga förlidet år var uppe, ingen som helst svårighet äfven för landtkommunerna att få låna erforderliga belopp, och i regel är den inhemska penningmarknaden tillräcklig att tillgodose alla sådana legitima behof. Att det emellertid nu möter stora svårigheter i detta afseende, kan icke bestridas, och det gäller att bedöma dessa svårigheters orsak och natur.

Hvad först beträffar det allmänna finansläget, är det icke endast i vårt land, som kommunerna kämpa med dylika svårigheter. I Tyskland är förhållandet fullt analogt. Kurserna på tyska kommunobligationer äro synnerligen låga. $3^1/_2$ procent obligationer äro nästan osäljbara och noteras till 89 à 90 procent. 4 procent obligationerna ha en kurs af omkring 97 à 98 procent, och nya kommunlån kunna knappast finna marknad i Tyskland. På samma sätt är det i många andra länder. Att det icke är bättre ställdt i Tyskland och annorstädes är emellertid ingen tröst och bevisar blott — säger måhända min ärade vän herr Rune — att man icke heller i utlandet förstått att på ett tillfredsställande sätt sörja för kommunernas lånebehof.

Jag vill då beträffande våra svenska kommuner säga, att vi måhända böra till oss själfva ställa den frågan, om vi alldeles ingen skuld ha själfva till det nuvarande sakläget. Ha de svenska kommunerna visat vederbörlig återhållsamhet med afseende å sina utgifter? Ha de aldrig skattat åt hvad man kallar kommunallyx? Ha de aldrig i onödan beträdt lånestråten? Och sist, ha de i god tid sörjt för tillgodoseende af sina lånebehof?

Jag tror, att det svar, vi måste gifva oss själfva, icke är fullt tillfredsställande. Och jag erkänner, att jämväl den kommun, jag tillhör, har syndat i dessa afseenden.

Granskar man nu den tabell, som herr Rune meddelat rörande de svenska kommunernas skuldsättning, finner man, att tillväxten i skuldbeloppet är ganska ringa till och med 1896, ibland minskas summan, men i medeltal har ökningen varit något öfver 5 miljoner kronor. Komma så åren 1897 och framförallt 1898 med en skuldökning af öfver 10 miljoner kronor och 1899 med mer än 20 miljoner kronors skuldökning. Den allmänna uppblomstringen, de under flera år rådande goda tiderna, lättheten att få penningar, allt bidrog till att, äfven sedan de goda tiderna gått förbi, de kommunala utgifterna forcerades i oförminskad grad och därmed den kommunala skuldsättningen.

Under de sju åren 1898—1904 ökades den kommunala skuldbördan med i medeltal öfver 20 miljoner kronor per år. Det föreföll ungefär som när en enskild person lefvat öfver sina tillgångar och därigenom kommit i skuld. Man var, så att säga, på det sluttande planet. Huru stor tillväxten af kommunernas skulder varit under åren 1905, 1906 och 1907, det vet jag icke, ty uppgifter därom föreligga icke för närvarande. Men jag har i civildepartementet låtit taga reda på antalet af de kommunallån, till hvilkas upptagande Kungl. Maj:t under åren 1905 och 1906 gifvit tillstånd och de belopp, hvartill

dessa lån uppgått. Beloppen hafva befunnits uppgå under år 1905 till icke mindre än 85 miljoner kronor och under år 1906 till 10 miljoner. I 1905 års siffra ingå emellertid Stockholms och Göteborgs städers stora lån för samma år. Hvad år 1906 beträffar, så är siffran anmärkningsvärdt liten, men detta förhållande torde kunna finna sin förklaring däri, att det just var under det året som affärerna märkbart började gå tillbaka och stramningssymptomen började inträda. Kommunerna så att säga hvilade på hanen och afvaktade bättre tider. Samma afvaktande hållning synas kommunerna hafva intagit jämväl under förra hälften af år 1907. Man var återhållsam och man väntade. Men det kunde icke fortgå länge på det viset, penningeknappheten började blifva alltmera tryckande, och under senare hälften af år 1907 samt nu i vinter kommo kommunallånen som en formlig störtflod. Då nu denna sammanföll med den stora penningeknapphet, som tryckte på oss utrikes ifrån, så var det gifvet, att däraf skulle uppstå mycket stora svårigheter att tillfredsställa jämväl de mest legitima kommunala lånebehof.

Jag sade »legitima kommunala lånebehof.» Äro då icke, frågar nu någon, alla kommunala lånebehof legitima? Nej, ingalunda, anser jag. Väl tror jag, att våra landtkommuner *i allmänhet* icke beträda lånevägen i andra fall, än då de äro alldeles nödgade därtill. Men jag tror icke, att *alla* kommuner äro lika återhållsamma och betänksamma; jag tror tvärtom, att en hel del kommuner icke räkna så noga, när de skola upptaga lån, utan att många utgifter, som efter en sund och klok uppfattning bort bestridas med skattemedel, i stället bestridas med lånemedel. I detta afseende är det ganska intressant att granska de ansökningar om tillstånd till låns upptagande, hvilka ingifvas till Kungl. Maj:t. Jag har för några år företagit en dylik granskning och därvid funnit, att ganska många sådana lån beviljats för fyllande af ändamål, som, efter mitt förmenande, ovillkorligen bort tillgodoses genom skattemedel. Det förhåller sig icke så, som herr Rune i sin motion påstår, eller att den ökade skuldsättningen ej behöfver »vara oroande, då man ju är berättigad antaga, att de upplånade penningarna städse användas uteslutande till ändamål, hvilka åt kommunerna och deras medlemmar bereda motsvarande förmåner och större ekonomisk bärkraft.» Det är af synnerligen stor vikt att taga denna omständighet i öfvervägande, då det gäller för våra kommuner att söka lån i utlandet. En af anledningarna till den svenska statens goda kredit i utlandet är, såsom vi alla veta, att våra statslån aldrig upptagas för improduktiva ändamål. Men af alldeles samma anledning är det, om kommunallån i större skala skola å den utländska penningemarknaden upptagas, nödvändigt att det blir där bekant, att de lån, som kommunerna upptaga, icke åsyfta att täcka några lyxbehof utan endast bestridandet därmed af nödvändiga uppgifter.

En viss återhållsamhet gent emot upptagandet i utlandet af kommunallån är af nöden jämväl med afseende på »vår äfven eljest stora skuldsättning utomlands. Utskottet anmärker, att samtliga de i motionerna åsyftade låneanstalterna »äro ämnade att underlätta penningeanskaffningen från utlandet.» Ja, detta är godt och väl, och det är nog så, i allmänhet taget, att penningar kunna från utlandet anskaffas

Om låneanstalt för kommuner m. m. (Forts.)

till något billigare villkor än som kan ske här i Sverige för motsvarande ändamål. Men man får väl ändå taga i betraktande, att det, som sagdt, är utlandet, hvarifrån dessa penningar skaffas, och att vi redan hafva i utlandet upplånat så mycket, att, enligt hvad utskottet inhämtat och å sidan 21 i sitt betänkande angifvit, mer än 50 miljoner kronor årligen måste af oss betalas till våra utländska lånegifvare för att därmed täcka räntor och amorteringar. Det går härvidlag naturligtvis icke så till, att vi till utlandet öfverföra vårt guld — då skulle vårt guldförråd snart vara slut — utan det gäller i stället att exportera så mycket mer af våra produkter. Detta vill med andra ord säga, att vi måste årligen till utlandet exportera så mycket, att vi därmed kunna täcka icke blott den utländska importen utan jämväl våra annuiteter och räntor å de utländska lånen. Då värdet af vår export uppskattas till cirka 650 miljoner kronor samt då, som sagdt, annuiteter och räntor å våra skulder till utlandet uppgå till 50 miljoner kronor, så blir detta cirka 700 miljoner kronor, hvilket belopp vi årligen måste i form af exporterade produkter öfverföra till utlandet. Det behöfs i sanning mycket trävirke, mycket pappersmassa, mycket järn och mycket malm för att täcka så stora utgifter till utlandet. Det är därför, som vår snabbt tillväxande utländska skuldsättning utgör en källa till allvarlig oro för våra finansmän. Det duger heller icke att därvid visa hän på exempelvis våra järnvägar och säga: Se där, vår skuld till utlandet motsvaras af reela värden. Alla dessa värden finnas där nog, det är sant, men järnvägarna kunna vi ju icke exportera för att därmed betala våra utländska skulder, utan härför måste användas det, som vi intjäna på våra järnvägar, och öfverskottet i export utöfver import; endast härmed kunna vi balansera vår utländska skuldsättning. Det är därför icke utan en viss oro, som en eventuell ökning af den utländska skuldsättningen motses.

Samma oro, hvarom jag nyss talade, synes också hafva gripit utskottet, då det säger:

»Det resultat, som statistiken, visserligen approximativt och ofullständigt, kunnat uppvisa i fråga om den utländska skulden i allmänhet och särskildt obligationsskulden, synes utskottet icke locka till fortsättning i oförändrad riktning och takt, utan mana till försiktighet vid användande af den utländska krediten, där denna fortfarande befinnes för det allmänna nödvändig och gagnelig.» Och vidare säger utskottet:

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

»Den eller de låneanstalter, som åsyftas i de här afsedda motionerna, — — — synas därför böra af staten understödjas *endast under förutsättning* att statens egen utländska upplåning och kredit icke däraf skadas», samt att en eventuell anstalt så organiseras, »att den icke blott främjar upplåningen i utlandet, utan äfven befordrar upplåningen inom landet.»

Såsom en förutsättning nämner utskottet äfven stadgandet af en »viss *förmånsrättsordning* — — — mellan olika lån, upptagna af en och samma kommun.»

När jag förlidet år hade ordet i denna fråga, afstyrkte jag det då väckta förslaget intilldess att vissa förhållanden hunnit regleras; frågan om förmånsrättsordning var just ett dylikt förhållande. Om denna

sak yttrade jag då, med hänvisning till de olika formerna för våra kommunallån — de korta två-årslånen och de långa lånen — att en kommun, som fått Kungl. Maj:ts tillstånd att upptaga ett relativt blygsamt lån, kunde, genom att beträda den tillfälliga lånestråten och genom att ingå allehanda borgensförbindelser, ett tu tre sätta denne långifvare i en mycket dålig ställning.

Nu håller jag före, i likhet med herr Rune, att inrättandet af en sådan lånekassa som den, hvarom här är fråga, måste köpas med vissa uppoffringar. *En* sådan ligger i en viss inskränkning i rätten att upptaga korta lån. Jag är nämligen af den åsikten, att dessa korta lån icke borde få upptagas till högre belopp än *i ett visst förhållande till kommunens vanliga skattetaxering för år.* Om icke en sådan bestämd begränsning göres, kan, såsom nu är fallet, en kommun skaffa sig huru stor sväfvande skuld som helst och sedan helt enkelt tvinga Kungl. Maj:t att medgifva denna sväfvande skulds fondering, utan att Kungl. Maj:t varit i tillfälle att på något sätt granska lånets ändamål. Härtill komma *de kommunala borgensförbindelserna.* Rörande deras ingående har man ibland ansett sig böra gå till Kungl. Maj:t med begäran om nådigt tillstånd, i andra fall åter har man icke hos Kungl. Maj:t begärt sådant medgifvande. Men det är ju gifvet, att en borgensförbindelse måste i detta afseende likställas med en vanlig skuld, och samma regler böra gälla för såväl kommunala borgensförbindelser som kommunala lån.

Nu skulle det ju kunna tänkas hända, att en kommun, trots de försiktighetsmått, som jag här antydt, kommer på obestånd. Sådant har visserligen aldrig händt, men det *kan* dock hända. För ett sådant olyckligt fall synes vår nu gällande utsökningslags bestämmelser icke tillräckliga. För detta fall böra äfvenledes såsom villkor för inrättandet af en kommunal lånekassa stadgas vissa tillägg till gällande bestämmelser om utsökning, nämligen i fråga om *de former, under hvilka utsökning af en kommuns skulder kan ske.*

Med afseende å vår utländska skuldsättning vill jag endast tillägga ännu ett enda ord, nämligen att en eventuell kommunal lånekassa icke bör få obegränsad rätt att upptaga lån i utlandet. Antingen måste hvarje af densamma upptaget utländskt lån underkastas Kungl. Maj:ts granskning, eller också måste man en gång för alla fastslå *mycket noga bestämda villkor för rätt till utländsk upplåning.*

Under förutsättning att dessa af mig här angifna villkor beträffande en kommunal lånekassas bildande blifva beaktade, skulle jag icke vara ovillig att tillstyrka en utredning i ämnet. Men det synes mig olämpligt att med en kommunal lånekassa förena en allmän hypoteksinrättning för fastighetskrediten i våra städer. Mig synes, att dessa begge i så hög grad olika ändamål — behjärtansvärda hvart och ett på sitt sätt — icke böra sammanblandas och tillgodoses af en gemensam kreditinrättning. Jag håller före, att fastighetsägarna i våra städer böra, likasom längesedan skett med fastighetsägarna på landsbygden, få beaktade sina berättigade kraf på statens understöd i fråga om lånebehof. Därvid synes det mig, som om Hypotekskassan för rikets städer, hvilken nu, efter vissa tecken att dömma, går en verklig bankmannamässig skötsel till mötes, skulle, på lämpligt sätt reorganiserad,

Om låneanstalt för kommuner m. m. (Forts.)

vara en synnerligen lämplig låneförmedlare, som skulle kunna på ett eller annat sätt understödjas.

Under hänvisning till hvad jag nu tagit mig friheten yttra ber jag, herr talman, att få uttala mina sympatier för en utredning i frågan; men då förslaget om en dylik utredning nu fallit i Första Kammaren och då det således icke finnes någon vån att för det närvarande få riksdagsbeslut i den vägen, samt då jag slutligen icke är fullt belåten med utskottets kläm, vill jag för närvarande icke göra något yrkande.

Herr Jeansson i Kalmar: Herr talman! Herr Palme nämnde, att han icke önskade någon sammanblandning mellan dessa båda kassor, en låneanstalt för rikets kommuner och en lånekassa för fastighetsägare i städer och statsliknande samhällen. Såsom af utskottets kläm framgår, begäres ej heller endast detta, utan äfven en utredning om separata kassor; det heter nämligen »en eller flera». Och det skälet, herr Palme härmed angaf, borde väl då icke föranledt honom att ställa sig afvisande gent emot utskottets förslag, utan skulle han mycket väl kunnat vara med om det.

Beträffande hans uttalande om kommunerna och deras lånebehof och låneförhållanden, så får jag säga, att jag till hufvudsaklig del instämmer med honom, och äfven utskottet har mycket kraftigt i motiveringen framhållit just kommunernas skuldsättning och att en begränsning härutinnan bör ske samt att kommunerna böra komma under strängare förmynderskap än hittills varit fallet. I detta afseende tyckes sålunda herr Palme ha med utskottet öfverensstämmande åsikter.

Den motion, jag tagit mig friheten väcka tillsammans med åtskilliga andra, afser, som herrarna ha sig bekant, att den allmänna hypotekskassan för Sveriges städer skulle få den statsgaranti, som nu tillkommer hypoteksbanken. Jag har utgått ifrån, att det numera icke borde finnas något hinder att bevilja städernas och stadsliknande samhällens fastighetsägare denna förmån som landsbygden har. Vi veta alla, att det skäl, som föranledde ständerna utom borgarståndet att afslå det härom vid 1865 års riksdag framlagda förslaget var, att man icke ansåg fastigheterna i städerna ha sådant värde, att de kunde i någon mån jämföras med fastigheterna på landsbygden. Förhållandena ha ju nu väsentligen ändrats. En fastighet i stad är ju en mycket god säkerhet, och den minskas icke i värde, om fastigheten väl underhålles. Tomtvärdena stiga i mån som befolkningen ökas, och det blir allt dyrare för hvarje år att bygga fastigheter i städerna. Sålunda kan man icke tala om någon värdeförminskning, och äfven är det ju bra mycket lättare att sköta en stadsfastighet än ett jordbruk. Detta kan försämras genom dålig skötsel, men för att vara husägare fordras icke mycket mera snart sagdt än att kunna läsa och skrifva och taga upp hyrorna. Man har sålunda icke någon anledning att i detta afseende heller anse en fastighet i stad vara en mindre god säkerhet än en fastighet på landet.

När jag väckte denna motion, var det med anledning af de svårigheter, som under de senaste månaderna visat sig för fastighetsägare i

städer och stadsliknande samhällen att få lån. Förr var det ju icke någon svårighet att belåna en god inteckning, utan en sådan under halfva taxeringsvärdet var lätt att placera i de enskilda bankerna. De hade sin sedelutgifningsrätt och fingo mot inteckningar, som lågo inom ramen af halfva taxeringsvärdet, utgifva sedlar. Sålunda kan man säga, att inteckningar i fastigheter icke voro några tyngande papper för bankerna, utan att bankerna tvärtom sträfvade efter att få sådana. De hade nämligen god ränta på dylika inteckningar, och om de icke hade sådana, måste de taga obligationer, som gåfvo mindre ränta.

Nu återigen, sedan sedelutgifningsrätten upphört, äro förhållandena annorlunda. Inteckningarna ligga döda, då bankerna icke kunna belåna dem såsom förr genom att släppa ut sedlar, och följden har blifvit, att i penningtrånga tider inteckningar äro de första papper, bankerna göra sig kvitt. Och hvad skall då en fastighetsägare taga sig till under sådana förhållanden, som rådt under de senaste månaderna, för den händelse bankerna säga upp lånen? Han har ingen möjlighet att placera sina inteckningar, och dock äro de i sig själfva goda papper, då de som här är fråga om endast upptaga halfva värdet af fastigheten. Böra icke under sådana förhållanden landtmännen, som ju ha hypoteksbanken, i hvilken de kunna placera sina första inteckningar, tänka, att städernas fastighetsägare kunna ha rätt att pretendera på samma förmån som de ha, hvarigenom äfven dessa skulle bli oberoende af bankerna?

Det har talats om att man skulle öka landets skuldsättning i utlandet genom att bevilja hvad man här ifrågasatt, och särskildt har detta framhållits i Första Kammaren. Detta blir enligt min mening ingalunda fallet. Ty de penningar, som fattas i vårt land, måste vi ändå skaffa oss från utlandet. Man afstår icke från att bygga hus, om sådana behöfvas, men å andra sidan bygger man i allmänhet icke utöfver hvad som verkligen behöfs, och man kan sålunda här icke tala om någon skuldsättning för lyx och öfverflöd. Det gäller nu att få lånen så billigt som möjligt genom statens garanti, och denna skulle icke innebära någon risk för staten, men härigenom skulle vinnas en ren besparing för landet. Jag kan i detta afseende anföra som exempel, att hypotekskassan i allmänhet fått två procent lägre kurs för sina obligationer än hypoteksbanken, hvilket beror på, att den senare har statsgaranti. Om sålunda 100 milljoner tagas i lån från utlandet, gå ur landet 2 milljoner mera, därigenom att denna statsgaranti fattas, än om den funnes. Det är alltså att minska skuldsättningen till utlandet, som detta förslag afser. Jag har i första rummet sökt påvisa det rättvisa i att städerna få likställighet med landet och framhållit, att det ingalunda afses någon kommunal skuldsättning, och jag hoppas, att dessa skäl äro tillräckliga för att icke denna kammare skall ställa sig afvisande gent emot den verkligen rimliga begäran, som utgått från städer och stadsliknande samhällen och hvilken begäran jag i min ringa mån sökt göra mig till tolk för.

Nu har utskottet, som jag i början af mitt anförande framhöll, äfven begärt en utredning angående en kommunal lånekassa. Jag får säga, att jag icke varit någon beundrare af en dylik låneinrättning

Om låneanstalt för kommuner m. m. (Forts.)

och har därför egentligen ställt mig alldeles emot en separat sådan. Jag röstade i fjol emot herr Runes förslag, och jag har i min motion framhållit, att det icke vore lyckligt att ha en särskild sådan lånekassa, därför att det härigenom skulle blifva många lånesökande, som uppträda på den utländska marknaden. Jag är också af den åsikten, att våra kommuner, som nu hafva tagit en stor del af sina lån inom landet, äfven för framtiden komma att göra detta, exempelvis från postsparbanken, brandförsäkringsinrättningar m. fl. Jag hänvisar i detta fall till utlåtandet sid. 23, där det synes, att rikets städer, med undantag af de tre största, hittills icke belånat sina obligationer i utlandet till större belopp än 2,713,000 kronor eller 3,3 % af deras hela obligationsskuld. Det blir nog så för framtiden också. Den allmänna hypotekskassan för Sveriges städer har nu rättighet att, fastän i andra hand, såsom dess stadgar hittills lyda — dessa kunna ju ändras, om så behöfves — lämna kommunerna lån. Detta ha kommunerna användt sig af i ringa mån, och det är icke många miljoner utlånta till kommunerna. Men det är godt att kommunerna ha denna resurs vid sidan af postsparbanken, brandförsäkringsbolag, sparbanker och andra penninginrättningar. Genom att hypotekskassan finge statsgaranti, skulle den i högre grad än hittills kunna tillmötesgå kommunernas kraf i detta afseende. Och detta skulle icke bli att befrämja den utländska skuldsättningen.

Som af utskottets uttalande å sid. 22 framgår, förordas min motion, men utskottet slutar med att hemställa, att Kungl. Maj:t måtte taga under öfvervägande, huruvida kreditväsendet för kommuner och fastighetsägare i städer och stadsliknande samhällen må kunna äfven på annat sätt ordnas under statens medverkan, och äfven jag har inom utskottet kunnat biträda detta yrkande, oaktadt jag hyser de åsikter jag här uttalat. Ty jag anser, att det aldrig kan skada, att Kungl. Maj:t får göra en undersökning på en bredare basis, och därmed har man icke gifvit något på hand i synnerhet med hänsyn till den starka motivering utskottet kommit med.

Saken skulle nu läggas i Kungl. Maj:ts hand, och det är här endast fråga om ett skrifvelseförslag. Att Första Kammaren afslagit det, torde icke heller ha någon betydelse, ty om nu, som af annan talare framhölls, den önskan här kommer till *starkt* uttryck, att något måtte göras, är jag öfvertygad om, att Kungl. Maj:t på grund af den skriftliga begäran, som, sedan min motion väckts, inlämnats från allmänna hypotekskassan för Sveriges städer att vidtaga åtgärder för att bereda den statsgaranti, kommer att bifalla denna framställning.

På grund af hvad jag anfört, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Häruti instämde herrar *Neess, Vennersten, Fornander, Petrén, Vahlquist, Hjärne, Lindgren* i Oskarshamn och *Hellgren.*

Herr Ericsson i Ofvanmyra: Herr talman, mina herrar! Jag har ett par anmärkningar att framställa mot det föreliggande utskottsbetänkandet. Jag har mig nämligen bekant, att denna fråga redan är föremål för Kungl. Maj:ts ompröfning. Och under dylika omständig-

Om låneanstalt för kommuner m. m. (Forts.)

heter brukar Riksdagen icke aflåta skrifvelse till Kungl. Maj:t. Nu har också Första Kammaren, såsom vi förut hört, afslagit den föreliggande frågan. Det skulle således endast, genom ett bifall till utskottets förslag, åstadkommas en *opinionsyttring*. Men den af utskottet angifna starka ökningen af vår utländska skuld inbjuder icke att vidtaga åtgärder för dess ytterligare ökning, på sätt utskottet här föreslagit. Ty innebörden af det föreliggande förslaget är nog hufvudsakligen, att vi skola bygga våra hem, skolor och sjukhus m. m. i städerna och dylika samhällen med utländska lån, därför att man tror sig få räntan i vissa fall billigare. Men då vi redan nu hafva svårt för att erlägga annuiteterna för vår utlänska skuld, med mindre än att ännu större belopp måste år efter år upplånas, tror jag, att vi böra vara försiktiga och icke följa utskottet på dess inbjudan.

Nu åberopas visserligen, att staten trädt hjälpande emellan, då det gällt att försöka skaffa billiga lån för vårt jordbruk. Men det är att märka, att med statsunderstödet till allmänna hypoteksbanken åsyftades att indirekt stödja en näring, som i hög grad bidrager till att uppehålla vår betalningsbalans med utlandet. Om man emellertid skall utsträcka detta understöd till den omfattning, som utskottet här har föreslagit, så kommer man att beträda en väg, som säkert går åt motsatt håll.

Visserligen framhöll herr Rune i sitt anförande, att kommunerna icke lånade för andra än nödvändiga och nyttiga ändamål. Men jag tror, att vi litet hvar hafva exempel på att så icke alltid är förhållandet. Jag skulle kunna uppvisa exempel på att städer upplånat medel för att uppföra stora, ståtliga, granna lyxpalats, för att där inrymma bland annat till och med guldkrogar. Kan någon påstå, att detta är för nyttigt ändamål, och är det behöfligt att ståta med sådana präktiga hus i våra stadssamhällen? Jag tror det icke. Men jag är säker på att, om vi gå på den väg, utskottet här föreslagit, har man i vissa kommuner icke nog motståndskraft kvar att hindra genomförandet af dylika företag, utan det blir att fortsätta på skuldsättningens sluttande plan. Och jag kan för min del icke vara med om dylika åtgärder.

Med anledning af hvad jag nu i största korthet yttrat, ber jag, herr talman, att få yrka afslag å föreliggande utskottsbetänkande.

Herr Ekman i Göteborg: Herr talman, mina herrar! I motsats till den näst föregående talaren har jag mig icke bekant, att denna fråga är föremål för regeringens behandling, och att därför en skrifvelse i frågan icke skulle vara behöflig. Jag vet, att det varit tal inom regeringen förliden höst om saken. Men det ledde då icke till något resultat. Jag anser det därför vara af vikt, att denna kammare be slutar ett uttalande i frågan med så stor majoritet som möjligt. Ty, oaktadt Första Kammaren har afslagit motionen, så är det dock icke omöjligt, att ett kraftigt uttalande från denna kammare skulle föranleda regeringen att å nyo med intresse upptaga saken.

De föreliggande förslagen hafva två sidor. Den ena är att bereda billiga räntor för så väl kommunallån som för städernas fastighetslån. Den andra, icke mindre viktiga enligt min åsikt, är att man på detta

Om låneanstalt för kommuner m. m. (Forts.)

sätt kunde få ett väl fonderadt lån, med enhetlig typ, som kan begagnas på den utländska billiga penningemarknaden.

Det talas här — särskildt talade den siste ärade talaren — om att man icke behöfde låna pengar, och att man kunde undvika skuldsättning både för fastighets- och kommunallån. Detta är tydligen *icke* fallet. Vi kunna icke uppföra våra kommunala byggnader och fullgöra alla våra kommunala uppgifter utan lån, icke heller kunna vi bygga våra bostäder, utan att draga alltför mycket penningar ur marknaden, såvida ej en del upplånas. Då är endast frågan: Skola vi taga dessa lån inom eller skola vi taga dem utom landet? Vi måste i alla fall använda den utländska skuldsättningen. Då är det väl bättre att för denna utländska skuldsättning kunna erbjuda papper, som äro så god säkerhet, att räntan blir billigare. Här har sagts, att de penningeinstitutioner, som nu lämna kommunerna lån, icke skulle kunna få så hög ränta, som de nu få, och att det skulle vara en olägenhet. Men jag anser för min del, att särskildt sparbankerna gärna kunna nöja sig med litet lägre ränta, om därigenom kommunerna kunna få detsamma för sina lån. Sparbankerna äro ju egentligen afsedda att bereda en trygg och säker placering af småbelopp; och en litet mindre ränta gör alltså mindre, då hufvudsaken är att penningarna blifva väl placerade.

Denna fråga var ju uppe vid förliden riksdag, men tillvann sig då icke kamrarnes bifall. I år har den kommit igen. Nu säges det, att anledningen hvarför den i år har kommit igen är, att i år är det mera ondt om pengar; och därför skulle man vilja begagna sig af denna penningeknapphet för att drifva fram saken. Mina herrar, det är väl i alla fall så, att, om man vill kunna bereda lån åt kommunerna och hypotekskassan i städerna, bör man kunna göra det vid alla tidpunkter. Ty annars kan man icke vara säker på att alltid få lån. Det är icke på grund af denna penningeknapphet, som man vill begagna tillfället. Men det har nog för många ställt sig i mera klar dager än förut, att det behöfves ett sådant stöd från statens sida för att kunna under alla förhållanden tillgodose lånebehofven.

I Första Kammaren och äfven i denna kammare har det sagts, att jordbrukslånen skulle hafva företräde framför lån på stadsfastighet, och det har talats om att dessa senare lån endast skulle afse att bygga bostäder för den rike eller, såsom här sades, till och med guldkrogar. Detta tal anser jag alldeles oberättigadt. Det är tvärtom lika mycket och ännu mer för att afhjälpa den rådande bostadsbristen i städerna — som är ett bland de mest olyckliga symptomen af nutidslifvet — som dessa billiga lån behöfvas. Och för hvar half procent, som man kommer ned i ränta, bereder man äfven den fattige arbetaren och daglönaren billigare bostäder. Det duger icke att komma och säga, att det är endast för de rikes boningshus, som dessa lån behöfvas. Det är icke förhållandet, äfven om det företrädesvis är för detta ändamål, som de behöfvas. Och jag vill fråga, hvarför skulle landsbygden hafva monopol på statens stöd i fråga om sina lån? Hafva icke städerna samma befogenhet att erhålla detta stöd? Jag kan icke se någon skillnad. Snarare skulle jag säga, att hypotekslånen på landet kunna vara, någon gång, mera till skada, därigenom

att personer genom dessa lån sättas i tillfälle att besitta en större egendom, än de annars skulle göra, och därigenom få, bland annat, dyrbarare lefnadsvanor.

Om låneanstalt för kommuner m. m. (Forts.)

Jag vill däremot fullkomligt instämma i den åsikten, att Kungl. Maj:t icke får medgifva upptagande af lån för kommunerna i större utsträckning än hittills. Men jag kan icke se den allra ringaste skillnad i detta fall mellan nu och fordom. Det finnes ingen omöjlighet för kommunerna att få lån i denna stund, om Kungl. Maj:t medgifver dem det. Ja, det är icke svårare nu att få dem, ehuru det kostar något mera. Men därför är det önskligt att göra dem billigare för kommunerna, detta bör icke öka lånens antal, om Kungl. Maj:t allenast får precis samma befogenhet som nu att tillse, att dessa lån icke komma att upptagas för improduktiva ändamål. I stället borde man, såsom jag haft tillfälle att förut framhållas, skärpa Kongl. Maj:ts befogenhet att tillse detta och fästa Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på att denna sak kan kringgås genom att upptaga här förut omnämnda kortare lån.

Jag förstår nog att *de* finnas här i denna kammare, som icke lika mycket gilla de olika delarne af utskottets förslag, somliga äro hågade för det ena och somliga för det andra, somliga tycka om att gifva stöd åt hypotekskassan för städerna, men icke åt kommunalkassan; andra tvärtom. Men då här blott är fråga om att anmoda Kungl. Maj:t att göra en allsidig utredning, och denna icke skulle blifva lika värdefull, om icke Kungl. Maj:t blefve anmodad att utreda *alltsammans*, kan jag icke se, hvarför icke hvar och en skulle så till vida uppoffra sitt tycke och sin smak, att man uppdrog åt Kungl. Maj:t att göra en allsidig utredning icke blott om det ena utan äfven om det andra.

På grund af dessa skäl, herr talman, skall jag tillåta mig att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Hildebrand: Då jag, herr talman, anser, att denna fråga är af mycket stor betydelse, ber jag att få ytterligare understryka några af de skäl, som här anförts till förmån för utskottets hemställan.

I den ekonomiska kris, hvari landet för närvarande befinner sig, är det icke så lätt att få klart för sig hvad ledande finans- och bankmän verkligen tänka såväl om den gångna tiden som ännu mer om den närmaste framtiden och den lämpligaste politiken.

En af de olyckligaste sidorna för närvarande synes mig vara, att, om man talar med olika män i ledande ställningar, möter man så många olika uppfattningar. Men om *en* sak synas de allra flesta vara fullkomligt ense, och det är, att det icke är tillfredsställande sörjdt för inteckningsbelåningen — att man verkligen här har en brist, som bör leda till rättelseåtgärder. Det är ju också tämligen klart att så måste vara. Ty så länge de enskilda bankerna hade sedelutgifningsrätt, lade de ju, i icke så liten omfattning, inteckningar såsom säkerhet. När emellertid de enskilda bankernas sedelutgifningsrätt upphörde, så lades saken icke om på ett sådant sätt, att riksbanken kom att belåna

Om låneanstalt för kommuner m. m. (Forts.)

inteckningar i motsvarande grad, utan det ansågs tvärtom icke vara en direkt riksbankssak att syssla med inteckningslån.

Det har ock blifvit dels hypoteksbanken, dels Stockholms inteckningsgaranti-aktiebolag och dels kassor, som framför allt belånat inteckningar, men det har visat sig, att detta skett mycket ojämnt och att särskildt under sådana tider som de nuvarande, då depositionsräntan är synnerligen hög och då en mängd kommunalobligationer utgifvas, kassorna anse fördelaktigast att antingen placera penningarna i kommunala obligationer eller rent af sätta in dem på deposition i bank. De som då få sitta emellan äro de, som vilja belåna inteckningar, och man har från olika städer fullgoda bevis för att för ett fullt legitimt behof goda inteckningar under halfva taxeringsvärdet icke kunnat belånas. Det förefaller mig därför, som om en utredning om det bästa sättet att fylla den brist, som här finnes, verkligen skulle vara af behofvet påkallad, och det förefaller mig i likhet med den näst föregående talaren, som om ett uttalande i denna riktning af Andra Kammaren skulle vara synnerligen välbetänkt och riktigt.

Här har också talats om och yrkats i motionsväg, att en eventuell lånekassa med statens garanti äfven skulle syssla med kommunallån. Det förefaller mig, att detta skulle erbjuda vissa alldeles bestämda fördelar, men det synes mig också vara mycket svårt att få en klar uppfattning i denna del af saken, förrän en sakkunnig utredning presterats. Här har mot denna tanke invändts, att följden endast skulle blifva en ökad upplåning af penningar och en indragning af utländska penningar med den nödvändiga påföljden, att räntorna till utlandet skulle ökas, utan att man hade garanti för att de inlånade penningarna användes för produktiva ändamål. Det förefaller mig, som om man här blandade ihop två vidt skilda saker. Å ena sidan är det klart, att kommunerna behöfva upptaga lån, och då är det väl lämpligt att tillse, att de kommuner, som verkligen behöfva lån till fullt legitima ändamål, få dessa penningar på billigaste villkor. Detta synes mig vara en sats af viss axiomatisk riktighet. Om det då visar sig — och det torde redan nu hafva visat sig — att många kommuner upplåna penningar på ett oförsiktigt sätt och till icke produktiva ändamål i för hög grad, så skall man väl icke söka råda bot härför genom att fördyra penningarna för kommunerna och därigenom drabba äfven de kommuner, som behöfva upplåna penningar för legitima ändamål, utan om det finnes brist härvidlag — och jag tror att det finnes en en sådan brist — bör man gifvetvis råda bot för den på annat sätt.

En af de största olägenheterna synes mig vara, att en del kommuner själfva upptaga korta lån och sedan ingå till Kungl. Maj:t med begäran om tillstånd att fondera dessa skulder och i stället taga upp lån på längre tid. Då har Kungl. Maj:t icke den fria pröfningsrätt, som Kungl. Maj:t skulle äga, om lånefrågan från början hade öfverlämnats till Kungl. Maj:ts pröfning. Här synes vara en verklig olägenhet, som torde behöfva afvärjas. Men icke skall man som sagdt söka att råda bot härpå genom att fördyra penningarna för kommunerna, utan genom andra anordningar, som kunna blifva nödvändiga. Allt förefaller mig därför peka åt samma håll, åt nödvändigheten af en af

Kungl. Maj:t igångsatt utredning, och under åberopande häraf anhåller jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Om låneanstalt för kommuner m. m. (Forts.)

Herr Rune: Jag ber att få säga att jag blef mycket förvånad öfver de upplysningar, som herr Palme inhämtat från riksbanken. Han berättade, att riksbanken den 1 februari hade skrifvit till Kalmarkontoret och bemyndigat kontoret omsätta Västerviks stads lån och att bref därjämte affärdats till Västervik med underrättelse, att anstånd beviljats med lånets inbetalande. Den 3 februari får jag emellertid från drätselkammarens i Västervik ordförande ett telegram, som lydde på följande sätt:

»Borgmästare Rune, Riksdagen, Stockholm.
Sök om möjligt i dag eller morgon telegrafera drätselkammaren fast anbud tillfälligt årslån att underställas fullmäktige å extra sammanträde. H. uppgifver, att lånet 750,000 riksbanken måste inbetalas inom närmaste dagarna, om obligationslånet icke antages. Uppgif därför tiden, när penningarna kunna tillhandahållas staden.
Sjögren.»

Man kan ju tänka sig, att drätselkammaren i Västervik icke fått riksbankens bref eller att någon af drätselkammarens tjänstemän sölat med att afsända brefvet, men jag vill säga, att när jag kom och visade detta telegram för riksbankschefen, så hade jag naturligtvis väntat, att han upplyst mig om, att ett sådant bref afsändts och upplyst mig om, att saken icke brådskade. Jag begärde, att få bemyndigande att meddela stadsfullmäktige, att det icke var så brådskande att uppgöra denna affär. Det må vara, att det varit missförstånd å ömse sidor mellan riksbankschefen och mig. Men det är betecknande, att stadsfullmäktige i Västervik haft ett extra sammanträde och skickat ombud hux flux hit för att ordna lånefrågan och att drätselkammaren skickat ett sådant telegram om denna sak.

Hvad vidare själfva saken beträffar, så skall jag icke länge upptaga kammarens tid därmed. Jag vill endast påpeka, att bland de sakkunnige — finansmännen — råda olika åsikter, huruvida en kommunallånekassa är berättigad och huruvida en hypotekskassa för städerna är berättigad. Såsom vi hört, hafva bland de sakkunniga somliga påstått, att en kommunallånekassa är nyttig, men icke den andra kassan. Jag har dock hört andra påstå motsatsen och säga, att en hypotekskassa för städernas fastighetsägare skulle vara bra, men en kommunallånekassa onödig. Detta synes mig vara ett eklatant skäl för att en utredning i saken erfordras. Vidare får jag anteckna, såsom ett lyckligt omen, att en af kammarens auktoriteter på detta område, herr Palme, som i fjol yrkade afslag, i år icke yrkat afslag. Visserligen har han haft vissa betänkligheter, men dock vill han icke yrka afslag. Detta måste visa, att frågan enligt fackmännens åsikt legat till sig.

Här har yttrats, att frågan redan varit föremål för Kungl. Maj:ts pröfning. Därmed förhåller det sig så, att hypotekskassan för Sveriges städer, som är en privat anstalt, ingått till Kungl. Maj:t med anhållan

Om låneanstalt för kommuner m. m. (Forts.)

om att få visst statsunderstöd. Det är väl icke samma förhållande, om en sådan enskild kassa ingått till Kungl. Maj:t med en sådan framställning, som om det kommit ett uttalande från Riksdagen, och jag tror därför, att det vore särdeles nyttigt, om kammaren bifölle utskottets hemställan.

Herr Juhlin: Då denna fråga förra året förelåg här i kammaren och den endast gällde en kommunal lånekassa, yttrade jag mig och yrkade bifall till motionen. Jag är fortfarande af samma åsikt som då. Visserligen gäller ju förslaget i år vida mera än hvad det då var fråga om, men jag kan icke se annat än att det är en fördel att utskottets kläm är så vidtomfattande, att i skrifvelsen till Kungl. Maj:t äfven skulle framhållas flere olika synpunkter och möjligheter, som borde blifva föremål för Kungl. Maj:ts behandling, och då skulle man väl kunna få fram åtminstone något, tänker jag mig, som skulle kunna vara lämpligt för Riksdagen att taga i öfvervägande.

Här har talats mycket om den dåliga finansiella ställningen i landet och den dåliga handelsbalansen. Särskildt har herr Palme hållit en vidlyftig utredning för oss om den saken, och det är ju en sorglig sanning, men den kände vi alla förut. Det är dock icke det, som är själfva hufvudfrågan, utan det är, huru man skall kunna få några billigare penningar. Men man förstår ju också, att i det afseendet finnas olika intressen. De, som syssla med att låna ut penningar, hafva fördel af att få den högsta möjliga ränta liksom de, som äro låntagare, hafva fördel af att få den lägsta möjliga ränta. Men det är icke endast ur den synpunkten, som kommunerna skuldsätta sig, ty jag delar fullkomligt den åsikt, som här med mycken klarhet och skärpa framhölls af herr Ekman i Göteborg. Vi kunna icke förhindra, att kommunerna, såväl stads- som landtkommuner, måste söka lån och fördela kostnaderna för vidlyftigare anläggningar på en längre följd af år. Herr Ericsson i Ofvanmyra sade, att städerna förnämligast ville låna billiga penningar för att bygga sjukhus och skolhus, och så nämnde han äfven guldkrogar. De två första fallen tror jag vara mycket välloflig a och nödvändiga saker och icke vara alls klandervärda. Så är förhållande också på landsbygden. Man måste bygga sjukhus äfven där, man måste hafva skolhus och man måste ordna sitt fattigväsen. Allt detta kostar ju penningar, och då kan man väl icke taga ut det på en gång utan måste fördela det på en lång följd af år och till följd däraf måste man upptaga lån. Det är så enkelt, att hvarje landtman borde kunna förstå det.

Nu sade herr Palme, att under normala förhållanden är den inhemska penningmarknaden tillräcklig att tillgodose alla legitima behof. Ja, det är mycket möjligt, att så är, men jag skall berätta en annan sak. Förra året fick den kommun, jag tillhör, ett lån uppsagdt, ett amorteringslån, beträffande hvilket vi i vår enfald trodde att det icke skulle behöfva slutbetalas, förrän då amorteringstiden utgick och att endast den årliga annuitet, som bestämts skulle behöfva erläggas. Men icke förty funno vi, då vi sågo efter i handlingarna, att långifvaren hade rätt att säga upp lånet, men icke låntagaren. Då vände jag mig till herr Palme, som förra året uppträdt i frågan och bestämdt uttalat

Om låneanstalt för kommuner m. m. (Forts.)

sig emot inrättande af en lånekassa, och frågade, om han skulle kunna skaffa penningar. Men det kunde han icke, och i hvarje fall ville han taga mycket högre ränta; det klandrar jag icke honom eller någon annan för, som har penningar att låna ut, att de vilja få den högsta möjliga ränta. Men det är icke angenämt för kommunerna, som äro betungade med afgifter af alla möjliga slag, att få i dessa hårda och tryckta tider betala ytterligare några hundra eller tusen kronor, beroende på huru stora lånen äro.

Jag tror därför, att Andra Kammaren gjorde väl i, om den bifölle motionen, ehuruväl det icke kan föranleda till någon åtgärd, då Första Kammaren afslagit framställningen, men det vore i alla fall en meningsyttring, en opinionsyttring från denna kammare, som jag är förvissad om, att Kungl. Maj:t skulle komma att taga någon hänsyn till.

I anledning af hvad jag här yttrat skall jag, herr talman, be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Palme: Herr talman, mina herrar. Jag skall icke länge uppehålla kammarens tid, utan ber endast att få säga ett par ord. För det första vill jag nämna, att jag aldrig sagt, att riksbankschefen till Västerviks drätselkammare hade aflåtit en sådan skrifvelse, hvarom representanten för Västervik här talat, men jag har sagt, att han aflåtit den till Västervik — jag tror till en bankdirektör, som hade med saken att skaffa.

Det är så, att, när en kommun, som vill låna penningar, har olika ombud, det ena i Stockholm och det andra nere i landsorten, det tredje kanske på annat håll, det lätt uppstår sådana här missförstånd, och det är väl detta, som är anledning till det missförstånd, som här tydligen ägt rum.

Med afseende å hvad herr Ekman nyss sade beträffande stadsfastigheter och landtfastigheter, vill jag också säga ett ord. En landtfastighet är dock något helt annat än en stadsfastighet. En landtegendom bidrager direkt att frambringa nyttigheter, att frambringa sådana produkter, med hvilka vi eventuellt kunna honorera våra utländska förbindelser. En stadsfastighet är icke af denna natur. Stadsfastigheter börja dessutom, särskildt i våra större städer, att alltmera antaga formen af en vanlig handelsvara. I Stockholm exempelvis har under hvartdera af de två sistförflutna åren cirka en fjärdedel af alla i enskilda händer varande fastigheter bytt om ägare. Redan detta är af natur att ställa stadsfastigheterna med afseende å deras förhållande till staten i en helt annan kategori än jordbruksfastigheterna.

Herr Nilsson i Bonarp: Herr talman, mina herrar! Då denna fråga förelåg till behandling vid förra riksdagen, ställde jag mig såväl inom utskottet som vid frågans behandling i kammaren såsom motståndare till förslaget. Nu föreligger det i en helt annan form. Frågan har kommit på en helt annan basis, särskildt genom de motioner, som här blifvit framförda af herr Jeansson och delvis också af herr Johansson i Jönköping. Nu gäller det ju att få en utredning, under hvilka villkor allmänna hypotekskassan för Sveriges städer

Om låneanstalt för kommuner m. m. (Forts.)

skulle kunna sättas i stånd att på ett tillfredsställande sätt tillgodose kommunernas och fastighetsägarnes i städerna och stadsliknande samhällen lånebehof. Det är detta, som gör, att man kan intaga en annan ståndpunkt. Herr Runes förslag kan ju tagas i öfvervägande, för den händelse Riksdagen beslutar att hos Kungl. Maj:t begära utredning. Liksom motionärerna och utskottet, anser jag, att det ligger i det allmännas intresse, att lånebehofven fyllas på ett sådant sätt, att det åsyftade önskemålet nås. Det kan, enligt min tanke, ske på det sätt, som herr Jeansson föreslagit, och jag finner det också från rättvisans synpunkt vara riktigt, att då den jordbruksägande befolkningen har fått sitt behof af fastighetskredit tillgodosedt genom en statsgaranterad hypotekskassa, stadsbefolkningen också bör komma i åtnjutande af samma förmän. Här får man naturligtvis icke ställa stadsintresset och jordbruksintresset mot hvarandra, ty om man det gör, kommer man hän till oförstående och strid, utan man bör i detta hänseende tillmötesgå städernas önskningar, som icke på något sätt kunna vara egnade att åsidosätta landsbygdens intressen — åtminstone såvidt jag kan förstå. Det af åtskilliga här förordade sättet för kreditväsendets ordnande med statens medverkan skall ju ske »*endast under förutsättning* att statens egen utländska upplåning och kredit icke däraf skadas samt att anstaltens organisation blir sådan, att den icke blott främjar upplåningen i utlandet, utan äfven befordrar upplåningen inom landet i den mån inhemskt kapital är tillgängligt». Farhågorna för att den ifrågasatta statsgarantin för allmänna hypotekskassan för Sveriges städer skulle skada statens egen kredit anser jag för min del vara alldeles ogrundade.

Det har af flere framstående fackmän, som varit i tillfälle att i utskottet göra uttalanden, ansetts vara synnerligen lämpligt, om man kunde få en rikshypoteksanstalt för hela riket, och utskottet har också uttalat en sådan tanke. Nu ha här emellertid gjorts invändningar mot detta från håll, som också visserligen kan anses vara sakkunnigt — det vill jag visst icke bestrida — men det synes mig likväl, som om det icke vore för landet gagneligt, att flera kassor samtidigt trängdes med hvarandra på den utländska börsen och på det sättet stode konkurrerande med hvarandra. Det är därför som jag håller före, att om städernas hypotekskassa blifver utrustad med den garanti, som här ifrågasatts att gifva den, den också mycket väl skall kunna tillgodose kommunernas lånebehof, och att således en särskild kommunal lånekassa icke skall behöfvas. I Danmark har man för öfrigt förfarit på det sätt, att man sammanslagit landsbygdens och städernas låneanstalter till en och däraf har man icke rönt någon som helst olägenhet, utan tvärtom, ty där lämnas lån till billigare ränta än hvad förhållandet har varit här i vårt land. Då jag, som sagdt, anser att det är en enkel gärd af rättvisa, att en statsgaranti lämnas äfven åt städernas hypotekskassa, har jag ansett det vara riktigt, att utskottet uttalat sig i denna riktning, och jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Med herr Nilsson i Bonarp förenade sig herrar *Bosson*, *Larsson* i

Klagstorp, *Gustafsson* i Mjölby, *Larsson* i Bondarfve, *Kvarnzelius* och *Emthén*.

Om låneanstalt för kommuner m. m. (Forts.)

Herr Tengdahl: Herr Palmes anmärkning om skillnaden mellan städernas fastigheter och landtfastigheter anser jag icke böra förbli alldeles oemotsagd. Vi kunna ju tyvärr icke idka jordbruk här i städerna. Skall man därför göra någon jämförelse mellan de båda nu nämnda slagen af fastigheter, måste man se till, hvilket ändamål stadsfastigheterna tjäna. Detta är ju att fylla behofvet af bostäder, och i detta hänseende äro dessa fastigheter alldeles jämförliga med bostäderna på landsbygden.

Den anmärkning, som herr Palme här gjorde, om att stadsfastigheterna i Stockholm äro på väg att öfvergå till en handelsvara, förefaller mig ligga skäligen vid sidan af hvad som är hufvudämnet i nu förevarande fråga.

Herr Åkerlund: Herr talman, mina herrar. Allmänna hypoteksbanken har alls icke varit till uteslutande gagn för landet. Vi veta ju af erfarenheten, hvilken fara som ligger i, att man bereder möjlighet att allt för lätt kunna få låna penningar. Den faran fruktar jag kan föreligga äfven här, om staten tillmötesgår städernas önskan på sätt, som nu är ifrågasatt.

Det var emellertid icke på hypoteksbanken för städerna, som jag i främsta rummet tänkte, utan på de kommunala lånekassorna. Jag kan för min del icke finna, att det skulle vara till något gagn för landet, att sådana kommunala lånekassor inrättades, hvilka naturligtvis skulle vara basserade hufvudsakligast på utländska kapital, eftersom det kan fås på billigare villkor.

Jag ber att få påminna om hvad jag i fjol yttrade därom, att knappast något gagn vore att förvänta af dylika kassors inrättande.

Vi hafva en mängd allmänna fonder och i dag skola vi besluta om en ny sådan, hvilka hufvudsakligen tillgodosett kommuners lånebehof. Upptaga kommunerna så sina lån å den utländska penningemarknaden till billigare ränta än inom landet kan erhållas, hvem skall då fylla den brist som uppstår för våra allmänna fonder? Jo, kommunernas egna innevånare med skattemedel. Det är att taga ur den ena fickan och lägga i den andra. Men dessutom är det ju ofta så, att mellanhänderna taga litet med.

Jag ber att få yrka afslag på utskottets förslag.

Herr Vennersten: Då jag redan instämt i det yrkande på bifall till utskottets hemställan, som här af en föregående talare blifvit gjordt, kunde det ju vara onödigt att jag yttrar mig, men då nu yrkande ånyo framkommit om afslag å nämnda hemställan, ber jag att få framhålla en synpunkt, som jag tror vara värd beaktande, då vi gå att afgöra denna fråga.

Vi rusta oss för närvarande på skilda områden för att kunna intaga en mera betydande plats som exporterande land. Men gifvetvis är vår exportduglighet, vår förmåga att frambringa alster, som kunna täfla på världsmarknaden, i hög grad beroende på produktions-

Om låneanstalt för kommuner m. m. (Forts.)

kostnaderna. Bland dessa senare intaga hyrorna för industriarbetarne och med dem jämställda personer en icke obetydlig plats. Ingen skall väl kunna påstå, att det icke är en för hela landet gemensam och viktig angelägenhet att vi bereda dessa personer så billiga och goda bostäder, som möjligt är.

Det är ur denna synpunkt ingalunda för tidigt, förefaller det mig, att vi nu tänka på en utredning sådan som den här ifrågasatta, och jag tillåter mig därför, herr talman, att med hänsyn till detta enda, men för mig mycket betydande skäl anhålla, att kammaren ville bifalla utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Branting*, *Rydén*, *Svensson* i Skyllberg, *Gustafsson* i Sjögesta, *Hammarström*, *Camitz*, *Starbäck*, *Lindh* i Gäfle, *Hammarlund* och *Hörnstén*.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats afslutad, gaf herr talmannen i öfverensstämmelse med de därunder gjorda yrkandena proposition först på bifall till utskottets hemställan och vidare på afslag å såväl berörda hemställan som de i ämnet väckta motionerna; och fann herr talmannen förstnämnda yrkande vara med öfvervägande ja godkändt. Herr Lundblad begärde emellertid votering; och blef i följd häraf nu uppsatt, justerad och anslagen denna voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller femte tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande n:o 36, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren afslagit utskottets berörda hemställan och de i ämnet väckta motionerna.

Omröstningen utföll med 136 ja och 73 nej, hvadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

Jämlikt 63 § riksdagsordningen skulle detta beslut genom utdrag af protokollet delgifvas Första Kammaren.

§ 9.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne.

Därnäst i ordningen fanns å föredragningslistan upptaget lagutskottets utlåtande n:o 68, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om arrende af viss jord å landet inom Norrland och Dalarne jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 28 februari 1908 dagtecknad proposition, n:o 68, hvilken blifvit af båda kamrarna till lagutskottet hänvisad, hade

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne. (Forts.)

Kungl. Maj:t under åberopande af propositionen bilagdt, i statsrådet fördt protokoll föreslagit Riksdagen antaga vid propositionen fogadt förslag till lag om arrende af viss jord å landet inom Norrland och Dalarne.

I sammanhang med ifrågavarande proposition hade utskottet därjämte till behandling förehaft två i anledning af densamma inom Andra Kammaren väckta, till utskottet hänvisade motioner, den ena n:o 257 af herrar *K. R. Karlsson* i Fjäl, *C. A. Lindhagen*, *A. Wiklund*, *S. H. Kvarnzelius*, *J. Nydal*, *J. B. Eriksson* i Grängesberg, *J. Anderson* i Baggböle, *J. Bromée* i Billsta, *P. Hörnstén*, *L. J. Carlsson* i Malmberget, *A. L. Lundström*, *J. E. Nordin*, *C. J. Öberg*, *S. J. Enander*, *A. A. Eriksson* i Rödsta, *E. A. Leksell*, *H. Eriksson* i Älgered, *M. Sundström*, *J. Johansson* i Kälkebo, *O. Olsson* i See och *G. A. E. Kronlund*, med hvilka instämt herrar *A. J. Hagström*, *O. Emthén*. *J. Ström*, *K. Karlsson* i Mo och *F. Berglund*, och den andra, n:o 262, af herr *B. P. Ersson*.

Utskottet hemställde, att Riksdagen, med tillkännagifvande att det i Kungl. Maj:ts förevarande proposition innefattade lagförslaget icke kunnat i oförändradt skick af Riksdagen godkännas, måtte i anledning af den kungl. propositionen för sin del antaga ett utlåtandet bilagdt förslag till lag om arrende af viss jord å landet inom Norrland och Dalarne.

Uti en vid utlåtandet fogad reservation hade herrar *Zetterstrand*, *Widén*, *Lindhagen*, *Jansson* i Edsbäcken, *Ersson*, *Nordin*, *Pettersson* i Södertälje och *Persson* i Borrby hemställt, bland annat, att det nu förevarande förslaget till lag om arrende af viss jord å landet i Norrland och Dalarna måtte antagas allenast under förutsättning att ett genom enskilda motioner för Riksdagen framlagdt lagförslag angående förekommande af vanhäfd å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne jämväl blefve godkändt i hufvudsaklig öfverensstämmelse med lagutskottets därom gjorda hemställan.

På framställning af herr talmannen beslöt kammaren, att det i utlåtandet innefattade lagförslaget skulle paragrafvis företagas till afgörande.

Efter föredragning af 1 § yttrade:

Herr Zetterstrand: Herr talman, mina herrar! Då denna proposition behandlades inom statsrådet, uttalade herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet, med hvilken tvenne andra ledamöter af statsrådet instämde; följande: »De skäl, som föranledde Kungl. Maj:t att för sistlidne Riksdag framlägga förslag till lag angående förekommande af vanhäfd å jordbruk i Norrland och Dalarne, kvarstå enligt mitt förmenande i all hufvudsak oförändrade. Det föredragna förslaget till arrendelag borde således äfven nu åtföljas af förslag till vanhäfdslag. Båda dessa af den så kallade Norrlandskommittén föreslagna lagar hafva i grunden samma syfte: jordbrukets vidmakthållande och utveckling äfven å den i trävaruindustriens ägo varande jorden. Skall

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne. (Forts.)

detta ernås, torde emellertid en lagstiftning emot vanhäfd vara ett nödvändigt komplement till arrendelagen. Jag har därför ansett, att dessa båda frågor borde på en gång vinna en lösning och att förslag till vanhäfds- och arrendelag sålunda samtidigt bort ånyo för Riksdagen framläggas.» Emellertid blef icke den kungl. propositionen om vanhäfdslagen framlagd för Riksdagen. Nu har dock enskilda motionärer väckt förslag om en dylik vanhäfdslag, som också i dag föreligger å kammarens bord. Samtliga ledamöter inom utskottet af denna kammare ha enhälligt omfattat den mening, att denna nu föredragna lag om arrende af viss jord i Norrland och Dalarne icke borde antagas under annan förutsättning, än att äfven lagförslaget om vanhäfd å jordbruk också blefve antaget. Man kan ju tycka, att det skulle vara en fördel redan det att få antagen en arrendelag för Norrland och Dalarne, äfven om vanhäfdslagen icke blir antagen. Jag vill icke bestrida, att detta vore en viss fördel, men jag vill påpeka, att efter vårt förmenande skulle ett antagande enbart af en arrendelag äfven komma att ha sina skadliga följder, följder, som jag tror skulle bli ganska ödesdigra. Det skulle nämligen kunna hända, att därigenom trävaruindustrien, då den genom arrendelagen skulle komma att iklädas vissa förpliktelser gentemot arrendatorerna, funne med sin fördel förenligt att icke arrendera ut egendomarna, utan själfva bruka desamma men, om bolagen och trävaruindustriidkarne komma att bruka egendomarna själfva, befarar jag, att detta skulle medföra en vanhäfd å dessa hemman, som vore större till och med än den, som för närvarande förekommer.

Man kan då fråga, om det finns någon anledning till ett dylikt antagande. Jag tror för min del, att flera sådana anledningar finnas. För det första ligger det väl i sakens natur, att om personer eller bolag, som ha till sin hufvudsakliga uppgift och sysselsättning att sköta stora, väldiga skogskomplex, äfven skulle sköta små därmed förenade jordbruk, de icke skulle komma att sköta dessa med den energi, som önskligt vore och som äfven staten afsåg, när den till de enskilda hemmanen afvittrade dessa stora skogsmarker i syfte just att vidmakthålla och utvidga odlingen. Vi ha väl äfven ett talande vittnesbörd om, att bolagen och öfriga trävarufirmor icke sköta sin jord så väl, i den vidlyftiga utredning, som lämnats af norrlandskommittén. Man ser däraf, att det visserligen finnes åtskilliga dylika hemman, som skötas väl, ja, till och med mycket väl, men att däremot det stora flertalet af hemmanen skötes vida sämre, än hvad fallet är med bondehemmanen i trakten. Detta är äfven en företeelse, som icke är uteslutande förekommande här i landet, utan man kan iakttaga den äfven annanstädes, och jag kan omöjligen underlåta att vid detta tillfälle för kammaren meddela innehållet af en artikel i Verdens Gang för den 1 februari 1908. Däri är intagen en framställning från Hedemarkens amts landthushållningssällskap till stortinget af den 19 januari 1908. I denna framställning klagas öfver det olyckliga för amtets jordbruk i att stora skogsegendomar uppköpas af skogsspekulanter och trävarufirmor, som icke drifva det egendomarne tillhörande jordbruket. Det säges vidare, att man gjort den erfarenheten, att, när egendomarne komma i trävarubolagens händer, jordbruket gärna vill gå tillbaka. Man skördar blott hvad som växer på det lättaste sättet och gör ingen-

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne. (Forts.)

ting för att uppehålla än mindre för att förbättra jordens produktionskraft. Efterhand kommer denna att aftaga och till slut lönar sig icke skörden längre. Åkrar och hus försummas och förfalla, och det hela blir till sist liggande för fäfot. Först nedläggas sätrarna, och efter kortare eller längre tid går det på samma sätt med inägojorden. I denna artikel finnes en uppgift på resultatet af jordbrukets tillbakagång under åren 1891 t. o. m. 1908. Där finnas detaljerade uppgifter, som jag icke vill här upprepa, men slutresultatet är verkligen af beskaffenhet, att en hvar måste ställa sig på den sidan, att man bör göra något för att vidmakthålla odlingen å bolagshemmanen. Det visas, att på 43 gårdar inom de två härad, som uppgifterna afse, kreaturens antal sedan 1891 gått ned från 1925 till 371, och samtidigt har invånareantalet på dessa gårdar sjunkit från 520 till 85.

Nu vill jag innerligt hoppas, att icke lika nedslående förhållanden skola äga rum här i landet, men jag befarar, att någonting i samma riktning förekommer flerstädes, och när vi veta, hvilka ofantliga uppoffringar staten gjort för att vidmakthålla och öka odlingen i Norrland genom att anvisa väldiga skogskomplex för hemman och nybyggen, böra vi se till, huruvida icke syftemålet med dessa upplåtelser också skall i någon mån tillgodoses. Just för att denna odling skall kunna vidmakthållas och icke gå tillbaka, hvilket vi befara skulle kunna ske genom antagandet af endast arrendelagen, ha vi hållit före, att lagarna borde samtidigt antagas, och att det eljest vore bättre, att det finge anstå något år med det hela. Nu ha vi reservanter från Andra Kammaren därjämte yrkat ändring af 2 § och 11 § och att Andra Kammaren alltså borde vidhålla den uppfattning rörande arrendelagen, som den förut hyst.

Jag tillåter mig därför hemställa, att kammaren måtte bifalla 1 § under villkor och förutsättning, att det i lagutskottets utlåtande n:o 69 intagna förslaget till lag angående förekommande af vanhäfd å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne varder af Riksdagen godkändt i hufvudsaklig öfverensstämmelse med lagutskottets hemställan, samt att ett antagande jämväl af lagförslaget i öfrigt måtte ske allenast under enahanda villkor och förutsättning.

Häruti instämde herrar *Anderson* i Baggböle, *Sundin*, *Jonsson* i Lycksele, *Bromée* i Billsta, *Sehlin*, *Emthén*, *Karlsson* i Mo, *Öberg*, *Berglund*, *Sædén*, *Lundström*, *Wiklund*, *Nordin*, *Ström*, *Martin*, *Eriksson* i Rödsta, *Hansson*, *Hammarström*, *Anderson* i Hasselbol, *Jansson* i Edsbäcken, *Söderberg* i Hobborn, *Enander*, *Ersson*, *Persson* i Borrby, *von Geijer* och *Ahlstrand*.

Herr Karlsson i Fjäl: Herr talman! Icke allenast i Norrland utan öfverallt i landet, där man hyser intresse för jordbruket i Norrland, har det väckt förvåning, att regeringen i sitt i år framlagda förslag till arrendelag för Norrland och Dalarne i alla stycken gått tillmötes de önskningar, som framställts från bolagshåll och från Första Kammaren, men icke tagit den ringaste hänsyn till de kraf på en sådan lag, som framgått från norrlandskommittén och denna kammare, och icke heller till de kraf, som framställts af de tusentals

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne. (Forts.)

arrendatorerna på de norrländska bolagsjordarna, och detta trots att dessa senare genom en deputation på det bevekligaste hos regeringen framhållit behofvet af en effektiv arrendelag samt en vanhäfdslag.

Men trots denna kammares beslut i denna fråga vid föregående riksdag och trots arrendatorernas böner har regeringen i sitt i år framlagda förslag afprutat icke mindre än 50 procent af arrendetiden, i det man sänkt den af lagutskottet förra året föreslagna arrendetiden på 20 år till 10 år.

I fråga om vanhäfdslagen voro som bekant några af regeringens medlemmar med jordbruksministern i spetsen af annan mening än de öfriga och ansågo, att denna såsom ett nödvändigt komplement borde följa arrendelagen. Men i alla öfriga paragrafer i arrendelagen, såsom ifråga om rätt till odling samt rätt till ersättning för sådan odling och rätt till bete, har regeringen fallit undan för framställningar från bolagshåll.

Med anledning af denna regeringens proposition har jag väckt en motion, undertecknad af de flesta norrlandsrepresentanter, i afsikt att bringa förslaget i närmare öfverensstämmelse med norrlandskommitténs förslag och i hopp att åtminstone kunna få någonting liknande hvad regeringens förslag innehöll föregående år.

Utskottet har emellertid icke ansett sig kunna i någon punkt bifalla min motion, utan har i allt bifallit Kungl. Maj:ts proposition och i en paragraf, nämligen § 11, till och med gjort en inskränkning i hvad Kungl. Maj:t föreslagit.

Men de flesta utskottsledamöter från denna kammare ha dock yrkat, att i 2 § orden »tio år» måtte ändras till »tjugo år». Endast en reservant, nämligen herr Lindhagen, har reserverat sig till förmån för den motion, som afgifvits af norrländingarna. Jag hyser naturligtvis ingen förhoppning om att vår motion skall gå igenom, men jag anser dock en del paragrafer vara så viktiga, att jag kommer, då dessa föredragas, att yrka bifall till desamma, nämligen i fråga om rätt till nyodling, rätt till bete och i fråga om att jordägare bör betala den förhöjning i skatt, som faller på utarrenderade hemman under arrendetiden. I öfrigt har jag i fråga om den nu föredragna punkten intet annat yrkande än om bifall till herr Zetterstrands förslag.

Herr *Hörnstén* instämde häruti.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet Albert Petersson: Herr talman, mina herrar! Den förste talaren har redan vid denna punkt berört frågan om det villkor, som, enligt hvad utskottets ledamöter från denna kammare föreslagit, skulle fogas vid lagens antagande, och jag ber därför att, såsom min plikt är, få taga upp samma fråga: frågan om vanhäfdslag.

Den är utan tvifvel den mest omstridda af alla, som sammanhänga med norrlandslagstiftningen. För några står denna lag som en hörnsten i systemet, som häfstången, hvilken skall komma det hela att verka; för andra ter den sig såsom, för närvarande åtminstone, af mindre praktisk betydelse och ingalunda oundgängligen nödvändig; det är ej heller utan, att några i denna vanhäfdslag spåra en akt af

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne. (Forts.)

afvoghet mot trävaruindustriens målsmän. Förhandlingarna vid senaste riksdagen ha gifvit uttryck åt alla dessa åskådningar och de komma nog fram äfven vid denna.

Då jag föredragit ärendet i konseljen, ber jag att få framlägga de synpunkter, som ha varit afgörande för den ställning jag därvid intagit.

Bland de undersökningar, som verkställts af norrlandskommittén, och som ligga till grund för norrlandslagstiftningen, förekommer också en jämförelse mellan böndernas jordbruk och bolagsarrendatorernas. Den mynnar ut i det omdömet, att bolagsarrendatorernas jordbruk är i regel mycket underlägset de själfägande böndernas, och att jordbruket på arrendehemmanen är i stadig tillbakagång. Kommitterade ha äfven inlåtit sig på orsakerna till detta förhållande och dessa orsaker finna de väsentligen i arrendatorernas osäkra ställning, hvarigenom — som det heter — »det typiska norrländska bolagsarrendet får en i hög grad provisorisk karaktär, som är för produktionen synnerligen menlig.» Härmed sammanhänger, att arrendatorerna af omständigheternas makt tvingas att alltför mycket ägna sig åt bolagsarbete i skogarna, hvarigenom de förlora intresse för jordbruket och försumma det.

Man kan naturligtvis ytterligare utföra dessa synpunkter genom att peka på alla de särskilda förhållanden, i hvilka en arrendator otvifvelaktigt behöfver stöd af lag. Det är ju detta behof man velat tillgodose, så långt det varit möjligt, i den arrendelag, som nu föreligger.

Norrlandskommittén har vidare tagit i öfvervägande de möjliga botemedlen mot missförhållandena och därvid i spetsen för sina förslag satt en arrendelag, som är afsedd att lämna arrendatorn ett kraftigt stöd. Kommitterades förslag har därvid samlat sig om sådana hufvudpunkter, som: Obligatorisk 20-årig arrendetid, rätt till odling af jord och ersättning för odlingskostnaden under vissa betingelser, rätt till skogsfånst och mulbete, skyldighet för jordägaren att ansvara för husens byggande och underhåll, fixering af de fall, då uppsägning må ske o. s. v., hvilka alla bestämmelser därjämte gjordes tvingande, så att de icke vidare kunde genom aftal sättas ur kraft.

Om jag nu ser detta kommitterades förslag mot bakgrunden af den lagstiftning, som gällde då det kom fram, så måste man erkänna, att motsättningen framstår såsom mycket betydande. Det var därför naturligt, att kommitterade skulle se sig om efter verkligt kraftiga medel för att få den föreslagna nya ordningen genomförd. Man måste nämligen räkna med möjligheten, att trävaruindustrien kunde finna arrendebestämmelserna för hårda och föredraga att alldeles lägga ned jordbruket och låta den odlade jorden växa till skog. För norrlandskommittén låg därför denna vanhäfdslag nära till hands, och jag förstår mycket väl deras mening, som ännu i denna stund anse den nödvändig.

Men då det nu gäller att bedöma, huruvida ett sådant nödtvång föreligger eller icke, så får man icke förbise, att situationen *nu* är helt annan än den var *då*.

Först och främst hafva vi *nu* för hela riket en ny arrendelag,

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne. (Forts.)

som i mångt och mycket säkerställer arrendatorerna gentemot jordägarne.

Jag vill erinra om att denna arrendelag icke var antagen, då Kungl. Maj:ts propositioner i norrlandsfrågorna sista Riksdagen framlades.

I denna nya arrendelag finnes stadgad en obligatorisk längre arrendetid, då förut intet varit föreskrifvet härom — 5 år som herrarne veta — och vidare med tvångsverkan bestämda villkor och omständigheter, som berättiga en jordägare att uppsäga arrendatorn, äfvensom åtskilliga andra bestämmelser till arrendatorns tryggande, hvilka jag ej vill trötta med att upprepa. Redan härigenom är äfven för de norrländska arrendeförhållandena ganska mycket vunnet, och arrendatorernas ställning en annan än den var förut. Emellertid äro vi alla ense om att de norrländska förhållandena göra det önskvärdt, att man med afseende å arrendatorernas tryggande kommer längre än hvad den allmänna arrendelagen medgifver, särskildt därutinnan, att man för Norrland behöfver tvingande bestämmelser i åtskilliga hänseenden, där den allmänna arrendelagen icke kräfver sådana. Man vill sålunda oberoende af aftal tillförsäkra arrendator de förmåner, som angifvas i det här föreliggande förslaget, hvilket, som herrarne veta, är affattadt i öfverensstämmelse med det sammanjämknings-förslag som framkom vid sista riksdagen och antogs i denna kammare men föll med obetydlig röstöfvervikt i den första. Att Kungl. Maj:t vid sådant förhållande icke funnit anledning att göra ändringar i detta förslag, lärer väl vara ganska naturligt.

Detta förslag för den norrländska arrendelagen ännu närmare den allmänna arrendelagen än hvad förhållandet var med förslaget i fjol. Skillnaden mellan de båda lagarne är visserligen afsevärd men dock väsentligen minskad mot hvad som ursprungligen var förhållandet. Om jag därför jämför å ena sidan norrlandskommitténs förslag med den arrendelagstiftning, som *då* var gällande, och å andra sidan det nu föreliggande förslaget med den arrendelagstiftning, som *nu* är allmänt gällande, så är skillnaden betydande och en hvar måste erkänna, att farhågan för att skogsintresset skall ställa sig afvisande mot norrlandslagen är betydligt mindre grundad, än då samma lag förra gången lades fram.

Men, säger man — och det har ju fått sitt uttryck i den förste talarens anförande — vanhäfdslagen behöfves i alla fall. Trävaruindustrien kommer icke godvilligt att underkasta sig den nya arrendelagen, icke ens i dess modifierade form. Om icke annat lägger man ned jordbruket eller sätter dit sina egna legokarlar att sköta jorden.

Om detta anser jag omöjligt att på förhand döma. Jag vill i detta hänseende åberopa ett uttalande af norrlandskommittén i det kapitel, som har till öfverskrift: »Om öfvergifvet jordbruk.» Däri förmäler kommittén, att den icke vill fästa sig vid, om en eller annan slåtteräng eller mager gräsväxt öfvergifves, ej häller att ytlig och å olämplig mark förlagd odling nedlägges. Bägge delarne kunna vara ekonomiskt riktiga. Men däremot förtjänar det uppmärksamhet, att verkliga jordbrukshemman, som af ålder tjänat som underlag för självständiga jordbrukares existens, lämnas utan egentlig skötsel. »Detta

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne. (Forts.)

inträffar» — heter det — »i regel, då byggnaderna äro så förfallna, att bolaget ej kan få någon arrendator, utan att desamma iståndsättas, och då kostnaderna för detta och för husens underhåll blifva så stora, att det erbjudna arrendet icke kan därå gifva skälig ränta.» Om, som jag tror, detta uttalande är riktigt, så följer häraf, att ju mindre ofta det inträffar, att en gård kommer i så uselt skick som kommitterade skildra, ju mindre ofta kommer det också att inträffa, att jordbruket nedlägges. Och att den nya arrendelagen kraftigt skall höja gårdarnas häfd så i afseende å hus som jord, det lär ej vara tvifvel underkastadt.

Jag tror således för min del, att faran för jordbrukets nedläggande i oträngdt mål är mindre än hvad man från början haft anledning att räkna med. Det synes mig därför icke förkastligt utan i stället öfverensstämmande med en lugn och sansad lagstiftningspolitik, att man afvaktar verkningarne af den nya arrendelag, som föreligger, innan man skrider till tvångsmedel för att genomföra den. Hvarför skall man ovillkorligen gå ut ifrån, att trävaruindustrien kommer att göra allt för att eludera lagen? Kan det istället icke finnas utsikt för att dessa bolag komma till insikt om, att statsmakterna verkligen vilja hafva ett lifskraftigt jordbruk äfven i Norrland, och finna med sin fördel förenligt att rätta sig efter denna önskan?

Och om det mot förmodan skulle visa sig, att lagen likväl icke verkar, utan att jordbruk fortfarande nedläggas, ja då, mina herrar, är ju vanhäfdslagen icke långt borta eller svår att genomföra! Ty det synes mig alldeles uppenbart, att en stor del af det motstånd, som nu från vissa håll så kraftigt reses mot denna vanhäfslag, skall försvinna och bytas i understöd i samma stund som det visar sig, att man försöker eludera lagen.

Jag har noga följt den förste talarens anförande, då han ville deducera, att ett antagande af denna norrlandslag utan det villkor han fogat därvid skulle innebära en fara för jordbruket i Norrland. Jag kan dock icke erkänna det riktiga i hans resonemang. Realiter finnes härtill ingen anledning. Om arrendelagen är önskvärd för norrländska förhållanden, så måtte det väl vara bättre, att den kommer till, än, att den icke kommer till. Ty den skulle verka på alla de arrenden, som finnas och komma att finnas i Norrland. Politiskt klokt synes det mig icke heller att nu sammanfoga detta villkor med arrendelagen. Ty det känna vi nog alla, att vanhäfdslagen på många håll är föremål för en synnerligen skarp motvilja. Och om dessa två lagar sammankopplas, så är det fara värdt, att vi i afseende å dem komma till samma döda punkt, som för närvarande är förhållandet med lagen om bevisning inför rätta, i afseende på hvilken herrarne hafva ett färskt exempel, hur en lagstiftning kan försummas.

Jag skulle vilja tillägga ännu ett ord. Jag finner det mycket beklagligt, att det kommit så mycket af känslostämning och af lidelse i dessa lagstiftningsfrågor. Här gäller det en undantagslag, som skall träffa allenast en viss landsända. Det är gifvet, att det måste blifva strid om en sådan. Om emellertid man finner lagstiftningen vara nödvändig för landets väl, så måste den genomföras, äfven om det skall ske under strid. Men därvid må man icke glömma, att billig-

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne. (Forts.)

heten lika väl som klokheten bjuder, att denna lagstiftning icke göres hårdare och sträfvare mot dem, som däraf skola draga tungan, än som oundgängligen är nödigt. Det vill emellertid synas, som om man på vissa håll icke skulle hafva sinne för detta utan snarare sträfva efter att få lagarne så kännbart obehagliga som möjligt. Detta är för visso icke lyckligt; det ökar svårigheten att komma till ett resultat. Om det irriterande och utmanande element, som kommit in i dessa lagstiftningsfrågor, kunde komma bort, och sålunda diskussionen om förslagen begränsas till hvad som är väsentligt och reelt, skulle utan tvifvel resultatet icke vara långt borta. Ty det är dock så, mina herrar, att litet hvar är beredd att göra uppoffringar, då man är öfvertygad, att det gäller landets väl och icke fordringarna ställas högre än för ändamålet erfordras.

Herr Widén: Då jag i likhet med den förste talaren är med bland reservanterna, ber jag med anledning däraf att få säga några ord.

Jag har för min del på en jämförelsevis sen tidpunkt, af omständigheternas tvång, blifvit bragt att sätta mig in i den föreliggande frågan. Jag har också efter bästa förmåga sökt att göra det under den tid jag har varit den högste administrative chefen inom en ganska afsevärd landsdel af Norrland. Jag vill därvid säga, att jag varit alldeles fri från den »lidelse», som herr justitieministern nyss talade om. Jag tror knappast häller någon misstänker mig för att hafva inlagt något sådant i min verksamhet i detta stycke. Jag har emellertid kommit till den uppfattningen med afseende å det omhandlade spörsmålet, att befolkningen allmänt — åtminstone i det län jag tillhör — önskar *båda* dessa lagar, och att de skola tagas på en gång. De anse för sin del, att vanhäfdslagen utgör ett nödvändigt komplement till arrendelagen. Jag har frågat personer, som äro arrendatorer, jag har frågat myndigheter, jag har frågat medlemmar af hushållningssällskapets förvaltningsutskott, och jag har frågat riksdagsmän från länet i Första Kammaren — alla med en mun säga, att antagandet af arrendelagen utan vanhäfdslagen kan vara riskabelt.

Ja, jag har äfven under denna riksdag inhämtat yttranden och upplysningar rörande detta ämne, och därvid har min uppfattning blifvit än mera stadgad.

Frågan är: finnes det fara för ett oförmånligt resultat, om vi skulle taga arrendelagen utan vanhäfdslagen? Vi få vid denna frågas besvarande utgå från de erfarenheter vi ha. Den så kallade norrlandskommittén skickade ut frågor rörande beskaffenheten af jordbruket på bolagshemmanen i jämförelse med andra hemman, bland andra äfven den frågan: huruvida man iakttagit, att jordbruket nedlagts och nedlägges i större omfattning på bolagshemman än på andra hemman. Det har därom inkommit upplysningar, som äro samlade i den statistik, som norrlandskommittén meddelat, och de visa, att om än sådana nedläggelser icke förefinnas i så särdeles stor omfattning, så förekomma de dock i de aflägsnare fjällorterna. Det är också ganska betecknande, att när det frågas, huru det förhåller sig med afseende på nyodlingar, som däruppe äro så synnerligen viktiga, på

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne. (Forts.)

bolagshemman och andra hemman, så erhåller man nästan öfver lag det svaret — svaren komma från kyrkoherdar och andra förtroendemän inom socknarne — att intresset för sådana är mindre på bolagshemmanen, särskildt utarrenderade sådana, än på andra hemman. Jag vill taga några exempel, som visa, huru det i Jämtlands län förhåller sig. Från Hellesjö socken meddelas t. ex. om bondehemmanen, att nyodlingar efter råd och lägenhet göras af dem, som verkligen intressera sig för jordbruket; men med afseende på bolagsarrendatorerna säges, att nyodlingar »icke ifrågakomma». Från Stuguns socken meddela förtroendemännen, att bönderna äro så godt som de enda, hvilka förbättra och nyodla jorden, men att bolagsarrendatorerna i de flesta fall sakna utvägar därtill, äfven om intresset skulle förefinnas; bolagen själfva äro icke mycket intresserade af jordens skötsel. Beträffande en annan socken, Nyhem, säges det, att bland bönderna intresset för denna sak under de senaste åren betydligt ökats, men att bolagsarrendatorerna icke företagit några arbeten af ifrågavarande slag. Ja, jag skall icke längre fortsätta med dessa meddelanden; det låter ungefär likadant, med vissa undantag, från de flesta socknarna inom Jämtlands län. Med det ringa intresse, som förråder sig hos bolagen för jordens odling, tror jag man kan ställa sig ganska oviss, om det icke skulle föreligga en fara för att jordbruket på bolagshemmanen nedlades, därest bolagens intresse af ett sådant nedläggande skulle ökas mera än nu är fallet.

Det har framhållits, att den nu framlagda arrendelagen står i mindre motsats till den allmänna arrendelagen, än den gjorde till den *förut* gällande allmänna arrendelagen. Det är alldeles sant. Jag skall ock gifva herr justitieministern rätt däri, att, i den mån man minskar afståndet mellan lagarne, minskar man bolagens intresse af att kringgå lagen. Jag tror också, att om det föreliggande förslaget blefve antaget, åtskilliga bolag komme att ställa sig det till efterrättelse; jag vill icke skära alla bolag öfver en kam; visst icke. Men jag tror, att det ligger i sakens natur, att det finnes en fara härvidlag, särskildt med afseende på de aflägsna kommunerna. Jag vill tala om, huru det där förhåller sig. I Frostviken, en af de aflägsnaste Jämtlandssocknarne, hvarifrån det meddelats, att jordbruket i något större mån nedlagts, förhåller det sig så, att på de kronans egendomar, som köpts, och detta till stor del af bolag, för att utvidga renbeteslanden, kronan får betala arrendatorns utskylder och dessutom hjälpa honom med underhållet af byggnaderna. Det är klart, att detta icke är ekonomiskt. Men det är nödvändigt, om man skall kunna få folk att bo där. Om *en* gård affolkas, så smittar detta; folket minskas äfven annorstädes, och det blir ödebygder. Det går icke an att här resonera så, som jag hörde en jordbrukare från södra Sverige göra. Han sade: om jag har ett jordbruk, som icke bär sig, så har jag rättighet att lägga ner det, lägga ut marken till skogsbörd. Ja, *rättighet* har jag nog äfven i Norrland, men nationalekonomiskt sedt är den principen där förkastlig. Det *får* icke äga rum, ty därigenom riskerar man, att bygderna bli affolkade. Under sådana omständigheter är det enligt min uppfattning angeläget, att man också får en vanhäfdslag. Det vore väl för öfrigt märkvärdigt, om en hel befolkning skulle alldeles

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne. (Forts.)

misstaga sig rörande de rådande förhållandena. Jag har icke talat med någon enda innevånare i det län, jag tillhör, som icke varit af den meningen, som jag här framburit; och då måste man väl tro, att de ha rätt, helst hvad de sagt bekräftas af ens egen erfarenhet.

Nu har det sagts, att det vore klokare att taga arrendelagen sådan den föreligger och afvakta dess verkan för att sedan, om det behöfs, få fram en vanhäfdslag; visar det sig, att vanhäfdslagen behöfves, så går det nog lätt att få den igenom. Det har emellertid visat sig vara svårt att få fram *arrendelagen*, ehuru meningarne om dess behöflighet varit allmänna. Skulle man efter arrendelagens antagande söka att genomföra vanhäfdslagen för sig, tror jag, att äfven detta nog skulle möta svårigheter. Ty det är så — däri ger jag herr justitieministern rätt — att oviljan i afseende på den s. k. norrlandslagstiftningen vänder sig i främsta rummet mot vanhäfdslagen. Jag tror dock, att förhållandena äro sådana däruppe, att man måste få äfven en vanhäfdslag, så framt jordbruket skall kunna hålla sig uppe. Det duger icke att säga, att det där är tillräckligt med trävarurörelsen, ty enligt min uppfattning måste äfven jordbruk drifvas jämte trävarurörelsen. Det är af dessa skäl, som jag anslutit mig till den reservation, som afgifvits af mina kamrater från denna kammare, och nu äfven sluter mig till det yrkande, som framställts af den förste talaren.

Herr Lindblad i Närlunda: Herr talman! Jag finner det alldeles naturligt, att höfdingen för Jämtlands län skall ansluta sig till de önskningar, som sägas vara allmänna icke endast inom detta län utan äfven i det öfriga Norrland, och jag finner det också naturligt, att han, innan han hunnit bilda sig ett självständigt omdöme rörande hvad som tarfvas i dessa orter, tar hänsyn till hvad befolkningen säger.

Talaren anställde en jämförelse mellan skötseln af jorden på bolagens utarrenderade hemman å ena sidan och på böndernas hemman å den andra, och den jämförelsen utföll till böndernas förmån. Och det är alldeles naturligt. Vi, som ha vår erfarenhet från landet i öfrigt, kunna vitsorda, att den självfägande befolkningen i allmänhet brukar sin jord bättre och med större intresse än den, som är arrendator. Och detta sakförhållande torde innebära en hälsosam lärdom för dem, som drifva den socialpolitiska uppfattningen, att man icke skulle upplåta jord med full äganderätt utan endast med åborätt eller hvad det nu blir. Här ha dessa herrar ett bevis för, att den självfägandes jord i regel skötes bättre — man må däremot säga hvad som helst. Men skulle det under sådana förhållanden vara berättigadt att, när det för Norrland föreslås en skärpning af den allmänna arrendelagen, ovillkorligen förbinda detta lagförslag med en vanhäfdslag? Jag förstår nog, att detta skulle vara ett mycket kraftigt medel för arrendelagens genomdrifvande; men är det rätt?

Den siste ärade talaren anförde exempel på erfarenheter vid upplåtelse af kronoegendomar i Norrland. I de exemplen var det icke nog med, att lägenhetsinnehafvarne icke betalde något arrende, icke verkställde några nybyggnader, utan kronan betalade också skatterna för dessa åboar. Kunna vi ålägga enskilde, de må nu heta bolag eller

enskilda jordbrukare, att de skola drifva jordbruk för andra på sådant sätt?

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne. (Forts.)

Så åberopas, att man icke på annat sätt får något folk däruppe. Men det får väl vara en statens affär att sörja därför. Om det har någon allmängiltig betydelse att hålla befolkningen kvar där uppe, så må kronan göra uppoffringar därför; men vi kunna icke ålägga enskilde, vare sig bolag eller självfägande personer, något sådant. Hur är det för öfrigt här nere i mellersta Sverige? Här klaga vi — det är ju en allmän erfarenhet — att landsbygden affolkas; och jag har, då det var fråga om egnahemslägenheterna, bedt herrarna att icke skipa den matematiska rättvisan med lika lånevillkor för trakterna intill städerna och för den verkliga landsbygden; men hvad fick jag för svar? Jo: »det går inte an, vi skola hafva precis samma villkor för alla» — och därmed affolkas landsbygden. Så beter man sig, då det dock ytterst gäller statens egna affärer. Men här drager man icke i betänkande att ålägga bolag och andra affärsdrifvande personer att underkasta sig dessa mycket hårda påföljder.

Herr justitieministern har pläderat för att man väl ändå kunde försöka, hvad denna skärpning af arrendelagen skulle medföra för verkan. Redan genom den allmänna arrendelag, som vi i fjol antogo, har ställningen mycket förbättrats, och så blefve ju än ytterligare fallet genom den nu föreslagna särskilda arrendelagen för Norrland. Den siste talaren anförde också, att det utan tvifvel skulle blifva en hel del trävarubolag, hvilka komme att ställa sig denna nya arrendelags bestämmelse till efterrättelse. Men hvarför vill då denne talare icke låta oss göra ett försök på denna rättvisa grund och utan att stifta några undantagslagar? Först då man har visshet att man ej kommer någon vart på det sättet, först då är det tid att taga till undantagslagar. Sådana bruka ju annars ej stå i så hög kurs här i Riksdagen, och särskildt icke inom denna kammare; skulle vi då vara med om att införa dem i det här afseendet? Och skulle vi kunna lita på, att undantagslagen för Norrland icke snarligen komme att vandra ned till det öfriga Sverige?

Jag har erfarenhet af att skogsspekulanter här ifrån staden köpa in egendomar både i Uppland och i Södermanland samt att de, sedan de å dessa egendomar afverkat så mycken skog, som de kunnat — jag vill tillägga, att detta varit enskilda personer — skött jordbruket å egendomarna mer eller mindre illa. Det klagas allmänt från den kringliggande orten häröfver; och den jämförelse, som uppdrages mellan dessa skogsspekulanter och de verkliga jordbrukarna, den utfaller helt visst till skogsspekulanternas nackdel. För min del måste jag gifvetvis säga, att visserligen vore det ett önskemål att kunna komma åt dylika personer, hvilka vansköta både skogen och jordbruket; men jag tror ändå icke, att vi äro mogna att taga till en sådan arrendelag, än mindre vanhäfdslag för hela Sverige. Och vi äro det så mycket mindre som vi, mina herrar, icke veta, hvilka arbetareförhållanden vi gå till mötes. När man ser dessa strejker, som alltjämt etableras, och som man riskerar att få in äfven på jordbrukets område när man hör dessa kraf på alltjämt ökad betalning och vet, att jordbrukaren dock icke kan betala mera än hvad gården och

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne. (Forts.)

skörden tillåta, samt att, om han icke betalar allt hvad som begäres och således icke kan sköta jorden af brist på folk, han råkar i fara att nödgas gå ifrån gård och hem, sedan han drabbats af dessa nya bestämmelser: då tror jag, mina herrar, att det dock är skäl att fortsätta med den af herr justitieministern framhållna principen och tills vidare åtminstone försöka hvad denna norrländska *arrendelag* kan göra för nytta.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Eriksson i Älgered: Herr justitieministern anmärkte, att lidelserna kommit fram vid behandlingen af denna fråga om norrlandslagstiftningen, och han önskade, att dessa måtte aflägsnas. Men därvidlag må man komma ihåg skälen och orsakerna till att dessa lidelser kommit i rörelse. Norrlandskommittén har utfört sitt arbete och uppgjort förslag till ett antal särskilda lagar för Norrland, hvilka skulle steg för steg genomföras för att få det hela till ett och därigenom förbättra ställningen. Regeringen har också varit med om att genomföra åtskilliga af dessa lagar; men nu har den icke upptagit vanhäfdslagen, utan föreslagit allenast en arrendelag. Men i så fall, och då det gäller ett land, där regeringen utöfvar ett så betydande inflytande på lagstiftningsmakten som här i Sverige, och man tänker på den ställning, som regeringen med afseende å dessa frågor intagit, undrar jag, om det kan sägas, att regeringen är fullständigt fri ifrån att hafva bidragit till att väcka upp lidelserna inom riksförsamlingen. Jag för min del tror det icke; och jag tror, att det kanske vore skäl i att herr justitieministern hade tegat med detta påstående, ty det kan mycket lätt återfalla på honom själf; och han bör dock känna det ansvar, som hvilar på hans skuldror och på regeringen i dess helhet.

Här anmärktes af den siste talaren, att en undantagslagstiftning för Norrland icke kunde vara bra och att den skulle kunna inverka på det öfriga Sverige. Redan arrendelagen för Norrland skulle, så vidtgående som den är, kunna återverka på södra Sverige; och ännu mera skulle en vanhäfdslag, antagen för Norrland, kunna blifva farlig för öfriga delar af riket. Men vi hafva redan slagit in på undantagslagar för Norrland, i ty att bolagen där uppe på stora sträckor förbjudits att förvärfva sig hemman som förr; och det förslag, som här föreligger, är ingenting annat än en konsekvens af detta, i det man på grund af de säregna förhållandena i Norrland ser sig nödsakad att fortgå på den inslagna vägen.

För min del kommer jag sålunda, när vi hinna till den punkt, vid hvilken reservation till förmån för en vanhäfdslag är afgifven, att biträda reservanternas yrkande; och förenar mig därför med lagutskottets vice ordförande i hans yrkande.

Herr Åkerlund: Jag har principiellt intet att anmärka mot arrendelagen och skulle ju äfven möjligen kunna gå med på vanhäfdslagen, sådan som den nu föreligger. Det har sagts, att, om arrendelagen antages af Riksdagen, en mängd bolag i Norrland lojalt skulle rätta sig efter densamma. Att så skulle blifva förhållandet, har från

flera håll uttalats och särskildt framhållits af herr Widén. Man kan således genom att antaga denna lag åstadkomma mycket godt.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne. (Forts.)

Men hur går det, om vi med arrendelagen, hvilken ensam för sig möjligen skulle antagas af Första Kammaren, sammankoppla häfdelagen? Skulle vi ej då, därför att vi icke kunna få allt det goda, som vi önska, förkasta äfven det goda, som vi kunna få, och detta med utsikt till att sedan nödgas vänta på arrendelagens antagande måhända en 15 à 20 år? Detta är ett tillvägagående, till hvilket jag för min del icke vill medverka; och jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed var öfverläggningen slutad. Jämlikt de yrkanden, som därunder förekommit, framställde herr talmannen proposition dels på godkännande af utskottets förslag till förevarande paragraf, dels ock på godkännande af samma förslag under det af herr Zetterstrand föreslagna villkoret; och förklarade herr talmannen sig anse den förstnämnda propositionen hafva flertalets mening för sig. Som votering likväl begärdes, blef nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren godkänner lagutskottets förslag till 1 § i lag om arrende af viss jord å landet inom Norrland och Dalarne, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt samma förslag under det af herr Zetterstrand föreslagna villkoret.

Voteringen utvisade 87 ja, men 121 nej; och hade kammaren alltså godkänt utskottets förslag under det af herr Zetterstrand föreslagna villkoret.

Härefter beslöt kammaren, att ett antagande af öfriga paragrafer af lagförslaget skulle ske allenast under enahanda villkor, som gjorts beträffande första paragrafen.

I ofvannämnda af herr *Zetterstrand m. fl.* afgifna reservation hade vidkommande *2* § yrkats, att däri förekommande orden »tio år» måtte på alla ställen ändras till »tjugu år».

Paragrafen föredrogs, hvarefter

Herr Widén yttrade: Herr talman! I denna paragraf stadgas det om minimitid för arrende af viss jord å landet inom Norrland och Dalarne. Norrlandskommittén föreslog för sin del en arrendetid af 20

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne. (Forts.)

år, det vill säga samma tid, hvilken, såsom vi veta, gäller med afseende å kronoegendomar, som utarrenderas såväl i Norrland som i det öfriga Sverige. Mot kommitténs förslag reserverade sig tre ledamöter, som inom kommittén närmast representerade bolagsintresset, nämligen herrar Clason, Kempe och nuvarande statsminister Lindman; dessa yrkade emellertid icke en så låg minimiarrendetid, som utskottet föreslagit, utan 15 år. De uttalade sig på följande sätt: »Af samma grunder som kommittén anse vi det önskvärdt att fastslå en ganska lång arrendetid, dock kunna vi ej finna det lämpligt att utsträcka denna tid utöfver 15 år.» Att det borde blifva en afsevärdt lång arrendetid, därom voro alltså alla öfverens. Skiljaktighet förefanns endast i fråga om man skulle taga 20 eller 15 år. Det förslag, som Kungl. Maj:t i fjol lade fram för Riksdagen, upptog 20 år, men denna tid nedsattes af lagutskottet till 10 år i öfverensstämmelse med hvad nu blifvit föreslagit af Kungl Maj:t och utskottet. Jag och en annan ledamot af utskottet reserverade oss i denna punkt, och Andra Kammaren följde oss och satte arrendetiden till 20 år. I enlighet härmed hafva nu samtliga ledamöter af Andra Kammaren reserverat sig vid denna punkt och yrkat, att arrendetiden måtte fastställas till 20 år, och för min del vill jag yrka bifall härtill. Det är, enligt mitt förmenande, en hufvudpunkt med afseende på den norrländska arrendelagen, att man får en tillräckligt lång arrendetid. Alla de förbättringar, som man genom arrendelagen tänkt sig få fram i afseende på nyodling, förbättrad skötsel af jordbruket och både det ena och andra, äro beroende på, att arrendatorn är verkligt intresserad för att uppdrifva gårdens afkastning, och för att han skall kunna blifva det, är det, enligt mitt förmenande, absolut nödvändigt, att han kan räkna på att få sitta kvar vid densamma en längre tid. Det är förnämligast på att detta ej nu är fallet, som jag skulle tro det beror att, såsom kommitténs utredning visar, jordbruket på bolagens gårdar är så dåligt i förhållande till hvad det är på böndernas gårdar; den omständigheten nämligen att, såsom kommittén uttrycker sig, »det typiska bolagsarrendet har en i hög grad provinsiell karaktär, som för produktionen är synnerligen menligt.» Det är detta man bör vara angelägen att få bort, och de erfarenheter man har af kronoarrendena peka, tror jag, i samma riktning. Med afseende på de kronoarrenden, som Konungens befallningshafvande i Jämtlands län har att sköta om, nämligen inom renbeteslanden, vill jag nämna, att man tänkt höja den nuvarande arrendetiden till 20 år just för att stärka arrendatorns intresse att förbättra sitt jordbruk och sin boskapsskötsel.

På grund af hvad jag nu anfört och då jag anser det vara synnerligen viktigt, att de norrländska arrendena få en mera stabel karaktär, yrkar jag att orden »10 år», som i denna paragraf förekomma tre gånger, måtte ändras till »20 år», och paragrafen sålunda komma att lyda:

»Upplåtelse på arrende skall ske för viss tid, ej understigande tjugu år, eller ock för arrendatorns lifstid; dock att aftal för viss tid, hvilket varit gällande tjugu år, må förlängas jämväl för kortare tid. Är icke arrendetiden så bestämd, som nu sagts, skall aftalet anses ingånget för en tid af tjugu år.»

Jag yrkar bifall till paragrafen, sålunda formulerad.

I detta anförande instämde herrar *Jansson* i Edsbäcken, *Wijk*, *Karlsson* i Fjäl, *Olsson* i See, *Anderson* i Baggböle, *Bromée* i Billsta, *Lundström*, *Hörnstén*, *Jonsson* i Lycksele, *Sundin*, *Carlsson* i Malmberget, *Berglund*, *Öberg*, *Hammarström*, *Ersson*, *Eriksson* i Rödsta och *Sehlin*.

Herr Lindblad i Närlunda: Herr talman! Eftersom det synes vara meningen, att man skall göra denna lag alldeles oantaglig, skulle jag också kunna vara hågad att yrka på 20 år, men jag anser det vara alldeles orimligt. Herr Widén har upplyst om, att sådana arrenden kunna förekomma, där icke någon arrendesumma betalas, inga hus byggas och kronan betalar utskylderna. Antag nu till på köpet att man råkat få en olämplig arrendator; då kunde det ändå vara något rimligt, att man åtminstone kan blifva af med honom på 10 år; skall man åter göra det absolut omöjligt att antaga lagen, bör man naturligtvis föreslå 20 år, ty i så fall sitter arrendatorn, trots det att han är olämplig, kvar dubbelt så lång tid. I mellersta Sverige anses en upplåtelse på 10 år fullt tillräcklig för att man skall kunna draga nytta af jorden och de förbättringar, som därpå nedlagts. Härifrån utgör visserligen kronojord undantag. Kronans boställen utarrenderas i regel på 20 år, men detta beror på, att man för hvarje gång utarrendering skall ske, får sätta i gång en dyrbar uppskattningsapparat, och äfven beträffande sådana boställen göras mången gång undantag, och man önskar nog ibland, att de skulle kunna utarrenderas på 10 i stället för 20 år. En arrendators intresse blir i allmänhet fullt tillvarataget med en arrendetid af 10 år.

Man bör se saken från båda sidorna och icke blott antaga, att man alltid får en utmärkt arrendator och alltid en dålig arrendegifvare, ty motsatsen kan inträffa. Ifall man fått en ytterst olämplig arrendator, tror jag det är nödvändigt, att möjlighet finnes att kunna blifva af med honom, och detta är så mycket nödvändigare i de delar af landet, där jordbruket kanske egentligen icke är någon lönande affär, utan där det mera är en sak, som man sträfvar att hålla uppe därför, att det är ett nationalekonomiskt intresse att hålla jordbruket vid makt så långt som möjligt. Men vinsten på jordbruket är allt annat än viss. Snarare är det visst, att jordbruket icke gifver någon vinst. Jag ber därför att fortfarande få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Widén: Herr talman! Blott några ord till svar å den siste talarens anförande. Hela hans anförande bar prägeln af något, som man så ofta får erfara vid diskussionen om denna fråga, och det är, att man tillämpar synpunkter, som gälla för de sydliga delarna af landet, äfven på norrländska förhållanden. Detta går icke an, mina herrar. Man måste väl ändå i dessa frågor lämna större vitsord åt norrländingarne själfva.

Hvad beträffar talet om att jordägaren bör hafva möjlighet att blifva af med en dålig arrendator, lämnar denna arrendelag förvisso de möjligheter därtill, som behöfvas. Vi komma längre fram till paragrafer, som handla om, huru jordägare kunna blifva af med arren-

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne. (Forts.)

datorer, som icke sköta sig ordentligt; och vi hafva också stadganden, som tala om, huru en arrendator, som vill, må kunna blifva kvitt sitt arrende. Det är således icke ur denna synpunkt nödvändigt att stanna vid en kortare arrendetid. Beträffande talarens yttrande om anledningen till den 20-åriga arrendetiden vid kronoarrenden, vill jag dock för min del tro, att det i allt fall ligger äfven en nationalekonomisk synpunkt under denna bestämmelse, nämligen den, att egendomarna skola bli väl skötta; och att den således icke har sin egentliga grund däri, att uppskattningen kostar så mycket och därför icke skulle kunna verkställas oftare än hvart tjugonde år.

För min del är jag bestämdt öfvertygad om — och det har vitsordats af alla där uppe i Norrland, som ha med jordbruk att göra och som jag talat med — *att längre arrendetid och däraf härflytande fastare ställning för arrendatorerna är det viktigaste som kräfves.* Nu är det mycket möjligt, att den siste talaren får rätt i att man icke kan få fram den 20-åriga arrendetiden, därför att Första Kammaren säger nej. Men vi skola väl ändock göra å vår sida allt hvad vi förmå.

Då herr Lindblad vidare talar om, att jordbruk i Norrland icke bär sig, så är detta naturligtvis icke riktigt, om vi taga hänsyn till största delen af den jord, hvarå jordbruk bedrifves eller kan bedrifvas. Då jag talade om kronohemman, å hvilka jordbruket måste drifvas fastän det ej bär sig, afsåg jag sådana, som äro belägna högst uppe i fjällen och som visserligen äro undantag. I den provins, jag tillhör, ha vi förvisso jordbruk, som, om de skötas, fullt kunna bära sig såsom jordbruk och lämna reveny, jämförlig med den från många jordbruk i södra delen af landet. Jag tror, att det är viktigt äfven ur den synpunkten att hålla jordbruket i Norrland uppe.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr Lindhagen: Till de af herr Widén anförda synpunkterna ber jag att få lägga ytterligare några.

Herr Widén sade, att man på denna fråga anlade synpunkter, som gälla för mellersta och södra Sverige. Nu skola vi erinra oss, att här är tal om jordbruk, som förr varit små självständiga bondejordbruk, och meningen är att såvidt möjligt söka återföra dessa till den självständighet de tidigare ägt.

I den petition, som norrländska arrendatorer aflämnat och som finnes införd i herr Karlssons i Fjäl motion, framhålla petitionärerna, att 20 års arrendetid för dem endast är ett surrogat. Hvad de behöfva är arrende på lifstid, ty endast på det sättet kunna de närma sig den självständiga ställning, som de förut haft och som det nu är meningen att åter förskaffa dem. Men skall man gifva dem blott hälften af hvad de behöfva, måste man gifva minst 20 år.

Herr Lindblad hör ju till dem, som sträfva för att småbonden skall själf äga sin jord. Det är ett steg på den vägen att gifva 20 års arrendetid, men det innebär ett afsteg på herr Lindblads egna principer att sätta den till endast 10 år. Herr Lindblad anmärkte vidare, att man kunde få olämpliga arrendatorer och att man icke kunde bli af med dem. Men om man skulle tillämpa denna synpunkt på små bondejordbruk, så kunde det hända, att en olämplig person

köpte ett sådant, och då skulle staten helst skilja honom från jordbruket. Saken är, att man måste betrakta arrendatorer såsom surrogat för små självständiga jordbrukare, och ur denna synpunkt äro 20 år snarare för litet än för mycket.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne. (Forts.)

Öfverläggningen var härmed slutad. Efter af herr talmannen gifna propositioner i ämnet biföll kammaren det af herr Widén under öfverläggningen gjorda yrkandet.

3—10 §§.
Godkändes.

Kungl. Maj:t hade föreslagit, att *11 §* skulle erhålla denna lydelse:

Har arrendatorn genom nyodling eller annan jordförbättring än sådan, som afser bättrande af brister efter ty i 8 § tredje stycket sägs, på ett varaktigt sätt förökat fastighetens värde, njute han ersättning därför af jordägaren, när fastigheten afträdes; dock att ersättning för nyodling ej utgår med mindre jordägaren lämnat skriftligt samtycke till nyodlingen eller arrendatorn före dess företagande hos jordägaren anmält sin afsikt att odla samt därvid angifvit platsen och de ungefärliga gränserna för det tillämnade odlingsområdet äfvensom genom intyg af behörig person styrkt, att området lämpar sig för odling. Behörig att utfärda intyg, som nu sagts, är i statens eller hushållningssällskaps tjänst anställd landtbruksingenjör, agronom eller jordbrukskonsulent, så ock annan, som Konungens befallningshafvande tillerkänt behörighet därtill.

Ersättning, som nu sagts, skall beräknas efter det ökade värde, fastigheten till följd af nyodlingen eller jordförbättringen kan anses äga, då den af arrendatorn afträdes; dock må ersättningen ej öfverstiga den för arbetets utförande nödiga kostnad.

Har arrendatorn i aftalet tillförsäkrats rätt till ersättning för förbättring i vidare mån än nu är sagdt, vare det gällande.

Enligt utskottets förslag skulle paragrafen lyda sålunda:

Har arrendatorn genom nyodling eller annan jordförbättring än sådan, som afser bättrande af brister efter ty i 8 § tredje stycket sägs, på ett varaktigt sätt förökat fastighetens värde, njute han ersättning därför af jordägaren, när fastigheten afträdes; dock att ersättning för nyodling ej utgår med mindre jordägaren lämnat skriftligt samtycke till nyodlingen.

Ersättning, som nu sagts, skall beräknas efter det ökade värde, fastigheten till följd af nyodlingen eller jordförbättringen kan anses äga, då den af arrendatorn afträdes; dock må ersättningen ej öfverstiga den för arbetets utförande nödiga kostnad.

Har arrendatorn i aftalet tillförsäkrats rätt till ersättning för förbättring i vidare mån än nu är sagdt, vare det gällande.

Herr *Zetterstrand m. fl.* hade i sin reservation yrkat, att paragrafen måtte antagas med den af Kungl. Maj:t föreslagna lydelsen.

Angående arrendelag för Norrland och Dalarne. (Forts.)

Efter föredragning af paragrafen yttrade:

Herr Zetterstrand: I denna paragraf har utskottet föreslagit en inskränkning till arrendatorernas nackdel. Då efter mitt förmenande den kungliga propositionen i detta fall har stora företräden framför utskottets förslag, tager jag mig friheten yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag, på sätt äfven samtliga reservanter från Andra Kammaren hemställt.

Vidare yttrades ej. Kammaren godkände Kungl. Maj:ts förslag.

12—16 §§.
Godkändes.

För *17 §* hade utskottet i likhet med Kungl. Maj:t föreslagit denna lydelse:

Kostnaden för tillträdessyn och för afträdessyn skola jordägaren och arrendatorn gemensamt vidkännas. Kostnaden för särskild syn skall gäldas enligt de i 21 kap. 3 § rättegångsbalken för kostnad i rättegång stadgade grunder.

Där ej annorlunda aftalats, må ej part förpliktats att till syneman gälda högre ersättning än som enligt resereglementet tillkommer nämndeman.

Herr *Karlsson* i Fjäl *m. fl.* hemställde i sin motion, att paragrafen (motsvarande 18 § i motionen) skulle lyda sålunda:

Kostnaden för tillträdessyn och för afträdessyn skall jordägaren vidkännas; dock att, när afträdessyn föranledts däraf, att arrendatorn jämlikt § 4 uppsagt arrendet före arrendetidens slut, arrendatorn skall gälda halfva synekostnaden. Kostnaden för särskild syn skall gäldas enligt de i 21 kap. 3 § rättegångsbalken för kostnad i rättegång stadgade grunder.

Där ej annorlunda aftalats, må ej part förpliktas att till syneman gälda högre ersättning än som enligt resereglemente tillkommer nämndeman.

Uti afgifven reservation hade herr *Lindhagen* föreslagit, att paragrafen skulle erhålla den i herr Karlssons i Fjäl m. fl. motion angifna lydelsen.

Sedan paragrafen föredragits, lämnades på begäran ordet till

Herr Karlsson i Fjäl, som yttrade: Jag skall be att få yrka bifall till den formulering, som af mig och mina medmotionärer gifvits denna paragraf.

Vidare anfördes ej. Sedan herr talmannen framställt propositioner i ämnet, godkände kammaren den lydelse af paragrafen, som i den af herr Karlsson i Fjäl med flere afgifna motionen föreslagits för den i motionen upptagna 18 §.

18—31 §§, slutstadgandet, ingressen och rubriken.
Godkändes.

Utskottets hemställan förklarades besvarad genom kammarens här ofvan antecknade beslut.

§ 10.

Härefter föredrogos hvartdera för sig lagutskottets utlåtanden:

n:o 69, i anledning af väckta motioner med förslag till lag angående förekommande af vanhäfd å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne; och

n:o 70, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt tillämpning af hvad i lagen den 25 april 1907 om inskränkning i rätten att erhålla laga skifte är stadgadt.

Hvad i dessa utlåtanden hemställts bifölls af kammaren.

§ 11.

Om ändring i lagen om straffarbetes och fängelsestraffs verkställande i enrum.

Till behandling företogs vidare lagutskottets utlåtande, n:o 71, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag, innefattande ändring i 7 § af lagen angående straffarbetes och fängelsestraffs verkställande i enrum den 22 juni 1906.

Genom en den 9 nästlidne april aflåten proposition, n:o 175, hvilken af båda kamrarna till lagutskottet hänvisats, hade Kungl. Maj:t, under åberopande af propositionen bilagda, i statsrådet och högsta domstolen förda protokoll, föreslagit Riksdagen att antaga följande förslag till lag, innefattande ändring i 7 § af lagen angående straffarbetes och fängelsestraffs verkställande i enrum den 22 juni 1906:

Med ändring af hvad 7 § i lagen angående straffarbetes och fängelsestraffs verkställande i enrum den 22 juni 1906 innehåller häremot stridande, varder, beträffande sådan fånge, som i nämnda § sägs, förordnadt som följer:

Vill fånge afsända skrift, som kan antagas vara ämnad att offentliggöras, skall, ehvad skriften är affattad såsom bref eller ej, fängelsets styresman öfverlämna den till tillsyningsmannen eller, där sådan ej finnes, Konungens befallningshafvande. Tillsyningsmannen eller befallningshafvanden har att bestämma, huruvida skriften får afsändas; och må tillstånd vägras i hvarje fall, då skriften är af anstötligt innehåll eller dess offentliggörande eljest finnes olämpligt.

Utskottet hemställde, att förevarande proposition måtte af Riksdagen bifallas.

Vid utlåtandet hade emellertid fogats reservation af herrar *Zetterstrand, Widén, Lindhagen, Jansson* i Edsbäcken, *Pettersson* i Södertälje, *Ersson, Nordin* och *Persson* i Malmö, hvilka ansett, att utskottet bort

Om ändring i lagen om straffarbetes och fängelsestraffs verkställande i enrum. (Forts.)

hemställa, att Kungl. Majts förevarande proposition icke måtte af Riksdagen bifallas.

Efter uppläsandet af utskottets hemställan begärdes ordet af:

Herr Zetterstrand, som yttrade: Jag tillåter mig att under åberopande af de skäl, som anförts i den vid utlåtandet fogade reservationen, yrka afslag på Kungl. Maj:ts proposition.

Vidare anförde:

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet Albert Petersson: Herr talman, mina herrar! Det är med verkligt bekymmer, som jag af lagutskottets utlåtande inhämtat, att samtliga utskottets ledamöter från denna kammare funnit sig böra hemställa om afslag på Kungl. Maj:ts proposition och att sex af dem anföra såsom skäl härför, att nu gällande lagbestämmelser, om de rätt tolkas och tillämpas, äro tillräckliga till förekommande af de missförhållanden, som visat sig. Ja, mina herrar, vore detta riktigt, så hade Riksdagen aldrig blifvit besvärad med denna proposition. Om den nu gällande lagen verkligen lämnade medel att förekomma sådana händelser, som timade i höstas, så skulle dessa medel också blifvit använda. Men det är i stället så, att hvad som skedde i höstas på ett mer än vanligt skarpt sätt klargjort, att här föreligger en brist i nu gällande lag, en brist, som måste afhjälpas, om det skall stå till att trygga ordningen.

Jag ber om ursäkt, att jag en stund måste uppehålla mig vid dessa saker, men det är af ganska stor vikt, att en gång ställningen i detta ämne blir fullt klar.

Bristen i lagen är den, att den icke tydligt angifver, huru sådana litterära alster, som en fånge författar i fängelset på grund af den honom i lag medgifna rätt att själf välja sitt arbete, skola anses och behandlas: om de skola anses såsom alster af arbete och bedömas efter hvad därom är stadgadt, eller om de skola anses såsom bref och därom gällande bestämmelser på dem tillämpas.

Det blir en väsentligt olika befogenhet, som tillkommer myndigheterna i det ena fallet eller i det andra. Om en dylik från fängelset utgående uppsats skall behandlas som bref, skall den granskas af fångvårdsmyndigheterna, som ha att se till, att den icke innehåller något ohöfviskt eller något, hvaraf ordningen eller säkerheten inom fängelset kan äfventyras — och med den bestämmelsen kan man ju nödtorftigt hjälpa sig. Om åter dessa uppsatser anses som alster af arbete, ha fångvårdsmyndigheterna icke att med dem taga annan befattning än med hvilket annat alster af arbete som helst, exempelvis något handtverksalster, som en fånge förfärdigar. De skola se till, heter det härom, att fångens rätt att välja arbete icke missbrukas till brottsliga företag, och denna bestämmelse har ansett icke medgifva, att skriften hålles tillbaka i annat fall än då den direkt äfventyrar säkerheten inom själfva fängelset.

I allmänhet har nog hos de personer, som haft med dessa saker att göra, den uppfattningen gjort sig gällande, att sådana skriftliga

Om ändring i lagen om straffarbetes och fängelsestraffs verkställande i enrum. (Forts.)

uppsatser skola behandlas som bref, och, som jag nämnde, med den uppfattningen skulle man möjligen kunna reda sig. Men olyckligtvis har just fångvårdsstyrelsen den motsatta uppfattningen och har genomfört denna vid fängelseinrättningarna, så att därifrån nu släppes ut allting, som skall tryckas, innehållet må vara hurudant som helst — blott ej ordningen och säkerheten inom fängelset äfventyras. Däraf dessa upprepade, beklagliga ofog, som väckt så mycken förargelse i landet.

Men — säger man — om nu regeringen har den uppfattningen, att fångvårdsstyrelsen tillämpar lagen oriktigt, hvarför ingriper ej regeringen för att tvinga fram en riktig tillämpning? Jag går nu att undersöka denna fråga för att därigenom klargöra, huru kärran kunnat åka ner i dyn så djupt, att en lagbestämmelse behöfves för att få den upp igen.

Hvad skulle regeringen göra? Två medel kunde anses möjliga: 1) ett reskript till fångvårdsstyrelsen eller cirkulär till fångvårdstjänstemännen med förståndigande att dessa alster af litterär verksamhet skola anses och behandlas såsom bref eller 2) ett åtal mot fångvårdsstyrelsen eller någon dess underordnade för oförstånd vid tillämpningen af verkställighetslagen. Båda vägarna hafva varit ifrågasatta, men måst öfvergifvas.

Ett reskript om lagens rätta tillämpning möter betänklighet redan därutinnan, att här gäller en af Konungen och Riksdagen stiftad lag. Den skall tillämpas af vederbörande myndigheter efter hvad de anse den innebära enligt *sin* uppfattning af densamma. Och det gör nu fångvårdsstyrelsen. Frågan om rätta tolkningen af en lag tillkommer domstol och ej administrativ myndighet. Det skulle alltså *kunna* hända, att fångvårdsstyrelsen på ett sådant reskript svarade: Enligt vår uppfattning har lagen en annan innebörd, och vi anse oss tillämpa lagen riktigt; ha vi misstagit oss, så åtala oss, det blir sedan domstolens sak att pröfva hvem som har rätt. Att något sådant vore att förutse, kan antagas däraf, att fångvårdsstyrelsen uppfattar hela denna fråga såsom rörande tryckfrihetsförordningen, således såsom en grundlagsfråga, hvarom mera nedan.

Men värre än detta är, att fångvårdsstyrelsen verkligen har sådana skäl för sin uppfattning, att styrelsen kan anse densamma vara af Kungl. Maj:t och Riksdagen godkänd.

År 1879 begärde utgifvaren af Svensk handels- och industritidning, som satt i fängelse för tryckfrihetsbrott, att få sända artiklar till sin tidning. Fångvårdsstyrelsen vägrade. Men han klagade hos Kungl. Maj:t och Kungl. Maj:t förklarade, att N. N. icke kunde förvägras att sitt arbetes alster från fängelset utlämna och att anledning saknats att ovillkorligen, och utan att missbruk varit att anmärka, vägra N. N. att utsända skriftliga alster. Därför upphäfdes förbudet.

Detta beslut innefattar visserligen enligt min mening ej annat, än att något generellt förbud a priori mot skriftliga uppsatsers utsändande från fängelserna ej bort gifvas. Men fångvårdsstyrelsen har tolkat det så, att uppsatser skola behandlas såsom alster af arbete och släppas ut utan afseende å innehållet, blott ej fängelsets säkerhet äfventyras.

Så kommer jag till en riksdagsskrifvelse af år 1890.

Om ändring i lagen om straffarbetes och fängelsestraffs verkställande i enrum. (Forts.)

På hemställan af lagutskottet — föranledd af enskild motion — beslöt Riksdagen en skrifvelse till Kungl. Maj:t med begäran, att Kungl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, huruvida icke någon inskränkning kunde finnas lämplig i nu gällande stadganden om rätt för den, som undergår fängelsestraff, att själf förskaffa sig tjänligt arbete.

Riksdagen åsyftade *då* detsamma som Kungl. Maj:t *nu*, ehuru man tänkte på en annan väg för att nå målet. I den motion, som föranledde denna riksdagsskrifvelse heter det:

»Stadgandet om fängelsefångars rätt att välja arbete tillintetgör det ändamål, som med straffet åsyftas, om den, som för brott mot tryckfriheten gjort sig skyldig till frihetsstraff, tillåtes att jämväl från fängelset sprida, bland allmänheten, sina samhällsupplösande läror. Visserligen stadgas i ofvannämnda förordning, att fängelsets styresman äger tillse, att den fången medgifna rätt att sysselsätta sig med självfaldt arbete icke må till brottsliga företag missbrukas. Men denna föreskrift har visat sig icke utgöra ett tillräckligt korrektiv mot de för samhället vådliga olägenheter, jag jämväl med min motion önskar få undanröjda. Man kan ju icke heller fordra, att fängelsernas styresmän i alla förekommande fall skola kunna bedöma, hvad som kan hänföras till brottsliga företag».

Riksdagsskrifvelsen upptager det nu anförda och tillägger vidare: »Riksdagen har ej kunnat undgå att erkänna riktigheten af hvad sålunda blifvit anmärkt. Då sålunda nu gällande lagstiftning icke lägger hinder i vägen för en person att i fängelset fortsätta en verksamhet, för hvars utöfning på brottsligt sätt han undergår bestraffning, och ett sådant förhållande uppenbarligen står i strid med straffets ändamål» — så gjorde Riksdagen den hemställan, jag förut nämndt.

Då Riksdagens skrifvelse inkom till Kungl. Maj:t, infordrades fångvårdsstyrelsens yttrande däröfver.

I detta yttrande anförde fångvårdsstyrelsen:

att litterär verksamhet måste anses såsom ett tjänligt arbete (ur fångvårdssynpunkt);

att uttrycket »brottsliga företag» icke kan göras liktydigt med en författares verksamhet, som möjligen kan träffas af påföljd för tryckfrihetsmissbruk;

att fängelsetjänstemännen icke kunna anses lämpliga att utöfva censur.

Men dessutom låter fångvårdsstyrelsen tydligen förstå, att enligt dess uppfattning 86 § regeringsformen lägger hinder i vägen för en sådan tolkning af gällande rätt, att från fängelserna utgående skriftliga arbeten skulle kunna underkastas någon slags censur.

Ärendet föredrogs inför Kungl. Maj:t först 1902. Dåvarande justitieministern hemställde »under åberopande, i hufvudsak af hvad fångvårdsstyrelsen anfört», att Riksdagens framställning ej måtte föranleda vidare åtgärd. Och detta blef Kungl. Maj:t beslut.

Hvad tro herrarne, att det är möjligt att göra mot sådana dokument, som jag nu refererat?

Jag skall nu uppehålla mig något vid tillämpningen af ifrågavarande bestämmelser under senare åren.

1906 aftjänade en journalist — jag kan kalla honom A — fängelsestraff å Ystads kronohäkte. Han skref tidningsartiklar till Nya

Om ändring i lagen om straffarbetes och fängelsestraffs verkställande i enrum. (Forts.)

folkviljan och till Brand under titeln »Inlägg i proletariatets frigörelsekamp». Bland dessa var en artikel med rubrik »Unga proletärkvinna», som tillsyningsmannen vägrade befordra vidare. A klagade och fångvårdsstyrelsen fann artikeln icke sådan, att A genom dess författande kunde anses hafva »till brottsliga företag missbrukat rätten att med tjänligt arbete sig sysselsätta», och bestämde, att den skulle afsändas.

Samma år aftjänade en journalist — vi kunna kalla honom B — fängelsestraff i Malmö. Han begärde och erhöll för sin verksamhet en mängd dagliga tidningar. Om jag nämnde dessa tidningar vid namn, skulle herrarne nog få klart för sig, i hvilken riktning denna verksamhet gick. I det bref, däri fångvårdsstyrelsen medgaf hans begäran, uttalade fångvårdsstyrelsen, att »den vederbörande åliggande tillsyn, att fängelsefånges rätt att med tjänligt arbete sig sysselsätta ej missbrukas till brottsliga företag, måste lämpas efter gällande tryckfrihetslags undantagslösa bestämmelse om hvarje svensk mans rättighet att utan några af den offentliga makten i förväg lagda, af tryckfrihetsförordningen ej föreskrifna hinder utgifva skrifter».

Kom så den bekanta händelsen med Hinke Bergegren. Han undergick straff på Ystads kronohäkte — icke för tryckfrihetsbrott utan för försök att förleda till ohörsamhet mot lag och laga myndigheter. Han fick sig då tillsänd den beslagtagna skriften »Draksådd» — i förbigående vill jag nämna att det var ett författareexemplar, tillställdt Bergegren genom fängelsedirktören, men innan beslutet om kvarstad var bekant. Denna skrift refererade och rekommenderade Bergegren genom en artikel i Brand, hvilken väckte uppseende och indignation. Han skref föröfrigt regelbundet i hvarje nummer artiklar, som hade till rubrik »Från min salong».

Förhållandet föranledde ingripande från dels justitiekanslerns, dels min sida.

Justitiekanslern vände sig mot styresmannen för fängelset med begäran om förklaring, huru dessa artiklar kunde släppas ut. Justitiekansleren fann emellerid, att intet kunde åtgöras. De underordnade fångvårdsmyndigheterna hade handlat i full öfverensstämmelse med fångvårdsstyrelsens uppfattning och förordnanden.

För egen del vände jag mig mot fångvårdsstyrelsen. I de utlåtanden, som i denna sak afgåfvos, fick fångvårdsstyrelsen ytterligare tillfälle att precisera sin ställning. Styrelsen anförde bland annat: »Då en skrifts brottslighet eller obrottslighet enligt tryckfrihetsförordningen endast får pröfvas af jury, kan bestämmelsen om 'brottsliga företag' icke fattas så, som skulle fängelsets styresman äga därom döma. Enär grundlagarna skola efter deras ordalydelse i hvarje särskildt fall tillämpas och någon förklaring af dessa lagar icke får stadgas, utan, på sätt som vid ändring af dem iakttagas bör, har styrelsen varit och är alltjämt förhindrad att för underlydande fångvårdsmyndigheter utfärda några som helst bestämmelser, som innebära tolkning af tryckfrihetsförordningen.»

Och på ett annat ställe förklarar fångvårdsstyrelsen: »Styrelsen menar med 'brottsliga företag' yttre, straffbara dåd, stämplingar eller andra *tryckfriheten ej berörande åtgärder*. till hvilka möjligheter

Om ändring i lagen om straffarbetes och fängelsestraffs verkställande i enrum. (Forts.)

kunde finnas i följd af den förbindelse med yttervärlden, fången ägde genom rätten att själf skaffa sig arbete». —

Fångvårdsstyrelsens ställning är således klar och bestämd. Fången har rätt — grundlagsenlig rätt menar styrelsen — att från fängelset afsända hvilka upproriska, förrädiska, smädliga eller eljest mot tryckfrihetsförordningen brottsliga artiklar som helst; blott de icke sätta fängelset i fara. Sedan blir det vederbörandes sak att i tryckfrihetsväg beifra detta.

I enlighet härmed förfares ock nu vid fängelserna. Tillsyningsmannen vid Ystads kronohäkte vägrade till en början Hinke Bergegen att afsända några af hans Brand-artiklar, men sedan han fått kännedom om fångvårdsstyrelsens förutnämnda cirkulär, afstod han från vidare ingripande — allt släppes ut. Angående den praktiska betydelsen häraf kan nämnas, att under åren 1906 och 1907 i fängelserna suttit 9 fångar, som sysselsatt sig med skriftställeri.

Utaf hvad jag nu anfört, särskildt angående 1890 års riksdagsskrifvelse och Kungl. Maj:ts beslut i anledning däraf, torde kammaren finna, att de skildrade missförhållandena icke kunna rättas genom ett administrativt *reskript*. Ännu mindre skulle det löna sig att anställa ett åtal. En hvar, som har ett omdöme i dessa frågor, måste genast inse, att ett sådant icke skulle leda till något resultat. Jag skulle därför vara de ärade reservanterna tacksam, om de ville säga mig, på hvad sätt den af dem omordade »rätta tillämpningen af gällande lag» skall framtvingas. De skulle nog som jag komma till det slut, att här behöfves ett lagstadgande, som fyller ut det nu bristfälliga och otydliga.

Jag måste nu äfven uppehålla mig något vid lagförslagets positiva innehåll och därvid till en början upptaga till skärskådande den grundlagssynpunkt, som fångvårdsstyrelsen funnit sig böra anlägga i hithörande frågor och för hvilken jag förut redogjort.

Vore denna synpunkt riktig, så vore gärdet uppgifvet. Men den är icke riktig. Man glömmer, när man resonerar som fångvårdsstyrelsen, att när tryckfrihetsförordningen talar om »hvarje svensk man», så förutsätter den, att denne »svenske man» jämväl är i den ställning, att han faktiskt kan tillgodogöra sig den honom grundlagsenligt tillförsäkrade rätten att utgifva skrifter. Icke kan en å hospital inspärrad dåre åberopa sig på tryckfrihetsförordningen för att få sina skrifverier utsända, och icke heller kan den göra det, som genom brott förverkat sin personliga frihet och i fängelset afstänges från beröringen med den yttre världen. För mig synes denna mening så uppenbart riktig, att något resonemang därom ej vidare tarfvas. Men saken är af allra största vikt, och jag vill därför åberopa några auktoriteter.

Våra statsrättslärare Rydin och Naumann äro ense därom, att bestämmelserna om behandlingen af fångar och deras arbeten intet har att göra med tryckfrihetsförordningen.

De fem justitieråd, som granskat det föreliggande förslaget, äro ense därom — och det ha de uttryckligen uttalat — att tryckfrihetsförordningen icke lägger något hinder i vägen för ett ordnande af saken i förslagets anda. Justitiekanslern säger: »Den offentliga makten

Om ändring i lagen om straffarbetes och fängelsestraffs verkställande i enrum. (Forts.)

får ej lägga hinder i vägen för svensk man att utgifva skrifter, men det säges *icke*, att den offentliga makten skall *lämna svensk man biträde att utgifva skrifter*, för den händelse han försatt sig i den ställning, att han icke kan detta utan att biträde därtill lämnas honom.» Och vidare: »att få skriften tryckt och lagd under allmänhetens ögon, det kan han icke utan biträde af fängelsets tjänstemän — men detta har tryckfrihetsförordningen icke garanterat honom.»

Hvad därefter angår den rent formella sidan, vill jag säga följande. Uppenbarligen är det likgiltigt, om stadgandena inarbetas i verkställighetslagen eller gifvas formen af en fristående lag. Det senare har funnits vara det lämpligaste.

I realiteten har lagen affattats så, att minsta möjliga hinder lagts på fångars rätt till litterär verksamhet, just ur den synpunkt, herr Branting vid remissdebatten framhållit, att icke mer än som är oundgängligen nödigt afskära förvärfvet för det dagliga brödet. Hvad som begäres, är hvad som nödvändigt behöfves för att upprätthålla statens värdighet och straffets allvar, icke mera.

Hvad som skall vinnas genom förslaget är, att författarskap bestämdt angifves vara likställdt med annat arbete, att således artiklar till tryckning skola behandlas som alster af arbete, och icke såsom bref. Men därjämte stadgas, att dessa skrifter skola granskas *icke* af fängelseföreståndaren utan af Konungens befallningshafvande eller tillsyningsmännen just för att vinna en mera upplyst och kompetent myndighet för granskningen. Således: i fången-författarens intresse har granskningen anförtrotts åt Konungens befallningshafvande eller tillsyningsmannen. Detta utgör just en garanti för att skriften ej vägras utträde i världen i andra fall, än där fullgoda skäl föreligga. Fångvårdsstyrelsen har själf vitsordat, att fängelsedirektören icke kan anses såsom lämplig granskningsmyndighet.

Reservanterna anmärka mot lagstadgandet, att det är alltför sväfvande och lämnar alltför stort utrymme för olika och växlande uppfattningar hos de administrativa myndigheterna — en kautschuksparagraf säger herr Branting i sitt anförande vid remissdebatten. Man talar, som om här vore fråga om fria medborgares rättigheter i stället för om friheter, som man generöst lämnar en fånge, som undergår straff. Och en annan sak: här är ju icke fråga om att konfiskera fångens litterära manuskript. Han må offentliggöra detta bäst han gitter, sedan han slutat straffet. Här är blott fråga om hvad som skall offentliggöras *från fängelset*, och därutinnan måtte väl staten böra ha något att säga.

Det är en mycket blygsam befogenhet, som nu ifrågasättes, vida mindre än hvad från många håll påyrkats. Som jämförelse kan jag ju få angifva, hur det lagstadgas i Frankrike, som ju har namn om sig att vara ett fritt land.

I början af detta år utfärdade m:r Clémenceau till prefekterna »ordningsregler för anarkistiska fångar». Däri heter det:

»Genom åtskilliga meddelanden, som jag fått från några af Edra kolleger eller från Eder själfva och från direktörerna för korrektionsdistrikten, erfar jag, att det sätt, hvarpå ordningsreglerna tillämpas i vissa anstalter, tillåter fångarna att af fängelset göra en verklig härd

Om ändring i lagen om straffarbetes och fängelsestraffs verkställande i enrum. (Forts.)

för den anarkistiska agitationen och därifrån fortsätta den propaganda, som gifvit anledning till deras fällande. Ett sådant sakernas tillstånd får ej tolereras. Ni skall uppmana direktören för korrektionsdistriktet att ej glömma, att för afsändandet och mottagandet af bref, meddelanden och annat de politiska fångarna, till hvilken kategori de än höra, äro liksom de andra fångarne underkastade regeln om censur. Granskningsbevis bör ej i något fall ges för brefväxling, som innehåller agitationsupprop, upproriska förslag, försvar för handlingar, som falla under lagen, — — —. Ingen tidningsartikel, som af dem författas, skall sändas till sin bestämmelseort, — — —. Förteckningen öfver de tidningar, som fångarna önska erhålla, skall först underställas mig, innan tillstånd lämnas.»

Som herrarna höra, är man där icke så rädd för att taga i med allvar för att bereda respekt för fängelset.

Jag tror mig nu ha visat, att det verkligen behöfves en lagbestämmelse för att råda bot på dessa förhållanden, som vi nog alla erkänna vara missförhållanden. Man torde äfven kunna erkänna, att hvad som nu föreslås ej är mer än som oundgängligen kräfves för ändamålet. Jag vågar därför hoppas, att kammaren antager lagen. Under alla förhållanden har *jag* fyllt en plikt, då jag lagt fram den. Faller den, så är regeringen utan skuld för hvad som följer därefter, om eländet fortfar.

Herr Branting: Det var i den långa och delvis intressanta redogörelse för denna frågas förhistoria, som vi nyss här hört, åtskilliga punkter, som föreföllo mig vara af en särdeles egendomlig beskaffenhet.

Herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet klargjorde i början af sitt anförande, att här föreligger en stor skillnad mellan två alternativ, det ena att man betraktar det litterära alstret af en fånges verksamhet såsom jämnställdt med de alster, som han kan åstadkomma t. ex. i industriell verksamhet, och det andra att man betraktar hans skrifvelser från fängelset såsom bref. Han medgaf, icke en utan två gånger, att »man kan hjälpa sig», om man betraktar fångens ifrågavarande alster såsom bref. Nu trodde jag, att på detta skulle följa någon bevisning för att det vore rent omöjligt att behandla eller betrakta dessa skrifvelser från fängelserna såsom bref. Men sedermera var herr statsrådet inne på andra resonemang, polemiserade med fångvårdsstyrelsen och utförde vidare denna polemik i en riktning, som han i åtskilligt — jag skall ärligt bekänna detta — nog kan hafva haft rätt mycket fog för. Men det första kom bort i den stora allmänna uppgörelsen, och det synes mig dock vara en sådan hufvudsak, att det icke får på detta sätt bortfalla.

Hur går det i verkligheten till? Jo, såvidt jag har mig bekant, så går det till så — så gick det åtminstone till för cirka 18 år sedan, då jag gjorde bekantskap med en af dessa fängelseregimer, som dömd för tryckfrihetsbrott —, att det, som skrefs, vare sig det var t. ex. öfversättning, eller det gällde rent neutrala områden, eller om det var artiklar af mera dagspolitiskt innehåll, alltsammans behandlades precis på samma sätt som de enskilda bref man skref, alltsammans ham-

Om ändring i lagen om straffarbetes och fängelsestraffs verkställande i enrum. (Forts.)

nade hos direktören för hans granskning och för hans vidare bestämmande, huruvida det var af den art, att det kunde genomsläppas censuren eller icke. Det var således i praktiken då alldeles ingen skillnad gjord på sådant sätt, som herr statsrådet här velat göra gällande, och hvarpå han byggt en stor del af sin bevisföring, om att man icke skulle kunna få behandla dessa alster såsom bref. Men icke nog därmed. Efter hvad jag har mig bekant, så tillämpas, som jag tror, fortfarande alldeles samma bestämmelser. Det var en utgifvare af en tidning här i Stockholm, som nyligen blef dömd till fängelsestraff på kortare tid för ett tryckfrihetsbrott, och när han tagit in i sin cell på Långholmen, blef han någon af de första dagarna nedkallad till direktörens rum, där han utaf en tjänsteman i fångvårdsstyrelsen underrättades om, att hans ansökan — numera måste sådan göras, om man vill hålla vissa tidningar — vore beviljad, och att han naturligtvis hade den gängse rätten att skrifva. Men tjänstemannen gjorde på samma gång en *hemställan* till fången, att han icke skulle behandla sådana slags brännbara och anstötliga ämnen, som kunde anses vara mindre lämpligt att han skref i och skulle skickas ut från fängelset. Härpå svarade då fången, att detta naturligtvis var en förutsättning, från hvilken han hela tiden gått ut, och så var därmed den saken klar. Hans artiklar till den tidning, hvari han medarbetade, gingo precis som allt annat, som kom ut ifrån hans hand, genom brefgranskningen hos direktören. Det vållade ju, såsom i andra fall, något uppskof, men det gick dock för sig, därför att det blott var *en* instans, som det hela hade att passera.

Nu är det emellertid framhållet af herr justitieministern, att detta icke längre skulle kunna gå för sig, och emedan detta system icke skulle kunna gå för sig, skall man gå öfver till en sådan, jag vågar vidhålla det uttrycket, kautschukbestämmelse som den, som här står i den föreslagna lagen, där det heter att tillstånd må »vägras i hvarje fall, då skriften är af anstötligt innehåll eller dess offentliggörande eljes synes olämpligt.» Det är således inte längre nog, såsom jag förut redan vid remissen af den kungliga propositionen framhöll, med blott en granskare å samhällets vägnar öfver dessa skrifvelser, det skall bli två. Därmed kommer i många fall ett betydligt försenande att förorsakas, då skrifvelserna skola passera ifrån fängelset till länsstyrelsen, måhända i en annan stad, för granskning. Men det är icke nog med detta, sedan skall denne granskare ha befogenhet, att utan något annat skäl, än att han för sin personliga del finner det »olämpligt» att skrifvelsen får komma ut, kunna stoppa den.

Jag förstår, att, om man står på en sådan ståndpunkt, som herr justitieministern tydligen intager, då är en till fängelse dömd journalist egentligen fullständigt rättslös; han har, som orden föllo, »icke något anspråk». På hvad, mina herrar? Jo på ingenting annat, än att han skall kunna få precis som alla andra till enkelt fängelse dömda fortsätta med sitt arbete och begagna sig af sin arbetskraft i den riktning, som han förut ägnat sig åt. Det är *det* anspråket, som herr justitieministern uppenbarligen anser oberättigadt från journalistfängelsefångens sida. Han betraktar honom såsom en sådan person, hvilken får hvarje sådant medgifvande som en gunst och nåd, och

Om ändring i lagen om straffarbetes och fängelsestraffs verkställande i enrum. (Forts.)

det är klart att ett sådant medgifvande af gunst och nåd tackar man för, vare sig det är större eller mindre, då det icke är något, som man kan göra anspråk på. Men här är dock fråga om *likställighet*, en grundsats, som man icke bör under en tillfällig stämning kasta bort, här är också fråga om, huruvida man bör hålla fast vid den grundsats, som är uttryckt i anmärkningarna från två bland de fem justitieråd, som yttrat sig om denna sak, nämligen att det bör tillses att genom bestämmelserna »icke göres större inskränkning i fängelsefånges rätt enligt förenämnda sjunde paragraf att själf förskaffa sig lämpligt arbete, än som nödvändigt påkallas af förhållandena, enär hvarje sådan inskränkning i någon mån medför ett minskande af den nu förefintliga skillnaden mellan de båda straffarterna fängelse- och straffarbete.» Något sinne för att det borde vara något vidmakthållande af den artskillnaden mellan dessa båda straffarter — det spanade jag förgäfves efter i herr justitieministerns långa anförande. Det synes mig, att han på den punkten ställer sig så, att man bör anse som ett längesedan förflutet idealtillstånd den tid och den uppfattning, då man menade, att en person, som på grund af en politisk förseelse dömts till fängelsestraff, därmed egentligen icke ådömts annat än frihetens förlust. Efter de principer och de maximer, som råda hos den regering, som räknar den nu varande justitieministern som en af sina pelare, blir det tydligen helt andra slags grundsatser, som komma fram i dessa afseenden.

Herr justitieministern anförde hvad som uti det fria Frankrike, ifrån den radikala regeringen med Clémenceau i spetsen har stipulerats i afseende å fängelsefångars behandling och de inskränkningar i friheten gentemot den anarkistiska agitationen, som där ha genomförts. Denna samma sak har blifvit införd i Posttidningen, och därigenom känner jag något till den. Jag beklagar endast, att herr justitieministern slöt sitt citat något tidigare, än jag tror att han hade bort göra, för att ge en riktig bild af de förhållanden, under hvilka de politiska fångarna lefva i Frankrike, jämförda med de förhållanden, som råda här hos oss. De inskränkningar, som Clémenceau här förordade — och som visserligen icke stå i allra minsta samklang med de teorier, hvilka den forne oppositionsmannen Clémenceau på sin tid dref — de inskränkningarna sluta dock med följande karakteristiska ord: »Om umgänget med de öfriga fångarna, såsom det rapporterats till mig, ger anledning till utöfvande af propaganda, om det gifver något tillfälle att framkalla oordningar bland medfångarne, måste man genast göra slut på detta missbruk, och i enlighet med § 4 i fängelseförordningen af 1890 skall fången placeras i cell eller i afskildt rum». Där ser man litet i blixtbelysning, huru det faktiskt är i de franska fängelserna. Inskränkningarna äro vidtagna här enligt ett cirkulär från ministerpresidenten i afseende på dessa fångars beröring med yttervärlden, men den frihet de politiska fångarna där ha, och som faktiskt gör deras internering till intet annat än frihetens förlust, som medger dem möjlighet att röra sig ganska fritt inom fängelsets område och till samspråk med andra fångar och att anskaffa sig bekvämligheter i många afseenden, den föll det honom icke in att inskränka, för så vidt icke alldeles särskilda missbruk vore att befara. Hos oss är

det ett helt annat förhållande. De politiska fängelsefångarna äro från början likställda med vanliga fängelsefångar. Här hos oss är fängelsefången från början innesluten i den cell, hvilken framställes såsom ett afskräckande spöke för dessa franska anarkister, ifall de skulle drifva sin fortsatta propaganda bland medfångar i fängelset alltför långt. Här hos oss kan minsann icke komma i fråga, att det blir några samtal och något samrådan mellan fångarna om vare sig det ena eller det andra, utan detta är förebyggdt från början, därigenom att fängelsestraffen gjorts så stränga. Nu kommer ytterligare till denna skärpning, som man icke känner i de franska fängelserna, den fullkomliga godtyckligheten, satt i system, i form af det förslag, som herr justitieministern här framlagt.

Om ändring i lagen om straffarbetes och fängelsestraffs verkställande i enrum. (Forts.)

Jag vill vädja till Andra Kammaren att icke låta sig förledas af ögonblickets stämning, utan tänka sig för, hvad vi besluta i detta afseende, om vi vilja vara med om att gifva ett sådant godtyckligt förmynderskap åt Konungens befallningshafvande, att hvar och en af dem äger efter sitt hufvud bedöma, huruvida en tryckfrihetsfånges skrifvelser kunna finnas lämpliga eller »olämpliga» att släppas ut. Jag vill för min del icke vara med om detta.

Jag hemställer herr talman, om afslag på utskottets förslag.

Häruti instämde herrar *Persson* i Malmö, *Lindberg*, *Lindley*, *Tengdahl*, *Carlsson* i Malmberget, *Leksell* och *Lindblad* i Göteborg.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet Albert Petersson: Jag skulle icke taga kammarens tid ytterligare i anspråk, om jag icke ansåge det alldeles nödvändigt, att intet som helst missförstånd får äga rum, när kammaren går att fatta sitt beslut i denna fråga. Herr Branting anser, att dessa skriftliga uppsatser böra behandlas såsom bref, och frågar: »hvarför kunna Ni icke behandla dem såsom bref?» Härpå svarar jag, att hela min bevisföring gått ut på, att vi nu kommit till den punkt, att det är omöjligt att på administrativ väg åstadkomma, att dessa skrifter behandlas såsom bref. Det följer först och främst utaf Kungl. Maj:ts förutnämnda utslag af 1879, och det följer vidare af Riksdagens skrifvelse af 1890 och Kungl. Maj:ts därpå gifna svar. Härigenom är det fastslaget, att dessa skrifter skola behandlas såsom andra alster af arbete, och fångvårdsstyrelsens upprepade cirkulär gå ut på att inskärpa, att dessa skrifter äro alster af arbete och ingenting annat. Under sådana förhållanden står det icke till, herr Branting, att få dessa behandlade såsom bref. Det är sant, att så har skett förut under en följd af år, och det är möjligt att så skett någon gång ännu på senare tid till följd däraf att vederbörande fängelsedirektör icke haft så noga reda på det ändrade förfaringssättet, men såsom fångvårdsstyrelsen nu ställer sig går det icke vidare.

Nu har jag att med några ord upptaga till granskning herr Brantings uttalande, att det blir två myndigheter, som skola granska dessa skrifter, och att detta skulle föranleda försenande. Nej, mina herrar, det är icke så, att dessa uppsatser blifva granskade af fängelseföreståndaren. De anses som litterära alster och gå alls icke till honom, utan direkt till Konungens befallningshafvande, eller om fängelset icke

Om ändring i lagen om straffarbetes och fängelsestraffs verkställande i enrum. (Forts.)

är beläget i en residensstad — t. ex. Ystad —, till tillsyningsmannen. Hvarför har man tagit den myndigheten? Jo, därför att man velat ha en kompetent myndighet, en myndighet, beträffande hvilken man kan påräkna, såvidt möjligt, att han icke begår några missbruk eller misstolkning, utan verkligen inskränker sin vetorätt till de fall, då det är med fängelsets värdighet oförenligt att en skrift får gå ut.

Han talade vidare om, att det skulle vara en inskränkning i dessa fångars af lagen dem tillerkända rätt, att själfva välja sitt arbete. Nej, och åter igen nej, det är ingen sådan inskränkning! De få skrifva så mycket de vilja, och de få således välja detta arbete. Men hvad är det då för inskränkning? Jo, att *lämna ut* uppsatserna ifrån fängelset, när detta icke öfverensstämmer med fängelsets värdighet.

Vidare påpekade herr Branting, att jag har läst upp endast en del af herr Clémenceaus cirkulär. Jag ville verkligen icke besvära herrarna med sista delen däraf, men för min del tycker jag icke, att hvad herr Branting tillade på något sätt förringade betydelsen af hvad jag citerade.

Jag skall ännu en gång be att få rekommendera detta lagförslag i kammareas välvilliga åtanke.

Herr Branting: Herr talman! Herr justitieministern anförde, att det icke här var fråga om någon inskränkning, då ju vederbörande får skrifva i sin cell hur mycket han behagar, utan att det blott gäller, om hans arbete får komma ut därifrån eller icke, förr än han själf lämnar fängelset. Men hvar och en förstår, att för en tidningsman, som beräknar att få någon inkomst af sitt arbete äfven under den tid, som han sitter i fängelse, och för hvilken kanske familjens utkomst något beror på om detta är möjligt eller icke, det dock är en synnerligen platonisk och litet värd rättighet, som gifves honom därigenom att han får publicera de artiklar, som han författat på grund af de tidningar han läser och de upplysningar han däri kan finna, kanske åtskilliga månader efter det dessa förlorat sin aktualitet! Jag kan sålunda icke tillerkänna det slaget argumentering någon som helst afgörande betydelse.

Att jag nu begärt ordet var för att återkomma till detta: står då Kungl. Maj:t fullkomligt maktlös gentemot en tolkning af fångvårdsstyrelsen, om hvilken här regeringens representant har med största eftertryck förklarat, att den är fullkomligt ohållbar, om hvilken det vidare upplysts, att den icke gillas af vare sig justitiekanslern eller af någon utaf de fem medlemmar af högsta domstolen, som haft anledning att yttra sig angående den nu föreslagna lagen? Skall Kungl. Maj:t således på grund af att fångvårdsstyrelsen skulle kommit in på en felaktig lagtolkning vara så fullständigt afskuren från all möjlighet till rättelse, så att därför kräfves, att Riksdagen ingriper och utrustar vissa administrativa myndigheter med en fullständigt diskretionär makt att bestämma i detta fall?

Jag kan icke finna annat än att herr justitieministern själf antydde i sitt första anförande, att det dock skulle vara tänkbart, att man finge denna sak rent juridiskt pröfvad, jag menar frågan huruvida fångvårdsstyrelsen tolkar föreskrifterna i detta afseende rätt.

Om ändring i lagen om straffarbets och fängelsestraffs verkställande i enrum. (Forts.)

Efter alla de upplysningar, som här lämnats om den högsta dömande myndighetens tolkning i detta fall, synes mig, som om Kungl. Maj:t icke skulle riskera mycket genom att sätta sin tolkning mot fångvårdsstyrelsens och få den senare underkänd af de härför tillsatta myndigheterna, så att man komme in på den resonliga praxis, som herr justitieministern erkände tillämpats och kanske ännu tillämpas, nämligen att dessa skrifvelser behandlas *som bref* och sålunda genomses af fängelsedirektören utan vidare omgång. Men i stället är det nu här fråga om att vi skola få en ny lag, som trots allt hvad härom säges innebär det fullständiga godtycket satt i system och som kommer att fördröja, att vederbörandes alster nå sin bestämmelseort, äfven om — hvilket jag tager fasta på — det icke är meningen att tillämpa lagen så, att dessa skrifvelser gå genom den närmaste direktören till tillsyningsmannen eller Konungens befallningshafvande, utan att de skulle gå direkt i dessa fall till denna senare instans. Det blir ju ändå på detta sätt större omgång, än om den person, som har daglig beröring med fången och ständigt har honom under sin omedelbara uppsikt, har att granska dessa hans skrifvelser liksom hans bref, medan däremot ingenting hindrar en länsstyrelse att låta papperen blifva liggande, tills behaglig tid finnes för deras genomläsning och granskning. Men enligt herr justitieministerns uppfattning är det ju här fråga om en rättighet, som en fånge icke får ställa anspråk på samhället att få behålla — han får vara tacksam, om han icke, fastän han är dömd till fängelsestraff, behandlas som straffarbetsfånge.

Jag ber att få vidhålla mitt yrkande.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet Albert Petersson: Herr talman! Herr Branting har till mig ställt en fråga, som det mycket smärtar mig att besvara, men som jag, i den ställning jag för närvarande intager, icke anser mig kunna underlåta att svara på. Han har frågat: Står Kungl. Maj:t maktlös gentemot fångvårdsstyrelsen, ifall fångvårdsstyrelsen tillämpar denna lag oriktigt? Ja, mina herrar, jag måste härpå svara ett obetingadt ja; och det därför — jag har förut sökt klargöra det — att det här gäller en civillag. Den skall tillämpas af de myndigheter, som äro därtill satta, efter deras eget bästa förstånd och samvete. Ett reskript från Kungl. Maj:t, som säger, att lagen skall tillämpas på annat sätt, är otänkbart. Jag undrar, hvad herrarne skulle säga, om ett sådant reskript utfärdades i fråga om en annan civillag. Då skulle nog regeringen ställas till ansvar både inför konstitutionsutskottet och Riksdagen.

Det återstår sålunda den andra vägen, nämligen att anställa åtal. Men man skulle härmed ingenting vinna, ty jag är säker på att ett fällande utslag icke kan komma i fråga. Om jag själf sutte i högsta domstolen, skulle jag icke bifalla ett sådant åtal redan på grund däraf, att lagen är i förevarande hänseende otydlig.

Man kunde möjligen räkna på — menar man kanske — att i motiveringen till domen få uttaladt, att fångvårdsstyrelsen uppfattat saken oriktigt. Men på senare tider har den praxis följts, att domstolarna icke inlåta sig på en sådan pröfning, utan endast säga, huruvida det åtalade förhållandet är sådant, att det föranleder ansvar eller

Om ändring i lagen om straffarbetes och fängelsestraffs verkställande i enrum. (Forts.)

icke. Föranleder det icke ansvar, får man sålunda öfver hufvud taget icke veta, om domstolen anser förfarandet lagligt eller icke.

Därtill kommer en annan sak, som ökar svårigheterna. Fångvårdsstyrelsen har, såsom jag förut sagt, anlagt en grundlagssynpunkt, en tryckfrihetsstynpunkt, på denna fråga. Den säger att det är tryckfrihetsförordningen det här gäller, och så snart folk ställer sig på grundlagens ståndpunkt, har man svårt att ingripa på det sätt, som herr Branting tyckes ifrågasätta.

Det finnes sålunda icke något annat sätt, jag upprepar det, att få kärran ur dyn än genom att antaga den lag, som här är föreslagen.

Herr Lindhagen: Herr talman! Då jag befinner mig bland reservanterna, men icke för min del tillkännagifvit mina skäl härför, ber jag att nu få göra det.

Herr justitieministern framhöll, att det här icke gäller att stifta en lag, som är nödvändig för statens säkerhet. Han medgaf nämligen uttryckligen, att en fängelsefånge fick fritt författa hvad han ville, och att man alls icke skulle konfiskera hans skrifter, utan att han, så snart han blefve fri, kunde publicera dem. Det är sålunda icke fråga om att förhindra verkningarna af ett författarskap utan endast att något uppskjuta tiden, när alstren häraf skola komma till allmänhetens kännedom.

Under sådana förhållanden kan jag icke finna annat än att denna lagstiftning närmast är att betrakta allenast som ett slags dekorum. Jag kan icke förstå, att det har någon verklig praktisk betydelse att på detta sätt söka upphäfva den skillnad, som nu faktiskt består mellan straffarbete och fängelse. Skall det finnas någon skillnad mellan dessa två straffarter, bör den upprätthållas, och att i detta speciella fall gifva föreskrifter, hvarigenom en tjänsteman godtyckligt får pröfva, om en skrift enligt hans subjektiva mening är olämplig eller icke, då man i alla fall icke förhindrar, att den kommer ut och då blir bedömd efter statens lagar, som i vanlig ordning afgöra, om den är brottslig eller icke, det kan jag icke förstå har någon högviktig innebörd.

Däremot kan en dylik lagstiftning ur en annan synpunkt innebära en stor fara. Herr justitieministern yttrade en gång under denna riksdag i Andra Kammaren, då det var fråga om lag rörande vigsel, att det var synnerligen olämpligt att låta en viss statens tjänsteman, i detta fall en statskyrkans präst, subjektivt bedöma, om en medborgare uppfört sig olämpligt eller icke, och herr justitieministern tillade, att en sådan lagstiftning var farlig, ty den kan draga med sig nya sådana undantag.

Det är särskildt af den anledningen jag är emot äfven denna lagstifning. Den utgör ett led i sträfvandena att skjuta fram den ena löpgrafven efter den andra, så att man härigenom slutligen kommer till lifs det frihetens bålverk, som heter den svenska tryckfriheten.

Af dessa skäl ber jag att få yrka afslag å den kungliga propositionen och bifall till reservationen.

Med herr Lindhagen förenade sig herrar *Höjer*, *Warburg*, *Larsson* i Lund, *Wallis*, *Kjellberg*, *Fürst*, *Starbäck*, *Jansson* i Edsbäcken, *Bromée* i Billsta och *Eriksson* i Älgered.

Om ändring i lagen om straffarbetes och fängelsestraffs verkställande i enrum. (Forts.)

Herr Johansson i Jönköping: Herr talman! Förevarande fråga är af för stor vikt för att alltför hastigt affärdas, och då jag har en känsla af att kammaren står i begrepp att under ögonblickets stämning fatta ett beslut, som icke är välbetänkt, så ber jag att för min del få gifva till känna, att jag kommer att rösta för reservanternas förslag. Jag finner det verkligen en smula besynnerligt, då utskottets samtliga ledamöter från Andra Kammaren reserverat sig, att här icke presterats något starkare försvar för denna reservation än det, som hittills kommit till synes. Är det icke ändå så, mina herrar, att den tryckfrihetsförordning, som vi här i Sverige äga och som anses vara en af klenoderna i vår författning, tillerkänner hvarje svensk man rättighet att författa och af trycket utgifva de skrifter, han vill, utan att härför kunna *på annat sätt* ställas till ansvar, än i den ordning tryckfrihetsförordningen föreskrifver? Men nu föreslås det här, att hvarje fånge skall mista denna af tryckfrihetsförordningen svensk man tillerkända rätt och ställas under en fullkomligt okontrollerad censur. Mina herrar! Det *kan* tänkas, att tider kunna komma, då äfven en person, som är oskyldig, blir insatt i fängelse blott därför, att man vill tysta munnen på honom.

Det säges visserligen nu, att bestämmelserna i förslaget icke äro riktade mot andra än ungsocialister, »unghinkar» och dylika människor. Men i tillämpningen kunna dessa bestämmelser likaväl träffa en person, hvilken i en helt annan riktning vill begagna sig af den rättighet, som tryckfrihetsförordningen medgifver honom. Liksom enligt nu gällande lagar förlusten af medborgerligt förtroende är ett plus, som endast genom laga dom kan läggas till ett straff, hvilket annars blifvit ådömdt en person, så synes mig förlusten af skyddet utaf tryckfrihetsförordningen åtminstone icke annorlunda än genom en laga dom böra frånhändas någon. Om däremot hvar och en, som sitter i fängelse, därmed också är beröfvad den rätt, som tryckfrihetsförordningen annars tillerkänner honom, så kommer ju hvarje fängelsestaff att utan vidare vara förenadt med en straffskärpning. Detta synes mig ej riktigt.

Jag fruktar alltså för, att herr justitieministerns formellt så förträffliga anförande i detta fall föranleder kammaren att fatta ett beslut, som icke är väl öfverlagdt. Herr statsrådet har med mycken vältalighet uppvisat, att det icke finnes någon annan väg, om man vill vinna det mål, som han föresatt sig att vinna. Däri vill jag instämma med honom, och jag tror, att kammaren också kan göra det. Men fråga är om det målet är värdt att vinna, att hvarje fånge utan vidare beröfvas den rätt, som tryckfrihetsförordningen tillerkänner svensk man. Det målet tror jag för min del icke att vi böra sträfva efter, och jag tror icke, att det är lyckligt, om det vinnes.

Af det skälet ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Efter härmed slutad öfverläggning framställde herr talmannen proposition först på bifall till utskottets hemställan och vidare på afslag å såväl berörda hemställan som Kungl. Maj:ts proposition i ämnet; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med öfvervägande ja besvarad. Votering begärdes emellertid, i anledning hvaraf nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande n:o 71, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren afslagit utskottets berörda hemställan och Kungl. Maj:ts proposition i ämnet.

Omröstningen utföll med 122 ja och 81 nej, hvadan kammaren således bifallit utskottets hemställan.

§ 12.

Herr *M. F. Nyström* aflämnade en motion, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande af postverkets utgiftsstater för år 1909 m. m.

Denna motion, som erhöll ordningsnummet 334, blef på begäran omedelbart hänvisad till statsutskottet.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 4,46 e. m. för att åter sammanträda kl. 7 e. m., då detta plenum enligt utfärdadt anslag komme att fortsättas.

In fidem
Herman Palmgren.

STOCKHOLM. P. A. NYMANS EFTERTR. 1908.